

Geheim archief

Rein Blijstra

bron

Rein Blijstra, *Geheim archief*. C. de Boer Jr, 1945

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/blij001gehe01_01/colofon.php

© 2016 dbnl / erven Rein Blijstra

Verraad in Valencia

‘Het is dezelfde zon’, zei Juan. ‘Dezelfde zon, die er gisteren was, toen we nog in vrede leefden, en er morgen zal zijn als we verloren hebben. Jarenlang heeft hij dáár nooit kunnen komen, vermoed ik’. Hij wees voorbij een scherp afgeteekenden gekartelden rand van een muur, die nog steeds niet omgevallen was, hoewel het huis er achter maanden geleden getroffen was. Het zag er bijna vreedzaam uit: een perceel in afbraak en de werklieden aan het schaften.

‘Dat huis stond er nog niet lang’, troostte ik hem. ‘Pas toen ze het station verlegd hebben, is het gebouwd. Een jaar of vijftien geleden, meen ik. Maar het was een aardig huis van binnen. Ik ben er eens op visite geweest’. Ik keek naar het stuk leege ruimte, waar eens de divan had gestaan, gehangen, gezweefd? die we verschoven hadden om den optocht beter te kunnen gadeslaan. In mijn gedachten stond het huis er nog. ‘Ik heb daar gezeten’. Ik wees glimlachend naar boven. ‘Dat was toch werkelijkheid, realiteit, zoals men dat noemt. Het is alsof ik nu eveneens gevallen ben. Een deel van me ligt onder het puin. Een onkwetsbaar deel, natuurlijk, maar ik kan het er toch niet onderuit halen’.

‘Ik had dat gevoel in Madrid’, bekende Juan. ‘Elk oogenblik, dat ze een deel van de stad raakten, trof-

fen ze mij. De wonden van de huizen maakten meer indruk op me dan de wonden van de mensen. Een man struikelt, krimpt even in elkaar en zakt ineen; een muur slaat neer. Het is geen doode muur meer, die valt: hij is er nooit geweest. Ik had medelijden met de muren’.

‘Misschien komt het ook, doordat het beeld van je vaderstad meer een deel van jezelf is dan de bewoners’, opperde ik, tamelijk onverschillig, want wat deed het er toe als er niets aan te doen was? ‘We praten er nu wel over...’ Ik keek rond in de nachtmerrie van steen. ‘Nog verwonderlijk, hoeveel er blijft staan. Voordat zoo'n heel blok werkelijk plat ligt... achttien doden, tweeënzeventig gewonden den laatsten keer, op bijna een half miljoen mensen’. ‘Zoolang je zelf niet bij die achttien of tweeënzeventig hoort, is het weinig’, gaf Juan toe. ‘Maar de slachtoffers zelf vinden het waarschijnlijk ruim voldoende. Als ze nog wat te vinden hebben’.

‘We filosofeeren’, verweet ik hem.

Juan haalde zijn schouders op. ‘Wat kunnen we anders? Zoolang je meedoet is het niet erg, of je wint of verliest, verdedigt of aanvalt, maar hier machteloos te zitten afwachten, tot één of andere vreemdeling je uitmoordt’.

Hij stond op en ging licht kreunend weer zitten.

‘Je hebt je portie gehad’, constateerde ik. ‘Het eenige wat wij nog kunnen doen is zoo'n beetje den moed er in te houden’.

‘Dat is juist zoo moeilijk’, bekende hij. ‘Ik ben soldaat. Ik doe graag wat me gezegd wordt. Ik houd er niet van zelfstandig te handelen en nog minder houd ik er van om zelfstandig niets te doen. O, Godver-

domme’, hij schudde zijn vuist. ‘Waarom doe ik niets? Omdat het toch niet helpt’.

‘Hebben ze er weer één geraakt?’ vroeg ik zonder veel belangstelling te toonen.

‘Twee’.

‘Twee depôts?’ Zijn mededeeling verbaasde me. Ik had gedacht, dat het er maar één zou zijn.

‘Waar?’

‘Colon 43 en Ciscar 12. Vooral dat laatste zit me dwars, want daar had ik een week geleden pas wat naar toe laten brengen. Ik geloof, dat ik er zelfs met jou niet over gesproken heb’. Hij keek me aan.

‘Je vergist je’, sprak ik zonder aarzelen. ‘Je hebt mij het nummer en de straat gezegd’. Het had geen zin: hij zou het zich toch herinneren. Maar hoe waren ze aan Colon 43 gekomen?

‘Dan was jij een van de weinigen’, zei hij beleefd. De éénige, bedoelde hij natuurlijk.

‘Geen prettig gevoel voor me’, lachte ik.

‘Ik zou dit niet te licht opvatten. Als ze er achter komen, dat je op de hoogte was... Nu ja, van mij hooren ze het niet’. Zijn toon was onzeker, doch geruststellend.

We hadden elkaar in Madrid leeren kennen, min of meer oppervlakkig, doch we kwamen naast elkaar te liggen in het hospitaal. Juan met een schot in zijn dij, ik één in mijn scheenbeen. Het komt weinig voor, dat men vriendschap sluit boven zijn dertigste jaar en kameraadschap in het veld is vol beteekenis, hooger, hechter zelfs, dan jarenlang wederzijdsch uitwisselen van gedachten en gevoelens, maar zij geldt ook slechts daar waar zij ontstond. In het ziekenhuis, waar wij een kamertje apart hadden, ontstond waarschijnlijk

door de voorafgegane spanning in den strijd een merkwaardige band, die niet alleen gebaseerd was op appreciatie van elkaars mentaliteit en ontwikkeling, maar ook 'vleeschelijk' was, een verdraagd tot stand gekomen mannelijke saamhoorigheid. Wij debatteerden tot diep in den nacht als schooljongens en zwegden uren naast elkaar liggend en naar den zolder kijkend, alsof die de horizon was, waar het gevaar elk oogenblik op kon duiken, de één behalve op zijn eigen ook op de waakzaamheid van den ander vertrouwend. We hadden tevens vaag het gevoel onzen plicht gedaan te hebben en er achteraf beschouwd dragelijk afgekomen te zijn. We waren, nu ja, helden, zooals men dat noemt, of zooal geen helden, dan toch mannen, die zich niet ontzien hadden en de gezamenlijke voldoening werd weliswaar nooit uitgesproken, maar was niettemin schier tastbaar aanwezig. Na het gespannen man-zijn, een houding, die ons geen van beiden eigenlijk lag, maar die wij aanvaard hadden, zooals de mensch alle groote zorgen en bekommernissen des levens zonder aarzelen aanvaardt en alleen terneergeslagen wordt door een opeenvolging van verwarrende kleinigheden, was het voor ons een genot onze meeningen uitvoerig te analyseeren. Na het gewond-zijn zou in elk geval het man-zijn niet meer terugkomen, wij waren van de verantwoordelijkheid af (we hadden er ons niet afgemáákt) en hoezeer wij overtuigd waren, dat we ons ook in de toekomst niet aan onze taak zouden onttrekken, er was een hoofdstuk afgesloten en dat hoofdstuk mocht alvast besproken worden.

Verrassend was voor ons beiden de ontdekking, dat wij niet als partijgangers den kant van de regeering

hadden gekozen. De bekentenis kwam van beide zijden voorzichtig en aarzelend, want het was gevaarlijk al te openhartig te zijn en vooral intellectueelen peilden elkaar vol wantrouwen. Wij waren geen van beiden 'links' of 'rechts', onze reactie was spontaan geweest en wij konden haar zelfs nu nog niet 'redelijkerwijze' verdedigen. Bij Juan was de haat tegen de vreemdelingen grooter dan bij mij, de Italianen woonden dichter bij dan de Russen en daarom kon hij zijn wrok tegen de partij, die de inmenging van buitenlanders het meest had aangemoedigd (of er het best in geslaagd was er van te profiteeren) in overeenstemming brengen met zijn reeds aangenomen houding. ('Een zuiver geografische kwestie dus', bracht ik hem lachend onder het oog, maar hij bleef ernstig: 'Zooals vaderlandsliefde voortkomt uit een geografische toevalligheid', repliceerde hij. 'Deze grond', en hij sloeg met veelbeteekenend gezicht op de witgelakte ijzeren stang van het bed, dat de vloer dreunde. 'Deze grond.' Ik had soldaten hetzelfde hooren zeggen, als ze hun handen diep in de aarde begroeven, de roodbruine aarde, die aan hun vingers kleefde. Hier in het hospitaal klonk het bijna luguber, als een meer dan abnormaal geworden obsessie). De plotselinge overgang van kosmopolieten in vaderlanders, van neutrale burgers tot partijgenooten, van contemplatief gestemde jongelieden tot krachtdadige mannen maakte, dat wij, nu alles heel even voorbij, heel even weggenomen was, dichter bij elkaar kwamen dan in normale omstandigheden mogelijk is. Samen niet-zoo-erg-ziek-zijn scheen evenzeer de toenadering te bevorderen als gezamenlijk 'lief en leed deelen' of het 'gevaar te trotseeren'. Maar er kwam 'leed' bij.

Weldra hoorde ik van niet-officieele zijde, dat mijn vader was terechtgesteld. Het nuttelooze van dit vonnis, het verspillen van een leven buiten het gevechtveld om maakte mij misschien nog wanhopiger dan het feit, dat ik mijn vader als een rechtschapen man kende, die van het begin af met meer overtuiging nog dan ik de zaak waarvoor wij streden had willen dienen en die nu om partijgeschillen, om niet te spreken van partij-intrigues (doch ik wil achteraf niet onrechtvaardig zijn: zoiets komt voor in dergelijke omstandigheden als ‘noodlottige vergissing’) uitgeschakeld werd. In den toestand van verbijstering maakte ik de wildste plannen om wraak te nemen op mijn vijanden, ik wilde mij onmiddellijk naar Valencia begeven om de moordenaars van mijn vader rekenschap te vragen, maar ik wist, dat ik niets doen kon dan wachten tot mijn been genezen was. Wij hadden lange gesprekken, ik moest er steeds weer met hem over praten en hij diende dan steeds weer hetzelfde te zeggen.

‘Kon ik maar begrijpen, waarom ze het gedaan hebben’, begon ik telkens opnieuw.

‘Intrigues’, troostte Juan dan prompt en het merkwaardige was, dat het werkelijk als een troost klonk. ‘Maar zoiets komt wellicht in nog heviger mate in het andere kamp voor’.

‘Daar heb ik niets aan’.

‘Je moet het je voorstellen als een ongeluk, een spoorwegongeluk of een bliksemslag. De oncontroleerbare natuurkrachten kunnen zich ook door middel van mensen uiten, vooral in tijden als deze. Even onrechtvaardig en onverwacht. Een ziekte, een kogelwonde is immers hetzelfde. Of denk je, dat de man, die mij hier geraakt heeft of jou dáár, werkelijk op die

plaats mikte? Het is zuiver toeval, dat je hart niet getroffen werd of je hoofd of heelemaal niets. Je moet aan het idee wennen, dat menschen even onredelijk in hun schijnbare redelijkheid handelen als elk ander natuurverschijnsel'. Hij herhaalde deze redeneering verschillende malen per dag. Hij werd niet ongeduldig en zijn stem klonk steeds weer warm en donker en overtuigend.

In het begin eindigde of leidde ik het gesprek in met een vraag: 'Als jij in dezen toestand zoiets hoorde, zou je dan niet op wraak zinnen?'

Hij antwoordde aanvankelijk altijd bevestigend.

'Natuurlijk, zeker'. Later werd het: 'Ja, dat kan ik me best voorstellen', maar eens nadat we al een tijdlang gezwegen hadden, kwam hij er op terug: 'Je moet daar niet zoo over tobben. Op die manier mat je je of zonder kans op ontspanning. Als je zoo doorgaat maak je het je steeds moeilijker om aanstonds eerlijk te blijven'.

'Wat bedoel je?'

'Als je gezond geweest was op het oogenblik, dat je vader... stierf, had je reactie daarop spontaan kunnen zijn. Je had naar het andere kamp kunnen overloopen of een aanslag kunnen plegen op dengene, die verantwoordelijk was voor zijn dood. Je had ook gewoon inlichtingen kunnen inwinnen en in overeenstemming daarmee je houding kunnen bepalen. Je had in elk geval iets gedaán. Nu kon je niets doen en je hebt tevens te veel tijd, zoodat je er, begrijp me goed, voor j e z e l f te veel aandacht aan besteedt. In zoo'n geval bestaat het gevaar, dat je reactie', hij aarzelde, 'oneerlijk wordt. Oneerlijk voor jezelf en voor anderen. Oneerlijk in het algemeen'. Hij keerde zich moeizaam

om en keek mij aan. ‘Luister, Enric’, zei hij, ‘als er één is, die begrijpt, dat je na alles wat gebeurd is: jij zelf gewond voor de goede zaak, je vader verraden door diezelfde goede zaak; ieder normaal mensch, ik bedoel, een mensch, die zich laat leiden door de omstandigheden, wiens daden door datgene wat er met hem en rondom hem gebeurt, geleid worden, die niets meer is dan de registratie van zijn lot, zal als hem zoiets overkomt graag in rechtvaardigen toorn ontbranden en de gelegenheid aangrijpen om zijn diepste, zijn donkerste instincten uit te vieren. Je zult het gek vinden, dat ik juist hierop doorga, maar dat is één van de dingen waar ik in elk menselijk conflict zoo bang voor ben: den rechtvaardigen toorn. Omdat ze zoo onaanvechtbaar is en tevens zoo onmenschelijk. Steeds ligt de mensch bij zichzelf op de loer om bij de eerste aanleiding zijn driften te ontspannen, zijn eigen levensangst te verdooven, zijn levensteleurstellingen te wreken en dan eerlijk en verontwaardigd, niet zoogenaamd eerlijk en verontwaardigd, konden we dit maar zeggen, eerlijk en verontwaardigd, terwijl hij gelijk heeft, blindelings toe te slaan. In den rechtvaardigen toorn ligt de wraak voor een mislukt leven. En wie beschouwt zijn leven niet als mislukt? Wij zijn immers allemaal onverzadigbaar? We hebben ons er toch allemaal meer van voorgesteld? De echtgenoot, die de deur met kracht achter zich dichtslaat omdat de soep is aangebrand en de man, die onrecht met geweld straft, hebben de zaak waarom het ging uit het oog verloren. Die zoeken alleen zelfbevrediging. Wraak en vergelding zijn organismen in een onvruchtbaren schoot’. ‘Jij hebt gemakkelijk praten’, verweet ik hem.

‘Dat weet ik. Het is alleen maar een waarschuwing.

En ik sla hier ook aan het denken, net als jij. Hoe kan het anders als je dagen lang bewegenloos op je rug ligt. Zoodra we er uit zijn, worden we weer normale mensen?.

Het klonk als een verontschuldiging, maar ik liet voortaan mijn vraag weg en ik durfde bijna niet meer aan wraakplannen te borduren in deze kamer, die zoo nauw was, dat men elkaars gedachten wel moest raden.

Drie weken, nadat mijn vader gestorven was, werden wij op denzelfden dag uit het hospitaal ontslagen. De regeering was reeds eenige maanden geleden naar Valencia verplaatst en aangezien wij ongeschikt waren voor den actieven dienst, stelden wij ons in mijn geboorteplaats ter beschikking. Juan kreeg een deel der munitiedepôts onder zijn beheer en ik werd belast met de censuur der voor Frankrijk bestemde brieven. Het verwonderde mij, dat ik niet volledig uitgeschakeld werd, nu men alle reden had om mij en mijn familie te wantrouwen, maar het scheen, dat de partij-veete, waarvan mijn vader het slachtoffer was geworden, onmiddellijk na zijn dood was bijgelegd en in de volgende drie weken was er zooveel gebeurd, dat men nauwelijks meer aan hem dacht. Bovendien was ik nooit partijman geweest, ik had steeds in 'intellectueele' gemoedsrust mijn advocatenpraktijk uitgeoefend en had mij onmiddellijk bij het uitbreken van den opstand aangemeld. 'Een betreurenswaardig incident, dat met uw vader', zei een vooraanstaand lid van de nu in de regeering zetelende oppositiepartij, waartoe mijn vader behoord had. 'Maar zijn dood was niet vergeefs. Het heeft hun en ook ons de oogen ge-

opend'. Ik was te verstandig om hier ironisch commentaar op te geven.

Intusschen was Juan niet geheel tevreden met zijn nieuwe functie, welke men, naar hij meende, aan iemand had moeten opdragen, die goed met de plaatselijke toestanden op de hoogte was en hij was mij dankbaar, dat ik hem verschillende aanwijzingen gaf, waardoor hij zijn taak gemakkelijker en beter kon vervullen. Mijn kennis van de ligging van verschillende pakhuizen en opslagplaatsen, zoowel in Valencia zelf als in Grao, mijn relaties met zakenlieden, die, hoe neutraal ook in politiek opzicht, de linksche regeering toch niet zoo welgezind waren, dat ze niet voor zoover ze durfden, lijdelijk verzet pleegden en die men toch beter te vriend kon houden dan ze in de gevangenis zetten met het risico, dat één of andere havenarbeider, vol goeden wil maar zonder ervaring in deze hachelijke tijden de toch al stroef loopende organisatie geheel zou doen vastloopen door al te ingrijpende veranderingen, mijn milieu, dat liberaal en republikeinsch, evenmin als het zijne ronduit proletarisch genoemd kon worden, dit alles werkte er toe mee, dat wij hier, waar Juan vrijwel niemand kende, steeds vriendschappelijker met elkaar omgingen. Daarbij kwam nog, dat door mijn houding mijn naaste familie dusdanig van mij vervreemdde, dat ik er de voorkeur aan gaf, niet in het ouderlijk huis te wonen en samen met Juan mijn vroeger kantoor zoo goed en zoo kwaad als het ging tot woonruimte inrichtte.

Het deed mij goed mijn oude, leelijke geboortestad na maanden, waarin ik mij met het idee vertrouwd gemaakt had ergens in de barre bergen van Castilië te sterven, terug te zien en de pijnlijke herinnering aan

mijn vader's dood werd verzacht door de overweging, dat hij tenminste 'thuis' gestorven was met een blik op het grijs bestoven groen van de vruchtbare vlakte. Na het harde leven in de bergen voor Madrid was Valencia een verademing. Er heerschte een grootere drukte aan de haven, maar van het koortsachtige dat een levendigheid, die door oorlog veroorzaakt wordt, kenmerkt, was in de stad niet veel te bespeuren. Tallooze vrachtauto's, soms met levensmiddelen, soms met geheimzinnig staal, hier en daar een mond van een kanon, het zag er krijgshaftig en geruststellend uit.

Kort daarop begonnen de bombardementen. Behalve een groot aantal particuliere gebouwen werd bij één der eerste ook een munitiedepôt geraakt. Dit kon natuurlijk toeval zijn, doch het viel iedereen op, dat van de 40 bommen van 50 kg zes in de nabijheid van dit depôt waren gevallen, verder een groot deel in de buurt van de haven en de rest was als 'intimidatie-materiaal' goedgunstig over de geheele stad verspreid. Juan kreeg opdracht de gangen van zijn ondergeschikten te laten nagaan en waarschijnlijk lette men eveneens op hem.

Men had mij geen instructies gegeven, doch daar mijn werk tamelijk eentonig werd, nadat ik mijn nieuwsgierigheid bevredigd had door in het begin alle particuliere correspondentie van a tot z door te lezen en tot de conclusie gekomen was, dat de intimiteiten der mensen, meestal niet veel belangwekkender zijn dan hun openbaar optreden (men wist trouwens, dat er een censuur ingesteld was en dan is men dikwijls voorzichtiger nog dan noodig is) begon ik spelenderwijze naar geheime codes, be-

dekte toespelingen, naar spionage-symptomen te zoeken. Het leek mij een onschuldige, hoewel volkomen onvruchtbare bezigheid, want welke spion zou zijn mededeelingen per brief via Frankrijk doorgeven. Op zijn vlugst kon het bericht dan in drie dagen op de plaats van bestemming zijn en een bericht dat drie dagen oud was had niet veel waarde. Aan den anderen kant, redeneerde ik, mocht ik dit soort spionage niet vergelijken met verkenning aan het front. Munitie kan men niet van dag tot dag naar een andere plaats sleepen. Drie dagen geleden kon het pakhuis vol zijn en nu was het misschien leeg, maar toch bestond de kans dat er nog een flinke hoeveelheid lag. Als de havenwerken toch ook gebombardeerd werden en de opslagplaatsen in de nabijheid dan kon het zijn nut hebben als men wist waar althans eenige dagen geleden een depôt van munitie geweest was. En een mededeeling per brief was, juist doordat iedereen op het eerste gezicht zulk een methode te omslachtig en gevaarlijk zou achten, misschien nog het veiligst. De vermoeidheid van den censor, die dagelijks de onbenulligste epistels had te doorworstelen was in dit verband een gunstige factor.

Ik nam dus steekproeven met de afzenders (elke brief zonder afzender werd in de prullenmand gegooid of met extra-zorg door onzen contra-spion-nagedienst besteld) maar vond geen brieven die onder fictieve namen werden verzonden, althans niet uit Valencia en omstreken en daar moest de spion toch verblijf houden. Vooral brieven met onduidelijke handteekeningen hadden mijn belangstelling, maar ook een selectie daarvan bracht mij niet veel

verder. Tamelijk regelmatig voorkomende correspondentie evenmin. Mijn speurlust werd me echter de baas en ik bracht de avonden nu geregeld door op mijn kantoor. Juan maakte zich ongerust, maar ik antwoordde met een verstrooid gezicht en hij liet me daarna met rust.

Na eenige weken vergeefs gezocht te hebben (ik liet stapels brieven fotografeeren en vergeleek handschriften met adressen om te zien of dezelfde schrijver wel steeds onder hetzelfde adres schreef) besloot ik de particuliere correspondentie een week achter te houden. Het resultaat was nihil. Daarna de zakelijke correspondentie. Hierop kwam een stroom klachten zonder dat ik succes had. Maar ik onthield de namen van de klagers, in volgorde waarin ze geprotesteerd hadden. In die week (de bombardementen vonden nu dagelijks, zelfs verschillende malen per dag plaats) werd een leeg pakhuis getroffen.

‘Wat was daar vroeger in?’ informeerde ik bij Juan. Het antwoord ontlokte me een grijns: ‘Munitie’. Het zei natuurlijk niets, bij nader inzien en ik zette meteen een peinzend en teleurgesteld gezicht.

‘Ben je ergens mee bezig?’ vroeg Juan belangstellend.

‘Een fictie’, weerde ik af. ‘En als het geen fictie is, dan kom ik er toch nooit uit’.

Onderzoek op onzichtbare inkt en soortgelijke romantische communicatiemiddelen vond geregeld plaats, maar leverde nooit wat op.

Op zekeren dag begon ik briefhoofden te bestudeeren. Sommige firma's (het papier werd schaarsch en de drukkerijen waren vol bezet met het afleveren

van pamfletten en communiqué's voor de regeering) hadden al armoedig zakenpapier, dat gemakkelijk na te bootsen was. Opletten of verschillende ondernemingen zoo nu en dan naar hetzelfde adres schreven. Of neen, het adres in het buitenland veranderde natuurlijk ook steeds. Ik had nu lange lijsten van bijzonderheden waar ik op letten moest en mijn administratie werd zoo uitgebreid, dat het bijhouden daarvan al een massa tijd kostte. Ik keek na, of de post voor één firma wel zoo ongeveer bij elkaar binnenkwam en bestudeerde vooral het briefhoofd van een later ingekomen stuk. Ik liet bij drukkers navragen of iemand briefpapier had laten drukken, dat ergens anders dan bij de firma, die het besteld had, bezorgd moest worden. Welke firma's nieuw papier hadden laten aanmaken, welke firma pas opgericht, pas van naam veranderd was. Het was hopeloos. Intusschen trof men een klein depôt.

Plotseling viel het mij op, dat één firma twee soorten papier had, het oude, dat nog in reliefdruk praalde en nieuw, tamelijk smoezelig. Waarom ik er op lette, weet ik niet, want het was nauwelijks een aanwijzing, die steek kon houden bij nader onderzoek. De firmant gebruikte het goede papier voor zijn particuliere brieven, de zakenbrieven werden op het nieuwe papier getikt. Een niet ongewone methode om de hiërarchie te handhaven. Ik zou het, als ik zakenman geweest was, andersom doen, maar goed, onze sinaasappelexporteurs zijn allen pseudo-aristocraten. Om de twee of drie dagen gingen een zakenbrief en een particuliere brief naar hetzelfde adres in Bordeaux. Soms ook alleen maar één van

beide. Niet in dezelfde enveloppe, de één in een mooie, de ander in een leelijke. Niets met privé of zoiets, alleen de firmanaam. Op dezelfde machine getikt, maar niet door denzelfden typist. Zelfde handteekening. Het merkwaardige was, dat in den zakenbrief, die kennelijk door den directeur der firma gedictéerd was ook particuliere zaken werden behandeld. Een heel vriendschappelijke relatie dus, maar waarom dan twee brieven? Want in dien persoonlijken brief stond niets wat niet in den zakenbrief had mogen staan. Ze kwamen nooit precies tegelijk: meestal de zakenbrief 's middags ('s morgens gedictéerd), de particuliere brief 's avonds of 's morgens. Maar op beide stond in den hoek steeds CI/Llh, terwijl de typiste niet dezelfde was, al leek de indeeling op elkaar. Voor de grap hield ik den particulieren brief achter, terwijl ik den zakenbrief 's middags door had gestuurd.

Toen ik den brief vijf dagen had achtergehouden, kreeg ik een klacht van Lluch Ltd. Ik had de ingaande correspondentie laten controleeren en er was geen brief binnengekomen van de firma uit Bordeaux. Ik ging navraag doen in het telegraafkantoor; er was een telegram uit Bordeaux aangekomen: 'Geen offerte ontvangen'. En ik had juist de offerte door laten gaan. Er was maar één directeur: Palmerin Lluch.

De verrader heeft altijd ongelijk. Ik zeg dat vooruit, omdat ik mij niet wil verdedigen, omdat ik alleen mijn houding (die in laatste instantie niet te verdedigen valt) wil verklaren. Juist in den tijd, toen

ik tot de ontdekking kwam, dat Palmerin Lluch, een goed, zij het dan ook geen intiem vriend van mijn vader, vermoedelijk in verbinding stond met de rechtschen, was er weer een hevig conflict in de regeering ontstaan. Het ging ditmaal niet tusschen gematigde republikeinen en linksche republikeinen, doch tusschen de uiterst linksche groepen onderling anarchosyndicalisten, communisten (rechtzinnig en dissident) en wat dies meer zij, in Barcelona brak zelfs een opstand uit, in den rug van het leger nog wel, juist nu allen eensgezind dienden te zijn. Het maakte op mij, te meer waar het me nog op pijnlijke wijze aan mijn vader's dood herinnerde een wanhopigen indruk. Had het nu werkelijk wel zin om een man, die evenzeer volgens zijn geweten handelde als de arbeiders in Barcelona, aan zijn rechters over te leveren, aan rechters, die mijn vader zonder vorm van proces hadden vermoord omdat hij het met hen oneens had durven zijn, doch die nu de grootste clementie betrachtten bij de beoordeeling van het verraad hunner klassegenooten? De onderlinge twisten, het meten met twee maten, de overtuiging (die mij meer verdriet deed dan ik zelf wel wilde toegeven), dat de arbeiders niet rijp waren om hun eigen lot in handen te nemen, brachten mij er toe mijn ontdekking geheim te houden. Doch neen, deze in laatste instantie zwakke redeneering is niet voldoende: diep in mij kwam ik tot het besef, dat ik slechts de gelegenheid had afgewacht om wraak te nemen. Sedert mijn ontslag uit het ziekenhuis was mijn heele houding er op gebaseerd vertrouwen in te boezemen tot niemand meer achterdocht zou koesteren en dan ten slotte toe te

slaan. Speurzin of geluk, toeval, hadden mij op het spoor gebracht, dat naar de wraak leidde. Ik had eerlijk met enthousiasme gezocht, maar nu ik eenig resultaat had bereikt, wist ik, dat ik gezocht had om iets anders te vinden.

Toch was er van eenigen tweestrijd sprake, die op zonderlinge wijze tot uiting kwam in mijn gesprekken met Juan. Want ik trachtte mijn verraad te verdedigen (of te straffen?) door de linkschen van slapheid (behalve dan tegenover mijn vader) te beschuldigen.

‘Terwijl de vijand open steden bombardeert, zitten ze hier met elkaar ruzie te maken. En dat praat intusschen maar van solidariteit’. We zaten op een bank aan de Turia, die als een vuilgele ader door het breede bed kronkelde, een mismaakte, dorre arm tusschen de hooge kademuren.

‘Dus jij begint ook al aan onze ‘stalen eeuw’ te gelooven’, constateerde Juan. ‘Weg met de vrouwelijke deugden als rechtvaardigheid en medelijden, zachtmoedigheid en eerlijkheid, waar wij zoo krampachtig voor vechten. Heeft het eenigen zin onze vijanden te bestrijden als we hun methoden gaan toepassen?’

‘Maar op die manier zul je nooit overwinnen’. Ik had me nu al zoo ver van hen verwijderd, dat mijn lot in gedachten al niet meer met het hunne verbonden was. ‘Hard of zacht zijn, held of martelaar, er is géén andere keus. En de martelaren zie ik niet’. Ik keek om mij heen. ‘Waren ze in Duitschland? In Italië? In Oostenrijk? In Rusland? Twee of drie amateurs, meer rechtschapen dan vurig, eerder voorzichtig dan boud. Een troep in ver-

warring gebrachte ratten die behalve elkaar zoo nu en dan ook de jagers bijten’.

‘Je laat je misleiden door de gebeurtenissen van de laatste dagen’, meende Juan. ‘Hard of zacht, rood of zwart, blank of bruin’. Hij spreidde zijn handen uit over de armelijke rivier aan zijn voeten, waarin op de droge gronden een kudde schapen graasde. ‘Dit is nu ons land, onze aarde, een ondeelbaar oogenblik het eigendom van ons geslacht. Wat hebben we gedaan, als we dit hier verlaten? En al is er dan niemand die ons ter verantwoording zal roepen, verdwijnt dan met dat ongeloof elk verantwoordelijkheidsgevoel? Zacht ja, maar met een staalharde kern, dat was Christus’.

Hij was opgestaan en zijn lichaam vormde even met uitgebreide armen een donker kruis. Onmiddellijk daarop ging hij zitten. ‘Heb je nog iets gevonden?’ informeerde hij.

‘Wat?’

‘Ik dacht dat je iets op het spoor was, de laatste weken of maanden’.

‘O, neen.....’ Ik huiverde. ‘Laten we weggaan’, stelde ik voor. ‘Het wordt hier kil’.

Hij keek me even aan, maar ik ontweek zijn blik niet, met opzet, om hem niet te verontrusten.

Toch koesterde hij geen achterdocht na dit gesprek. Hij kwam er zelfs nog met een enkel woord op terug. ‘Als ooit dit zoo dikwijls misbruikte begrip ‘cultuur’, geestelijke waardigheid, menselijke waardigheid verdedigd is, dan doen wij dit nu en ik voor mij zal niet aarzelen er voor te sterven’.

Hoewel ik daar verder niet op inging, toonde hij

mij zijn vertrouwen door me een enkele maal advies te vragen voor het inrichten van een nieuw depôt. Ik gaf hem met tegenzin raad, niet alleen omdat ik mij toch al schuldig voelde en ondanks dat vastbesloten was mijn houding niet te wijzigen, maar ook, omdat deze munitiebergplaatsen in de nabijheid van dichtbevolkte stadsdeelen lagen, waardoor ik niet alleen verrader (zij het ook met goede bedoelingen) maar ook moordenaar werd. Ik wilde het liever niet weten en ik wist te veel: ik wist dat Lluch zich niet zou laten afschrikken als tengevolge van zijn mededeelingen een aantal burgers als slachtoffers zouden vallen. Maar ik had de geheime code in de briefwisseling van Lluch met Bordeaux nu vrijwel ontcijferd en ik besloot onze stad het ergste leed te besparen door een selectie toe te passen en de voor de bevolking gevaarlijkste depôts in de berichten te schrappen.

Eenige weken, nadat de beweging der anarcho-syndicalisten in Barcelona van regeeringswege onderdrukt was, kreeg ik een uitnodiging van Palmerin Lluch om hem 's avonds een bezoek te komen brengen. Hoewel wij elkaar kenden en ik hem zelfs na mijn ontdekking een paar maal in groot gezelschap ontmoet had, was deze speciale uitnodiging op zijn minst genomen ongewoon, maar ik zag niet in, waarom ik er geen gevolg aan zou geven. Wilde hij me spreken, dan zou ik hem moeilijk kunnen vermijden.

Nauwelijks had ik mij aan laten dienen of Lluch kwam mij met uitgestoken handen tegemoet. Hij was een tamelijk gezette en in zijn gebaren joviale man. 'Kom binnen, kom binnen. Ik ben blij, dat je

gekomen bent'. Eenigszins beduusd door deze onverwacht hartelijke begroeting volgde ik hem naar zijn werkkamer, waar reeds sigaretten en wijn en een paar diepe fauteuils gereed stonden om een klaarblijkelijk gezienen gast te ontvangen. Luch was zakenman en had geen lange inleiding nodig. 'Ik heb de opdracht gekregen je er van te overtuigen, dat je onze zijde moet kiezen, Vercher', begon hij zoodra we tegenover elkaar zaten. 'Nee, nee, zet nu geen verwonderd gezicht. Je weet best waar het om gaat, je hebt je al verraden'. Hij haalde uit zijn zak één van de laatste brieven, waarin ik één depôt had laten doorgaan, maar een ander heel zorgvuldig had geschrappt, omdat het dicht bij een volksbuurt lag. 'Je had dien geheelen brief moeten inhouden of ongewijzigd door moeten sturen, dan waren we gewaarschuwd of gerustgesteld of we hadden nog steeds in twijfel verkeerd. Zooals in het begin', vervolgde hij op vaderlijken toon. 'Maar nu moet je kiezen of delen'. Hij wachtte even. 'Je kent dus onze code?'

'Welke code?'

'Kom, kom, jongen. Je doet nu als een giftmenger, die zijn erftante vermoord heeft en denkt, dat hij vrijgesproken moet worden omdat niemand gezien heeft, dat hij iets in haar wijn heeft gedaan. Een glaasje wijn?' Hij schonk me in zonder mijn antwoord af te wachten. 'Oude manzanilla', verklaarde hij voldaan. Hij liet zich behaaglijk in zijn stoel zakken. 'Zoo, nu kunnen we rustig conspireeren'. 'U speelt een gevaarlijk spel', zei ik. 'Op de uitlatingen, die u daareven deed, kan ik u laten arresteren'.

‘Ik heb mijn leven lang gegokt’, bekende Lluch trotsch, ‘en altijd gewonnen. Maar ditmaal heb ik niet veel geriskeerd. We zijn immers met zijn tweeën en als je me niet begrepen had..... maar je hebt me immers begrepen? Dat blijkt nu wel. Het lag ook voor de hand. Eenmaal kan zoiets toevallig gebeuren, maar je hebt het nu al driemaal gedaan. Eén onnoozel zinnetje knippen uit een brief, die vol onnoozelheden staat! Foei, foei, wat heb je je in de kaart laten kijken’.

‘Ik meen anders.....’ begon ik.

‘Zeker, zeker, wij ook. Alle eer’, hij boog met een ironisch gezicht zoover als zijn buik het hem veroorloofde en dat was niet ver. ‘Maar nu ter zake. Kijk eens’, hij vouwde zijn handen plechtig samen over zijn vest, ‘dit gaat zoo niet langer. Op die manier komen we er niet. Ik heb gehoord, dat het syndicato de exportación frutera in verband met de overwinning der rechtzinnige communisten eerstdaags gereorganiseerd wordt, zoodat wij, fruithandelaars, zelfs die welke zoo verstandig geweest zijn zich snel bij het nieuwe régime aan te passen, vrijwel uitgeschakeld worden. Ik heb kans op een ondergeschikte post in dit bedrijf, maar dat is dan ook alles. Ik zal dus niet meer zooveel praatjes kunnen maken als een brief, vooral een particuliere brief, een dag of veertien achtergehouden wordt, al verzend ik hem per luchtpost, zooals ik tot nu toe steeds gedaan heb. Ik zal veel voorzigtiger te werk moeten gaan en over de ligging van de munitiedepôts zal ik niets meer rechtstreeks vernemen, kortom ik zal er niet beter voorstaan dan iemand die hier volslagen onbekend is en overal buiten

staat. Daarentegen zal jij, zelfs als de regeering naar Barcelona verplaatst wordt, ik kan je wel zeggen, dat dit binnenkort gebeurt, waarschijnlijk bij de censuur blijven. En bovendien ben je een goed vriend van Juan Vilella, die het toezicht houdt over alle depôts’.

Hij leunde behaaglijk achterover en keek mij oplettend aan. ‘Je ziet, dat we je nodig hebben’, besloot hij. Ik stond verontwaardigd op.

‘Daar leen ik me niet toe’, beet ik hem toe. ‘Mijn vrienden bespioneer ik niet’.

‘Ga zitten, ga zitten. Ik zie dat je me begrepen hebt’, constateerde hij voldaan. ‘Kijk eens’, vervolgde hij. ‘Je begrijpt de situatie blijkbaar niet. Het is geen verzoek, het is een bevel’.

‘Zoo, zoo’, lachte ik, ‘een bevel van een koning, die reeds onttroond is. Wat.....’ ik had het gevoel dat ik met een zwaai van mijn hand hem in al zijn dikte, zijn fauteuil, zijn huis, zijn familie in de oneindigheid kon schuiven. ‘Eén woord van mij.....’.

‘Waarom heb je dat dan niet gedaan?’

‘Dat gaat u niets aan. Maar ik kan het nog altijd doen’.

‘Heb je bewijzen?’ Hij nam den door mij doorgelaten brief uit zijn portefeuille en hield dien tegen het licht alsof hij het door mij geknipte gat nader wilde bekijken.

‘Alle bewijzen liggen hier of daar in Frankrijk. Deze brief, die door een goeden kennis voor me meegebracht is, beschuldigt ook mij, maar daar gaat hij dan’. Hij nam een lucifer en stak het papier aan. Toen het laatste wit kronkelend in den in den aschbak verkoold was, stak ik één van zijn sigaretten op.

‘We staan gelijk’, merkte ik op.

‘Schijnbaar, mijn jongen. Want jij hebt een vader, die terechtgesteld werd, op je debet. Dat telt mee als het gaat spannen. Je weet niet, hoe zwaar dat telt. Je moeder, je zuster, die hier nog wonen, terwijl mijn familie al lang in Frankrijk zit, aan de Riviera.....’

Ik zweeg.

‘Je bent onverstandig. Je staat blijkbaar aan onzen kant, maar je hebt één of andere rare kronkel, waardoor je niet voluit instaat voor je gevoelens. Denk eens om de toekomst: de rechtschen zullen op den duur winnen en hoe sneller dat gebeurt, hoe beter het is voor het Spaansche volk. Maar wie betaalt aanstonds de rekening? Niet de arbeiders, want die betalen altijd, niet de kooplieden, want die zijn nu de onderdrukten; het zijn de menschen in de vrije beroepen: de doktoren, de advocaten, de kunstenaars, tenzij ze op tijd de goede zijde hebben weten te kiezen. Juristen zullen er te weinig zijn, de rechtspraak wordt gereorganiseerd..... Maar ik zie, voor zulke motieven ben je ongevoelig, die zijn je te opportunistisch. Maar je leven en het lot van je familie, je eigen wankele overtuiging, het onrecht, dat men je vader deed. Kijk eens hier: overmorgen verwacht ik den doorslag van een door jou geschreven brief, je kent de code immers, waarin een nieuw depôt vermeld staat. Ik kan nu natuurlijk niet zelf meer schrijven. Dat is te gevaarlijk, want dan zou je me met de bewijzen in je hand kunnen overgeven. Maar je kunt het zelf doen en over een week hoor ik dan wel langs een anderen weg, of je dien brief werkelijk verstuurd hebt. Ik zal je 'n ander adres ge-

ven, luister goed, want ik bevestig het niet schriftelijk: A. Peyrard, 14 rue Malaret, Toulouse. Je kunt den doorslag ook gewoon in de bus gooien, veel bezoeken, dat deden we vroeger ook niet'.

Hij stond op en gaf me de hand. 'Viva Franco, zegt men in zoo'n geval, geloof ik. Maar daar kan ik zelfs nog niet aan wennen. Goeden nacht'.

Zooals Lluch voorspeld had, werd de regeering kort daarop naar Barcelona verplaatst, de fruithandel werd gereorganiseerd en ik moest met mijn taak beginnen.

Juan was nu wel geheel ingewerkt, maar oudergewoonte bracht hij me toch op de hoogte van hetgeen hij deed en van hetgeen hij van plan was. En de inlichtingen, die hij me in zijn onwetendheid verstrekke, gingen door naar Lluch en naar den heer Peyrard (als hij tenminste zoo heette) in Toulouse. In het begin kostte het me weinig moeite de inlichtingen, die ik gekregen had, ook werkelijk te versturen, het was ten slotte niet erg actief: Juan vertelde me iets, ik schreef het later op (daarbij behoefde ik me niet eens voor te stellen, dat ik verraad pleegde; de code-woorden klonken zoo onschuldig en al noteerde ik het bericht, ik had het nog niet verzonden) en als de enveloppe eenmaal dichtgeplakt was, zat de informatie er niet meer in. Maar eens werd ik overvallen door een bombardement, dat er reeds was voordat de sirenes ons de schuilplaatsen ingegild hadden en ik strompelde in doodsangst de lage schuur in het midden van de straat binnen, die naar de kelders leidde, terwijl

achter me het dof doorklinkende geluid van de bommen door mijn hersenen zinderde als een stoeve zaag, die elk oogenblik den nek door kon snijden. De nadreun was bijna even duidelijk als het gesnerp van de waarschuwingseinen en ik herinnerde mij nu plotseling, dat ik zonder er bij na te denken in de buurt van één der depôts gekomen was, waarvan ik zelf de ligging een week te voren had doorgegeven.

De doodsangst schudde mijn geweten wakker en ik nam mij voor geen verraad meer te plegen als ik hier heelhuids afkwam. Natuurlijk was ik deze gelofte al lang vergeten, toen ik weer op straat stond, maar de paniek schijnt in mij doorgewerkt te hebben, want ik deed Juan dien avond heftige verwijten, dat hij zijn depôts in de nabijheid van volkrijke buurten inrichtte. Hij keek me verbaasd aan: ‘Waar moet ik mijn materiaal dan opslaan? De heele vlakte is dichtbevolkt’.

‘Je geeft op die manier den vijand een verontschuldiging voor het bombardement van open steden in de hand’, meende ik.

Hij haalde zijn schouders op. ‘Ze zitten heusch niet om een verontschuldiging verlegen. Estranjeros!’ Hij spuugde kalm en nadrukkelijk op den grond.

De dagen daarop verbeeldde ik me, dat hij minder mededeelzaam was dan vroeger en ik trachtte hem uit te hooren, maar hij antwoordde nauwelijks. Een paar weken was hij spaarzaam met zijn berichten en ik vreesde reeds, dat Lluch ongeduldig zou worden, toen hij mij ineens uit eigen beweging weer uitvoerige informaties gaf. Eén adres, Ciscar 12, herhaalde hij enkele malen achter elkaar, een modern

ingericht vruchtenpakhuis, dicht bij het station gelegen, het station, dat nu toch geen dienst meer deed als vervoercentrum van sinaasappels. Ciscar 12, herhaalde hij nog eens op het einde van ons gesprek. Ik prentte me die plaats goed in en een week later werd het getroffen. Een week later meende Juan zich te herinneren, dat hij er zelfs met mij niet over gesproken had, terwijl ik wist, dat zijn geheugen hem slechts zelden in den steek liet.

Het was nauwelijks een dilemma: weigerde ik Lluch verder mee te werken, dan zou mijn familie mede het slachtoffer worden, bekende ik Juan alles, dan zou hij mij misschien nog helpen, zoo niet, dan bleven mijn bloedverwanten toch in elk geval gespaard. Aarzelde ik, dan kon ik zoowel voor den eenen als voor den anderen kant een plotselingen slag verwachten, die definitief zou zijn, zonder eenige hoop op redding.

Ik ging naar hem toe en vertelde hem alles.

Wij zaten met afgeschermd licht in mijn vroegere kantoor, een vertrek, waar ik vroeger mijn boekhouder en loopjongen wel eens de les had gelezen, kaal en hol, nu mijn bureau op zij geschoven was en aan één zijde een ijzeren bed voor Juan was neergezet. Er stonden meer meubelen, maar de kamer was minder vol, minder bewoond dan eertijds. Juan luisterde naar me met onbewogen, strak gelaat, dat voller leek in het gele licht van de petroleumlamp, terwijl het valer, bleeker had moeten zijn, mijn stemming in aanmerking genomen. Nu was het weerzinwekkend gezond en zelfvoldaan, maar strak. Hij zat zelfs met zijn knieën wijd uit elkaar, terwijl hij anders altijd zijn eene been over het andere sloeg.

Op het einde, bij de verdediging van mijn gedrag, de verklaring althans, raakte ik in de war en wachtte. Hij zweeg, en ik kuchte om mijn stem niet schor te doen klinken: ‘Je moet wat zeggen, Juan’, drong ik aan.

‘Hm’, hij kuchte eveneens. ‘Het eenige wat ik kan zeggen is, dat ik een gelegenheidsdief erger vind dan een beroepsdief en een gelegenheidsspion erger dan een spion uit overtuiging of één die het voor geld doet’. Hij draaide zijn hoofd even weg, precies zoals ik het verwacht had, draaide het met een ruk terug en snauwde: ‘Waarom heb je me dit verteld, ezel?’

‘Je wist het immers? Ciscar 12. Eergisteren liet je me duidelijk blijken, dat je me gevangen had. Alleen aan mij had je gezegd, dat daar een depôt was’. ‘En denk jij, dat ik daar rustig al mijn kostbare materiaal had laten liggen, als ik vermoed had, dat jij bezig was ons te verraden?’ Hij sloeg eenige malen met zijn vuist tegen zijn voorhoofd.

‘Misschien had ik dan toch inwendig spijt van mijn daad en wilde ik bekennen’, opperde ik hoopvol. ‘Het was de laatste weken ondragelijk’, voegde ik er bij.

‘Misschien dacht je, dat dit de eenige manier was, om er heelhuids af te komen’, meende hij zakelijk.

‘Dat dacht ik eerst ook’, beaamde ik.

Hij stond op en begon de kamer door te lopen. Hij scheen niet van plan me als een hond neer te schieten.

‘Ik begrijp niet, hoe ze aan Colon 43 kwamen’, overwoog ik.

‘Dat zal ik ze ook wel opgegeven hebben’, veron-

derstelde hij sarcastisch. ‘Door bemiddeling van één van mijn vertrouwensmannen’.

‘Ik zou niet weten wie’.

‘Ik evenmin’. Hij liep naar de lamp en keek op zijn horloge. ‘Het is te laat’, constateerde hij.

‘Waarvoor?’

‘Om het laatste depôt wat ik je aangewezen heb te ontruimen. Dat bij de Alameda. Ik krijg op het oogenblik niemand. Niet voor morgenochtend. Wanneer heb je dat doorgegeven?’

‘Nu precies een week geleden’.

Hij vloekte en op dat oogenblik loeiden de sirenen. Met een sprong was Juan bij de lamp en blies die uit. Nog geen seconde later voelde ik zijn revolver op mijn borst. Het is bijna onmogelijk maar misschien droeg hij een browning los in zijn zak.

‘Als dat depôt er aan gaat, ben je er geweest. Zeg op: wie zijn je medeplichtigen?’ Hij doorzocht snel mijn zakken. ‘Je familie natuurlijk’. Ik telde de licht knetterende schoten van een afweerkanon, dat in de buurt opgesteld was. Het ging snel, bijna niet bij te houden. Het geronk van de motoren kwam niet en na een tijdje zweeg het geschut. ‘Loos alarm, waarschijnlijk’, zei ik.

‘Ik geloof het ook. Steek het licht aan. Maak geen zenuwachtige bewegingen, want dan denk ik dat je mij moet hebben. En dan schiet ik misschien. Ga zitten’.

‘Als er nu bommen gevallen waren, hoe had je dan kunnen weten, dat het depôt getroffen was?’ vroeg ik nuchter. ‘Of had je me bij de eerste zware ontploffing doodgeschoten?’

‘Neem me niet kwalijk, ik was even in de war’.

Juan streek zich over zijn voorhoofd. ‘Wie zijn je medeplichtigen? Zeg niet, dat je ze niet kent, want dan neem ik eenvoudig aan, dat het je familie is’. ‘Als ik je mijn medeplichtigen verraad, zou je me dan helpen?’

Hij knikte en zijn revolver knikte mee. Het was inderdaad een kleine browning.

‘Dan ben je net zoo erg als ik. Je wilt me dwingen dubbel verraad te plegen’, zei ik voldaan, misschien ook omdat ik dat van die browning goed geraden had.

‘Schei uit met dat gemoraliseer’, zei hij. ‘Het gaat er heelemaal niet om wat jij of ik doen. Het gaat er om of dat depôt de lucht in vliegt, ja of neen. En of andere depôts nog de lucht ingaan. En of we achteruit gedrongen worden omdat we geen wapens hebben’.

‘Als het daarom gaat, doe dan ook niet of je mijn rechter bent’. Ik was nu volkomen kalm, bijna alsof ik zeker wist, dat ik geen gevaar meer liep. Juan ging naar de telefoon en belde.

‘Ik moet twintig man en vijf trucks hebben bij de Alameda. Het kan me niet schelen hoe je ze vindt. Onmiddellijk. Zoo gauw mogelijk’. Hij legde den haak neer en keek me aan. ‘Denk er vannacht nog maar eens over na. Zelfmoord, vlucht: je weet de gevolgen. Als ik dit depôt red, haal ik je er door, zodra je je medeplichtigen genoemd hebt’.

‘Mag ik je helpen?’ vroeg ik nederig.

‘Neen’. Hij draaide de deur achter zich op slot.

‘Hij heeft me in het ziekenhuis zelf op het idee gebracht’, bedacht ik bitter, toen hij de kamer ver-

liet en ik heb spijt van die gedachte, want hoewel ik dien nacht in paniek naar het gebrom der vliegtuigen luisterde in de wetenschap, dat ik gevangen zat, zijn lichaam was te slap, te onherkenbaar, om het te kunnen haten. De mannen die hem binnenbrachten, keken even verwonderd, toen ze bemerkten, dat ik opgesloten zat, maar ik verklaarde hen de haast van Juan, waardoor hij vergeten had, dat ik in de aangrenzende kamer sliep. Ze knikten en geloofden. 'Hij was erg nerveus en wilde ons laten doorwerken tijdens den aanval. Hij bleef in zijn eentje op den wagen zitten en reed van den hoogen muur de rivier in'.

'Is het depôt dan niet geraakt?'

'Niet dat.....' De man knipte met zijn vingers.

'Erg..... erg zenuwachtig'.

Uren lang bleef ik naast het laken zitten, dat ik over hem heen had gelegd en ik zwoer bij zijn lijk, dat ik Lluch als vergelding voor zijn dood zou verraden. Maar, helaas, ik weet niet, of ik dat zal durven doen. Eén slachtoffer is genoeg na de honderden, wier dood ik veroorzaakte en bovendien: Lluch zal zich beter weten te verdedigen dan mijn vriend Juan. Een zakenman tegen een wilskrachtigen dromer, een hoogepriester van het leven tegen Christus en Judas samen.

De Ondergang van de 'Frisia'

's Morgens half twee.

Zooals ik reeds eenige uren geleden draadloos berichtte, signaleerde de uitkijk in den loop van den avond ijsbergen, die echter op vrij grooten afstand van het schip voorbijdreven. Doch het schijnt, dat enkele uren geleden hun aantal grooter is geworden en het is mogelijk, dat de oceaanstoomer met een ervan in botsing gekomen is of dat althans de kapitein het raadzaam acht alle mogelijke voorzorgsmaatregelen te treffen, de machines zijn ten minste stopgezet en de vierde stuurman kwam ongeveer vijf minuten geleden in den salon om de vrouwen te waarschuwen, en te zeggen, dat zij zich naar de booten moesten begeven. Uw verslaggever, in de meening, dat, indien werkelijk iets ernstigs gebeurd mocht zijn, dit de lezers van uw blad wel zou interesseeren heeft zijn bloc-note te voorschijn gehaald en zich gereed gemaakt om u nauwkeurig verslag uit te brengen van hetgeen geschiedt. Voor het geval het slechts loos alarm mocht zijn zend ik dit relaas morgen verkort door, u kunt er dan allicht wat van gebruiken, daar het immers geschreven is op een oogenblik, dat ik mij op alles, zelfs het ergste heb voorbereid, terwijl later misschien zal blijken, dat ik mij geheel onnoodig bezorgd heb gemaakt. Een onverdiende sensatie, dus. Mocht daarentegen werke-

lijk een ernstig ongeval hebben plaatsgehad dan zal de redactie zeer zeker prijs stellen op het verslag van een ooggetuige.

Het blijkt intusschen, dat mijn berichten niet meer doorgeseind kunnen worden (laten wij hopen, dat dit een tijdelijke maatregel is) want ik krijg van den steward de korte aankondiging: ‘Alarm op de Frisia, Vrouwen en kinderen naar de booten gebracht, schip wellicht op een ijsberg gestooten’, terug, daar de radio uitsluitend voor dienst- (in dit geval waarschijnlijk nood-) seinen ter beschikking gehouden wordt. Deze tijding heeft voldoende indruk op mij gemaakt om beslag te gaan leggen op een leeg flesch, voorzien van een waterdichte schroefsluiting ten einde het bericht in zee te kunnen werpen, voor het geval dit noodig mocht blijken. Ik stenografeer dit verslag en schrijf zoo duidelijk als onder de gegeven omstandigheden maar mogelijk is, ten einde u eventueel in staat te stellen het later terug te lezen. Op het oogenblik, dat de vierde stuurman, de heer Vechting, de dames waarschuwde om zich naar de reddingsbooten te begeven, waren er negen menschen in den salon aanwezig, n.l. Mevrouw Marise Guthrie, een alleenreizende dame, Mevrouw Verduyn, een jonge vrouw op weg naar haar man, Mevrouw de baronesse van Richteren Bentford, echtgenoot van den jongen baron van Richteren Bentfort, Mevrouw Jade Jumilla, danseres, Dr. Arriens, arts, de heer Tengbergen, een rijke jongeman die samen met Mevrouw Jumilla de reis heeft ondernomen, de oude en jonge baron van Richteren Bentfort en ondergeteekende, uw verslaggever Kruythoff. Nadere bijzonderheden omtrent deze personen

zal ik u als mij de tijd hiertoe niet ontbreekt in den loop van het verslag mededeelen.

Op dit oogenblik heeft Mevrouw Verduyn, die haar man in jaren niet gezien heeft, begrijpelijkerwijze reeds gevolg gegeven aan het bevel van den officier en is onder geleide van Dr. Arriens naar de booten gegaan. De dokter komt juist terug met de mededeeling, dat zij in een der eerste vaartuigen die gestreken werden, heeft plaats genomen en dat er geen paniek heerscht op het dek, aangezien de officieren de verzekering hebben gegeven, dat er voor de vrouwen en kinderen ruimschoots plaats is en dat zelfs een deel van de mannen gered kan worden als men zich kalm houdt. In het ergste geval (er schijnt werkelijk een lek te zijn want de tweede officier vertelde aan Dr. Arriens, dat de waterdichte schotten in het ruim gesloten zijn) zal het schip zeker nog lang genoeg blijven drijven om alle reddingsbooten te water kunnen laten. De zee is zeer kalm. Er is reeds contact gezocht met enkele andere booten en de verbinding is tot stand gebracht, doch deze zijn niet in staat snel ter plaatse te verschijnen, omdat ook zij op moeten passen voor drijvende ijsbergen. Dr. Arriens doet groote moeite Mevrouw Guthrie er toe te bewegen naar de booten te gaan, doch zij maakt een afwerend gebaar. De heer Tengbergen tracht Mevrouw Jumilla over te halen, de oude en de jonge baron doen pogingen de barones er van te overtuigen, dat zij het schip moet verlaten, ook zij weigert. De oude baron komt naar mij toe.

‘Kunt u mijn schoondochter er niet toe brengen, mijnheer Kruythoff om zich klaar te maken? Een vreemde heeft op zulke oogenblikken dikwijls meer

invloed dan de naaste familieleden. Het is nu eenmaal gewoonte, dat de vrouwen het eerst van boord gebracht worden als een gevaar dreigt. Dat is een traditie, waar men niet mee mag breken, zij berust op de verhouding van man en vrouw zooals deze vroeger was en ook nu nog behoorde te zijn; in den tegenwoordigen tijd schijnt men dat alles te willen veranderen'. De laatste woorden zijn gericht tot den jongen baron en zijn vrouw, die nu naderbij zijn gekomen.

De jonge baron is een bleeke, slanke jongeman, een uitstekend danser, naar men zegt; hij spreekt tamelijk langzaam. 'Het is ook onrechtvaardig', zegt de barones, 'dat de vrouwen van hun mannen gescheiden worden. Waarom spreekt men dan van huwelijken die in den hemel gesloten worden?' 'Maar mevrouw', zeg ik, 'het is in het geheel niet zeker, dat uw man niet gered wordt. Het is zelfs niet zeker, dat het schip niet blijft drijven en dat u over eenige uren niet weer aan boord komt'.

'Dat zijn allemaal uitvluchten om ons er toe te brengen weg te gaan', zegt ze vrij bitter.

'Lieve kind', zegt de jonge baron, 'je schijnt te vergeten, dat wij heusch niet voor ons plezier blijven. Als iedereen naar zijn eigen gevoelens handelde zouden de eerste booten zinken en de laatste leeg rondrijven. Die zoogenaamd mannelijke houding, die wij bij een catastrofe demonstreeren en die elke man aanneemt met een zekerheid en een snelheid, alsof er een schakelaar in hem werd omgedraaid, is in wezen niets anders dan een soort atavisme uit den tijd, dat we onze vrouwen en kinderen daadwerkelijk moesten verdedigen'.

‘Maar Anton’, zegt de oude baron, ‘zooiets mag je niet denken, gedraag je als een man. Ik weet wel, dat er geen enkele reden bestaat zich er op voor te laten staan, dat men stamt uit een oud geslacht, maar het zou wellicht nog als een stimulans kunnen dienen om zich in tijden van nood onder alle omstandigheden waardig te gedragen’.

‘Dus jij bent het met me eens?’ vraagt de barones, zonder op de woorden van den ouden baron acht te slaan. ‘En u, mijnheer Kruythoff?’

‘Ik kom op geheel andere gronden dan jij tot dezelfde conclusie’, herneemt de jonge baron. ‘Het is hier niet een kwestie van verdedigen doch van opofferen, hetgeen altijd minder aantrekkelijk is; bovendien offer ik me niet voor jou op, maar voor een andere, mij volmaakt onbekende vrouw, wellicht uit de tweede of derde klasse. Ik weet van te voren, dat niemand het met me eens kan zijn, omdat het nu eenmaal niet zoo hoort, doch het is de vraag nog of men wel even kalm blijft, naarmate het tijdstip van den dood meer en meer nadert; dan is het te laat, dan zijn de booten weg. Maar kom, het heeft weinig zin hier den tijd te verpraten. Ik zal je wegbrengen’. ‘Ik zou eerst nog even naar mijn hut willen gaan om me te verkleeden, is daar nog tijd voor?’ vraagt de barones.

‘O, zeker. Je zult maar een paar booten missen; de een komt immers niet eerder aan dan de ander?’

‘Zal ik meegaan?’ vraagt de oude baron.

‘Nee, vader, laten wij liever afscheid nemen, ik wil nog even met Anton alleen zijn’, zegt de barones.

‘Geef jij je vader ook de hand’.

‘Dat is niet noodig, denk ik, wij zullen elkaar nog

eenigen tijd gezelschap moeten houden, zeer tegen onzen zin weliswaar', zegt de jonge van Richteren Bentfort.

'Maar als er nu al meteen plaats voor de mannen is, voor de getrouwde mannen, zij hebben immers dezelfde rechten als de ongetrouwde vrouwen? Goed, ik zal gaan, maar je kunt een ongeluk krijgen. Je kunt van boord vallen en opgepikt worden door een sloep!'

'De zee is kalm en het schip ligt stil', zegt de oude baron.

'Als die mogelijkheid bestaan heeft, dan bestaat zij nu in elk geval niet meer', glimlacht de jonge man.

'Ik wil toch, dat je afscheid neemt van je vader', houdt de barones aan.

'Ik zal het doen terwille van jou, maar ik vrees, dat ik hem nog zal moeten troosten'.

'Zoodra alle vrouwen van boord zijn, zal Anton een van de eersten zijn, die gered wordt', belooft de oude baron. 'Buiten hoor ik gekraak'.

Tengbergen, die naar buiten gegaan was, komt weer binnen. 'Twee of drie sloepen onklaar', zegt hij, 'het schip ligt al iets lager dan gewoonlijk. De dames zullen nu aanstalten moeten maken te vertrekken'.

'Dat beteekent dus minder plaats voor de mannen', zegt de jonge baron, terwijl hij de deur opent voor zijn vrouw. 'Wil je nog naar je hut?'

Ik geloof, dat zij knikte; zeker weet ik het niet. De oude baron biedt mij een sigaar aan. 'Het is zonder uw hulp gegaan', merkt hij op. Zijn toon is eenigszins ongerust.

'Jade', roept Tengbergen, 'je bent nog steeds in

avondtoilet. Vooruit, maak voort, ik heb al wat voor je gehaald. Verkleed je even achter dien stoel, als je ten minste je preutschheid in dit gedeeltelijk ten doode opgeschreven gezelschap', hij buigt voor Mevrouw Guthrie, die het niet merkt, daar ze in gesprek is met Dr. Arriens, 'wilt botvieren. Ik heb het altijd als een speciale charme van alle danseressen beschouwd, dat zij zich in gezelschap zoo kuisch gedragen en geen van de bekoorlijkheden toonen, die zij op het tooneel zoo uitbundig laten bewonderen. Het is trouwens wellicht een kwestie van, laten we zeggen, economische tactiek. Is dat een gangbare term in dit verband, Kruythoff?'

'Neen', zeg ik, 'in een verslag zou men een nadere verklaring moeten geven'.

'Wat zit je daar te schrijven? Waarachtig, ik geloof dat hij ons en zichzelf eenvoudig als copie beschouwt'.

'Inderdaad, het is voor de krant'.

'Prachtig, Jade. Ik dicteer: Mevrouw Jumilla verkleedt zich juist; ik zie slechts haar bovenlichaam, dat blank afsteekt tegen het roodzijden behang. Haar gezicht is een droevig maskertje..... het getuigt van karakter, dat je je door mijn ironische opmerkingen niet laat beïnvloeden en toch achter dien stoel kruipt. Ja, je ziet er lief uit, heusch', hij komt op haar toe en neemt haar in zijn armen. Zij komt tot zijn schouder. 'Zoo'n kleine vrouw is veel prettiger in... nu ja, dan een groote', beweert hij 'vindt u ook niet, baron?'

'Ik kan er niet over oordeelen', antwoordt deze neutraal.

'Kom even met me mee, naar Kruythoff', Teng-

bergen trekt haar mee naar mijn tafeltje. De baron keert zich onopvallend om, Mevrouw Jumilla neemt haar complet en haar bontmantel over haar arm.

‘Ik wil je nog even zoo zien’, vervolgt Tengbergen, ‘en de anderen moeten weten, dat ik trotsch op je ben. Het is niet voor niets, dat ik altijd op danseressen verliefd ben geworden. Luister eens, Jade, we zien elkaar wellicht nooit meer terug, maar ik wil je niet zoo zonder afscheidscadeau laten gaan. Al die neven en nichten, die trouwens nog jong zijn, behoeven niet mijn geheele vermogen te erven. Ik zal je een legaat nalaten van vijftigduizend gulden, dat lijkt me wel voldoende, nietwaar? Kruythoff, geef me even een stukje papier van je bloc-note’. Ik geef het. Mevrouw Jumilla maakt aanstalten zich te kleeden. Ze heeft een roomkleurige chemise-enveloppe aan, haar beenen zijn slank en lijken buitengewoon lang voor zulk een kleine vrouw. Ze heeft haar witte hoedje al opgezet.

‘Nog niet’, zegt Tengbergen en neemt haar japon over. ‘Ik wil je niet verlaten’, zegt Mevrouw Jumilla zwakjes. ‘Ik heb toch geen kinderen’.

‘Maar je hebt je kunst’, beweert Tengbergen schrijvend. ‘Daar geef jij immers toch niets om’, zucht Mevrouw Jumilla, ‘en ik weet wel, dat het niet zooveel om het lijf heeft’.

‘Des te beter, dat je dan wat geld overhoudt, zelfs jij zult eens oud worden’.

‘En jij niet’, zegt ze weemoedig.

‘Kom, niet huilen, dan lost de rimmel van je wimpers op en je weet hoe je oogen dan pijn gaan doen. Neem even over Kruythoff, voor alle zekerheid: ‘Hierbij vermaak ik, ondergeteekende, J.H. Teng-

bergen, aan Mevrouw D.L. Wegerif-Maden (Jade Jumilla) de somma van vijftigduizend gulden als legaat. Gedaan aan boord van de "Frisia", 20 Mei 1932, mede ondertekend door de getuigen Dr. B. Arriens, H.S. Baron van Richteren Bentfort, K.N. Kruythoff.' Zet het in je verslag voor het geval mijn erfgenamen verzet zouden aantekenen en voor het geval Jade, als ze over haar eerste verdriet heen is, aanspraak op een grootere som zou willen maken'.

'Maar, liefste', zegt Mevrouw Jumilla verwijtend.

'Kleed je nu maar aan, dokter wilt u even teekenen?'

'Ik kom', antwoordt deze.

'En u, baron? Er zijn eigenlijk maar twee getuigen nodig, maar ik wil geen van mijn lotgenooten passeeren'. De baron en ik teekenen. Ook Dr. Arriens komt.

'Bewaar dit papiertje nu goed en laat je niets wijsmaken, zorg, dat ze je niet overhalen afstand te doen door op je gemoed te werken met praatjes omtrent piëteit voor den geliefden doode enz. Ik ben dan toch dood. Zet een advertentie in de krant, alleen door jou geteekend, dat ik gestorven ben. Zoiets vind ik aardig. En tracht je te troosten met een ander. Geef allen een handje, geef mijnheer Kruythoff een zoen, omdat hij ons zoo goed geholpen heeft. Die zoen is voor het geval je dit papier verliest misschien vijftigduizend gulden waard, dus doe je best'. Mevrouw Jumilla gehoorzaamt, de zoen valt echter wat verstrooid uit. Zij wendt zich tot Tengbergen: 'Maar ik wil ook wel bij je blijven'. 'Dat weet ik, dat weet ik, als ik dat niet wist, zou

ik moeite gedaan hebben je hier te houden of misschien ook niet, kom nu maar mee, dan zal ik je nog onder vier oogen zeggen, hoe lief ik je wel vind. Kom nu maar', zij gaan samen naar de deur, Tengbergen keert zich nog even om. 'Mevrouw Guthrie', zegt hij, 'het wordt langzamerhand tijd'.

'Ja', antwoordt deze onverschillig, 'de laatste vrouw is nog lang niet van boord'.

Mevrouw Jade Jumilla en Tengbergen vertrekken. De oude baron loopt zenuwachtig heen en weer.

'Ik ga even kijken, waar mijn zoon blijft', zegt hij en verlaat den salon. Ik luister naar het gesprek tusschen Mevrouw Guthrie en Dr. Arriens. Het is een publiek geheim, dat de dokter herhaalde malen moeite gedaan heeft Mevrouw Guthrie, die ongetwijfeld zeer mooi is, te veroveren. Hoewel zij hem blijkbaar niet ongenegen is, schijnt hij tot nu toe niet tot een bepaald resultaat te zijn gekomen. Zij spreken echter op het oogenblik over een onderwerp van meer algemeenen aard. Ik hoor Mevrouw Guthrie zegen:

'Het is werkelijk een merkwaardig gebruik, dat vrouwen en kinderen bij het zinken van een schip het eerst van boord moeten gaan'.

'Je moet niet vergeten', ik hoor, dat de dokter haar tutoyeert, 'dat dit gebruik, oogenschijnlijk voortgekomen uit een gevoel van ridderlijkheid ten opzichte van de zwakken, in wezen ontstaan is uit de overweging, dat de kinderen het komende geslacht vertegenwoordigen en dat de vrouwen moeders zijn of althans kunnen worden, met andere woorden, dat zij voor de vorming van het komende geslacht onontbeerlijk zijn'.

‘En de vaders dan?’ vraagt Mevrouw Guthrie.

‘Het vaderschap is een zeer accidenteele functie’, antwoordt de dokter, ‘ik zou bijna zoo ver willen gaan, dat ik het vaderschap als zeer ondergeschikt zou willen beschouwen, zelfs van den kant van den man’.

‘Je zegt: zelfs van den kant van den man, dus wat de vrouw betreft zeer zeker? Haar kan het dus volgens jou niet schelen, wie de vader van haar kind is?’

‘Het is er de vrouw alleen om te doen moeder te worden, vandaar dat wellicht de vrouw in principe ontrouwer van aard is. De trouw van de vrouw is in den loop der eeuwen een noodzakelijk kwaad geworden, als ik het zoo noemen mag, ten gevolge van de ontwikkeling der maatschappelijke toestanden, waardoor de vader opgetreden is als degene, die voor de instandhouding van het gezin moet zorgen. Zooals je zelf eens tegen me gezegd hebt, merkt een normale vrouw een man eerst op, zoodra hij werk van haar gaat maken. Voor dien tijd is hij ten hoogste sympathiek of antipathiek, maar toch een vrij onopvallend individu. Je vertelde me, dat je de mannen van te voren verdeelt in degenen, waar je eventueel van zou kunnen houden en in degenen waarin je in geen geval van zou kunnen houden. Na eenigen tijd, niet te lang, laat je je veroveren en “meestal valt het wel mee”, dat waren je eigen woorden. In dit verband verwacht men het begrip passiviteit maar al te vaak met dat van trouw’.

‘Al is het vaderschap dan accidenteel, het moederschap is in ieder geval bij een groot aantal vrouwen zeer onzeker’, zegt Mevrouw Guthrie ontwijkend.

‘Ik heb geen kinderen en mijn polyandrie is dus eigenlijk misplaatst. De opmerking van de jonge barones van Richteren, dat getrouwde mannen evenveel recht hebben om gered te worden als de ongetrouwde vrouwen en het verweer van Mevrouw Jumilla, dat ze geen kinderen had en daarom kon blijven, zijn dus juist’.

‘Denk er aan, dat de vrouw nog altijd kinderen kan krijgen, als ze dat wil en dat één man voldoende is voor verscheidene vrouwen. Oude gebruiken, die in den loop der tijden ontstaan zijn en waarvan bewezen is, dat ze met recht gehandhaafd bleven, zijn niet door een gesprek, dat letterlijk op den valreep plaats vindt, omver te werpen’, antwoordt de dokter lachend.

‘Maar verlangt een man er dan niet naar kinderen te krijgen? Ook voor hem of juist voor hem moet het vaderschap de eenige troost zijn bij de gedachte, dat hij eens zal moeten sterven. Het is de eenige manier, waarop hij voort kan leven na zijn dood, als hij ten minste niet religieus van aanleg is’.

‘Het zou volgens mijn gevoel niet geheel en al in den haak zijn, als men alleen om die redenen zou trachten een kind te verwekken, Marise’, zegt Dr. Arriens, ‘het klinkt wel een weinig te speculatief in dit verband, vind je ook niet?’

‘En toch zie ik geen enkele reden, waarom een man dan wel kinderen zou willen hebben als het niet was om zijn geslacht in stand te houden’.

‘Men zou het kunnen opvatten als een verplichting aan zijn vader en grootvader, aan zijn voorouders in het algemeen’, herneemt de dokter peinzend, ‘maar als men het alleen als de egoïstische over-

weging van een enkel man beschouwt, lijkt het mij een bijna ongezonde en zeker weinig moedige uitweg. Het is merkwaardig, dat zoo'n gedachte in een vrouw opkomt'.

'Het gezegde: "ik leef in mijn kinderen voort", wordt anders zonder schaamte door iedereen, die kinderen heeft, uitgesproken. En een vrouw komt er vanzelf toe hieraan te denken als zij zich voorstelt, dat zij den man, waar zij van houdt, zou kunnen verliezen. Haar kind blijft dan nog de eenige schakel tusschen hen beiden, de eenige werkelijke herinnering, die waarde heeft. Ik geloof, dat voor het geval ik getrouwd was en mijn man een gevaarlijke reis ging maken, dat ik dan zou trachten hem er toe te bewegen..... Of wellicht alleen ook maar om een kind te hebben van een moedigen vader. Om het later te kunnen vertellen, dat zijn vader op zee of ergens anders omgekomen is en zich dapper gedragen heeft...' Mevrouw Guthrie slaat haar armen om den hals van den dokter.

'Weet je wel zeker, dat dit gebaar niet voortkomt uit zucht tot sensatie? Is het niet het gevolg van een overspannen phantasie, het bekende romantische gevoel van den dans op den vulkaan, Marise?' vraagt de dokter.

'Wat doet het er toe?' vraagt zij.

'Doch daarvoor is het nu in ieder geval te laat', zegt Dr. Arriens en hij wendt zich af, 'denk er een volgenden keer eerder aan, dat iedere man sterfelijk is'.

Op dit oogenblik komt de steward binnen en roept: 'Zijn hier nog vrouwen en kinderen achtergebleven?' De dokter leidt Mevrouw Guthrie weg. Zij

neemt afscheid van Tengbergen en den ouden baron, die juist binnenkomen.

‘Het water staat ongeveer een meter van het eerste dek’, zegt Tengbergen tot mij, ‘er zal niet veel kans meer voor ons bestaan om er heelhuids af te komen, want het aantal booten is onrustbarend snel verminderd. Zou je er maar niet liever mee uitscheiden?’ Ik wijs op de flesch, die ik naast me heb staan.

‘Een staaltje van journalistieke koelbloedigheid’, zegt Tengbergen. ‘Maar wat ik wilde zeggen, baron, het is heelemaal niet zoo zeker, dat uw zoon van boord is gegaan. U kunt alles nog niet doorzocht hebben. Trouwens al is hij in een van de reddingsbooten gestapt, wat dan nog? Het bewijst op zijn hoogst, dat hij wat meer levensvreugde heeft dan wij. De menschen kunnen het wel bijzonder heldhaftig vinden, dat wij ons zoo kalm gehouden hebben, het komt allemaal in het verslag van Kruythoff, maar ik geloof in de eerste plaats, dat we nog niet beseffen, wat er met ons gaat gebeuren, voordat het water aan onze voeten komt en in de tweede plaats moet er mentaal gesproken wel ergens een onregelmatigheid in onze constitutie aanwezig zijn, als we hier zoo rustig en gelaten op den dood zitten te wachten. Het leven moet dan toch wel vervloekt weinig waarde voor ons hebben. Juist de moedigste mannen redden zichzelf en gaan van boord. Zou u dan gewild hebben, dat hij gebleven was en flauw viel of ging zingen; ik heb beneden al die beroemde, toepasselijke psalm gehoord. Zooiets vind ik ergerlijk, men behoort op oogenblikken als deze rekening te houden met de gevoelens van anderen. Zeg, Kruythoff, zou je niet eens beneden gaan kijken

in plaats van mij ten voeten uit te stenografeeren? Ik mag waarlijk wel op mijn laatste onsterfelijke woorden gaan letten. Kun je ze nu alvast niet opschrijven? Jade was lief, het spijt me voor haar...' Tengbergen wordt plotseling somber.

'Ik dacht, dat Anton alleen maar zoo sprak om Dine er toe te brengen mee te gaan', zegt de baron, 'het klonk als een soort troost toen hij zei, dat hij het met haar eens was'.

'U mag wel oppassen, dat u uw zwemvest bij u houdt', zeg ik tot den baron. Hij heeft het al dien tijd naast mijn stoel laten liggen. 'U kunt het nu alvast omdoen. Zal ik u helpen?'

'Daar is nog alle tijd voor', antwoordt hij, 'het schip blijft minstens nog een uur drijven'.

'Ze wilde een van de ringen, die ik haar gegeven heb, aan mijn vinger doen', zegt Tengbergen, 'hij paste nog niet eens om mijn pink. Het was een aardige vrouw. Ze was erg bezorgd om haar juweelen en het speet haar, dat ze geen van haar costuums mee kon nemen. Ik heb haar verzekerd, dat alle sieraden, die ik haar gaf, echt waren. Ik hoop, dat haar dat getroost heeft'.

'Ik zal eens bij de officieren gaan informeeren, ze zullen het nu wel minder druk hebben', zegt de baron, doch op dit oogenblik komt Dr. Arriens terug. De vierde stuurman vergezelt hem.

'Alle booten zijn weg', zegt de laatste, 'ons leven is in Gods hand'.

'Hoe vaak heb je dat nu gezegd', vraagt Tengbergen.

'Ik weet het niet precies meer', antwoordt Vechting.

'Geen schepen in zicht?' vraag ik.

'Neen, maar als we den ochtend halen is er nog hoop'.

‘Hoe laat is het?’

‘Half drie. Nog twee en een half uur voor zonsopgang, maar voor dien tijd wordt het al vrij licht’.

‘Mogen de mannen nu van boord gaan?’ vraagt de dokter.

‘Ik zou het u niet aanraden, er is te veel zuiging. Over een uur is het beter’. Vechting spreekt mat, hij is zichtbaar vermoeid. De baron wil steeds het woord nemen, maar waarschijnlijk vindt hij, dat de technische informaties voorgaan.

‘Heeft u mijn zoon ook gezien?’ vraagt hij nu.

‘Uw zoon? Ik dacht eigenlijk, dat u al van boord was’, antwoordt Vechting afwezig.

‘Mevrouw Guthrie is met de laatste boot meegegaan’, hoor ik den dokter zeggen. ‘Ze was volkomen passief’.

‘Luister’, zegt de baron, ‘weet u waar mijn zoon is?’ Hij legt den nadruk op elk woord.

‘Neen’, antwoordt Vechting aarzelend, ‘ik geloof, dat hij in veiligheid is. Als dat u ten minste kan troosten’.

‘Zijn er dan nog enkele mannen met de laatste booten meegegaan’, vroeg de baron hoopvol.

‘Ja, ja, zeker, een paar dokters, Dr. Arriens wilde niet, ofschoon Mevrouw Guthrie hem vroeg haar gezelschap te houden’. De dokter kucht hard, doch te laat, ik heb het reeds genoteerd.

‘Zij is heel mooi, een zeer interessante vrouw, maar een geheel ander type dan Jade’, zegt Tengbergen.

‘Dus mijn zoon was niet in de laatste booten’, constateert van Richteren Bentfort. ‘Dan was hij in een van de eerste’.

‘Och, als hij maar gered wordt, dacht ik; ten slotte

zijn er wel meer door de mazen geglipt, dat is niet te vermijden. En het kost te veel tijd als ze al in de boot zijn; een getrouwd man, ik heb zelf een vrouw en een kind thuis, ik kan het me best voorstellen’.

‘Maar hoe is het dan gebeurd?’

‘Nu ja, een eerste-klas passagier en zonder opzien te baren. Als een man de afsluiting verbreekt en naar de booten rent, dan heeft men kans dat hij anderen meesleept en dat er een paniek ontstaat. Dan moet men een voorbeeld stellen. Maar in dit geval zou het juist misschien verkeerd geweest zijn’.

‘Maar man’, zegt de baron, ‘vertel dan wat er gebeurd is. Ik moet je immers dankbaar zijn, als je hem gered hebt. Zeg me, dat hij van boord gevallen is en opgepikt of dat hij zijn bewustzijn verloren heeft. Laat me niet in twijfel’.

‘Hij had de kleeren van zijn vrouw aangetrokken’, zegt Vechting. Hij wil dit gesprek afbreken en kijkt weemoedig naar een gemakkelijken stoel. De baron doet een greep naar mijn bloc-note, die ik nog juist kan redden. Hij keert zich echter onmiddellijk daarna om. ‘Het heeft geen zin’, zegt hij tot mij. ‘Iedereen zal weten hoe een van Richteren Bentfort zich gedragen heeft’.

‘Uw zoon heeft gelijk’, beweert ik, ‘hij kan het niet helpen dat hij een ander karakter heeft dan u. Tengbergen is het met mij eens, dat hebt u zoeven al gehoord’. De baron antwoordt niet en verlaat den salon. Vechting heeft een divan gevonden, waarop hij zich uitstrekt.

‘Wek me als het water te hoog mocht komen’, verzoekt hij mij, ‘ik zal waarschijnlijk nog voor mijn leven moeten zwemmen.....’

De baron heeft zijn zwemvest vergeten. Ik roep Arriens en vertel het hem. ‘Laat maar’, zegt deze, ‘of hij komt terug of hij doet het niet. In het laatste geval zal hij het toch weer afdoen, zodra je je verwijderd hebt’.

‘Het is wel wat bête, in de kleeren van zijn vrouw’, zegt Tengbergen, ‘maar van zijn standpunt heeft hij gelijk, ofschoon het latere huwelijksleven me moeilijk lijkt. Bij een echtelijke ruzie komt die beroemde verkleedpartij natuurlijk steeds weer op het tapijt. Merkwaardig, dat de oude heer het zich zoo aantrekt’.

Ik hoor nu, dat de sirene gilt. ‘Hoe lang is dat al?’ vraag ik den dokter. ‘Ongeveer anderhalf uur, geloof ik’, antwoordt deze. Tengbergen gaat naar buiten, maar komt onmiddellijk terug, daar het schip eenigszins slagzij maakt. De stuurman rolt van den divan en vloekt.

‘Daar was ik bijna over de verschansing gevallen’, lacht Tengbergen. ‘Het water spoelt over het laagste dek. Ik had wel een arm of een been kunnen breken. Enfin, ik geloof niet, dat het er in de gegeven omstandigheden veel toe doet’.

‘Dat moet u niet zeggen’, beweert Vechting. ‘De schuit gaat aanstonds wel weer recht liggen, denk ik’, voegt hij er geruststellend bij.

‘Zinken we nu sneller?’ vraagt de dokter.

‘Ik vermoed van niet; ik heb het nog nooit meegemaakt, maar het zwaarste deel ligt al onder water en alle deuren zijn beneden gesloten. We houden het misschien tot zonsopgang’. Vechting zoekt een gemakkelijken fauteuil en zakt er in weg.

‘Het wachten is het ergste’, zegt Tengbergen, ‘voor

mij is er eigenlijk geen hoop meer, ik kan niet goed zwemmen en iedereen is zichzelf het naast'. Wij zwijgen.

'Niet dat ik jullie zou vragen mij mee te nemen, maar dat collectieve doodgaan, opgeluisterd door een of ander gezang, dat is een pijniging. Liggen we hier het hoogst?'

De stuurman knikt.

'Ik heb eens een eigenaardig geval meegemaakt', zegt Dr. Arriens plotseling, 'over het voortbestaan na den dood gesproken. Ik denk er misschien aan, omdat het me naar aanleiding van een bezoek van een vriend, die Marinus heette overkomen is. De naam lijkt op die van Mevrouw Guthrie; zij was de laatste vrouw, die in ons gezelschap verkeerde', voegt hij er verklarend bij.

'Dat is wellicht de reden', zegt Tengbergen.

'Marinus kwam op een ochtend om zeven uur, na een geheelen nacht te hebben gefuifd moe en slaperig bij me. Hij is een merkwaardig mensch, zeer belezen en met een groote talenkennis. Hij studeerde, geloof ik, klassieke talen, toen ik hem leerde kennen, maar hij heeft die studie niet voortgezet, daar hij juist in dien tijd kennis maakte met een zekeren W., een man van groote geestesgaven, naar men zegt, ik heb hem slechts zeer oppervlakkig gekend; deze W. heeft echter op den jeugdigen Marinus van zuiver practisch standpunt bezien een tamelijk funesten invloed uitgeoefend en hij was er de oorzaak van, dat de eerste zijn studie verwaarloosde. Het is natuurlijk in het geheel niet zeker, dat Marinus niet voorbestemd was zulk een man te ontmoeten en dat hij als hij niet met W. had kennisgemaakt een normaal burgerbe-

staan als leeraar geleid zou hebben, maar W. was in ieder geval zijn kwade genius, zonder dit waarschijnlijk zelf te weten of te willen. De psychische gevolgen van dit maatschappelijk deraillement bleven niet uit, we zullen er nu niet verder op ingaan of ik hier wellicht oorzaak en gevolg met elkaar verwissel, een feit is, dat Marinus na den dood van W. zich niet alleen ontroofd zag van elken geestelijken steun doch tevens den weg in de maatschappij niet meer terug kon vinden. Hij probeerde zakenman te zijn, maar was aan den eenen kant te eerlijk en aan den anderen kant te slim, nu eens pakte hij de zaken te grootscheeps dan weer te voorzichtig aan. Hij dronk veel. Ik hoop, dat deze korte inleiding voldoende is en keer weer terug naar dien ochtend, waarop mijn vriend bij me kwam. Hij had dien morgen een afspraak om elf uur en vroeg of hij eenige uren op mijn divan mocht slapen. Ik stond hem dit toe en werd slechts eenmaal gestoord, doordat hij hevig kreunde. Ik liep naar het aangrenzende vertrek, waar hij sliep en dekte hem toe. Om half elf wekte ik hem met moeite en hij ging weg, na mij hartelijk te hebben bedankt, ongeveer een uur daarna kreeg ik slaap, doordat ik dien morgen voor mijn doen zeer vroeg was opgestaan en bovendien reeds een week lang buitengewoon hard gewerkt had. Ik ging liggen en droomde het volgende: ik zat met Marinus in een café en niet ver van ons vandaan zat W., die naar het scheen dobbelsteenen in een houten schaal wierp, althans naar het geluid te oordeelen. Marinus werd door dit geluid zeer onrustig en riep den ander een paar maal toe daarmee op te houden. De figuur van W. was zeer vaag, doch wij beiden

wisten dat hij het was. Ik vroeg Marinus hoe het kwam, dat dit geluid hem zoo hinderde, daar het vrij helder en lang niet zoo onaangenaam was als bijvoorbeeld het schuren van een stuk glas over een stuk blik of een soortgelijk snerpnd geluid. Marinus antwoordde niet en toen ik beter toekeek, zag ik, dat W. voorwerpen, die op halswervels geleken in een hollen omgekeerden schedel wierp'.

'En maakte je daaruit op, dat een mensch na den dood nog in een of anderen vorm blijft voortleven?' vroeg Tengbergen.

'Neen, maar ik kwam hierdoor tot de gedachte, dat iemand pas sterft als de laatste man, die hem gekend heeft, gestorven is', antwoordt Dr. Arriens.

'Dat klinkt gelukkig niet zoo mysticistisch als het zich liet aanzien', zegt Tengbergen. 'Maar hoe kom je er eigenlijk bij ons dit te vertellen? Of is het bedoeld als een voorbereiding? Medicijnmannen, priesters, geneesheeren... is dat de evolutie? Inderdaad het vak van dokter heeft altijd nog iets van de vroegere wijding behouden. Of zou men onwillekeurig altijd over den dood gaan spreken als men ziet, dat hij nadert?'

'Ik weet niet, hoe ik er toe kwam', zegt Dr. Arriens, 'neem me niet kwalijk. Het was wellicht als troost voor mezelf bedoeld', voegt hij er bij wijze van verontschuldiging bij.

'Ik vind, dat onze stemming bedenkelijk zakt, naarmate het water stijgt', zegt Tengbergen. 'Kunnen we niet iets doen?'

'Wat?' vraagt de dokter.

'Hoe hoog staat het water?' vraag ik.

'Ik zal gaan kijken', zegt Tengbergen. Hij komt

weldra terug. ‘Ongeveer anderhalve meter boven het eerste dek’, meldt hij.

Moedeloos gaat hij zitten, doch staat meteen weer op. ‘Luister’, vraagt hij ons, ‘zouden jullie het gek vinden, als iemand onder deze omstandigheden zelfmoord pleegde?’

‘Neen’, antwoordt Dr. Arriens, ‘dat hebben er vermoedelijk al tientallen gedaan’.

‘Zoo, al tientallen, zeg je?’

‘Ja, zij springen van boord’.

‘Dat lijkt me een onaangenamen doodsstrijd’.

‘Och’, zegt de dokter, ‘men beweert van niet’.

‘Ten slotte geef ik er de voorkeur aan het uur van mijn dood en de wijze waarop die plaats vindt zelf te bepalen, als dat tenminste kan. Heb je medicijnen bij je?’

‘Ik heb een kleine reisapotheek, na het eerste alarm heb ik die gehaald’, zegt Dr. Arriens.

‘Het is misschien niet erg moedig’, zegt Tengbergen peinzend, ‘maar ik zie er tegen op. Bovendien zullen de overige passagiers en de manschappen hier weldra komen, nietwaar?’

‘De meesten zijn in de groote zaal hiernaast’, antwoordt de stuurman, die blijkbaar toch niet heeft kunnen slapen. ‘Die ligt even hoog, maar als het schip verder zinkt moeten we natuurlijk aan dek’.

‘Mogen ze hier niet komen?’ vraag ik.

‘Jawel’, antwoordt Vechting, ‘de klassen zijn opgeheven. Bovendien behoort de zaal hiernaast immers ook tot de eerste klas’.

‘Maar hier komen ze niet’, zegt de dokter. ‘Merkwaardig dat beide partijen instinctief de scheiding handhaven, ten minste gedeeltelijk; misschien gaat

het hoofdzakelijk van de passagiers der lagere klassen uit’.

‘Er kan elk oogenblik hier iemand binnenstappen en dan volgt de rest vanzelf’, zegt Tengbergen. ‘A propos, dokter, heb je morphine?’

‘Ja’, antwoordt deze.

‘Ik ben bang, dat ik me buitengewoon onaangenaam zal voelen als het water langzamerhand tot mijn voeten stijgt. Ik zou het noodlot liever een handje helpen dan de sensatie mee te maken, dat mijn knieën nat worden, daarna mijn buik en eindelijk mijn hals’.

‘Tegen dien tijd moet u allang zwemmen’, zegt Vechting.

‘Ik geloof niet, dat het veel zal helpen en die overtuiging zal me zoo lang mogelijk op den vasten grond ten minste, voor zoover die vast is, houden’, zegt Tengbergen.

‘Ik heb geen letale dosis in pillen’, zegt de dokter.

‘Maar met de ampullen mee wel?’

‘Misschien, ik zou het moeten nakijken, een combinatie van opium met morphine, eventueel, maar...’

‘Maar?’

‘Kijk eens, wellicht mag ik je de pillen in deze omstandigheden niet weigeren, hoewel het wettelijk verboden is, maar om je persoonlijk een injectie te geven, terwijl ik weet dat die doodelijk is, dat is toch eigenlijk moord, nietwaar?’ hij vraagt het aan Vechting en mij. ‘Een medicus mag zoiets nu eenmaal niet doen’, voegt hij er bij.

‘Als Tengbergen me zweert, dat hij niet of althans nauwelijks zwemmen kan, wil ik het wel doen’, zeg ik.

‘Ik zou het niet vragen als ik me niet volmaakt hulpeloos gevoelde’, antwoordt Tengbergen. ‘Kom, het is onzin, dat ik jullie hierom moet smeken, ik heb het gevoel voor een Jury te staan, terwijl je toch niet het recht hebt te weigeren, Arriens’.

‘Ik weet het niet’, zegt deze en hij gaat naar zijn medicijnkistje, ‘misschien hebben we beiden gelijk’. Tengbergen gaat op den divan liggen. ‘Moet ik eerst de pillen innemen?’

‘Na de eerste injectie is het nog vroeg genoeg’, antwoord Arriens. Hij haalt een spuitje te voorschijn, Vechting gaat naar het buffet en haalt een glas water. ‘Maak je benedenarm maar bloot’, zegt de dokter. Hij neemt een bruin fleschje en bestrijkt den onderarm met jodium.

‘Het behoeft niet zoo precies’, zegt Tengbergen, ‘zeewater conserveert’.

‘Ja’, zegt Dr. Arriens, maar hij gaat verder. Hij desinfecteert de naald.

‘Adieu, Kruythoff’, zegt Tengbergen. Hij steekt zijn hand uit...

Ik ben even bij hem gaan zitten, maar hij heeft me weer weggestuurd. ‘Even concentreren’, zegt hij. Dr. Arriens geeft de eerste injectie.

Tengbergen richt zich op, neemt een aantal pillen en slikt ze door met water. ‘Dank je wel’, zegt hij. ‘Vaarwel. Ik hoop, dat jullie het nog halen’. Hij gaat rechuit liggen en steekt zijn rechterarm uit in de richting van den dokter. Deze heeft een fleschje met een gummikapje genomen, dat hij met ether schoonmaakt. Hieruit vult hij het spuitje en geeft daarna een injectie, die lang duurt. Vechting kijkt gespannen toe. Dr. Arriens voelt Tengbergen de

pols, kruist daarna diens armen over zijn borst, bergt het injectiespuitje zorgvuldig op en komt op ons toe. ‘Honderd milligram opium en honderdtien milligram morphine’, zegt hij, ‘waarschijnlijk had Tengbergen mij niet begrepen als ik hem gezegd had, dat ik mij nu niet meer mag redden, als er nog een boot in zicht mocht komen’.

‘Ik ben het niet met je eens’, zeg ik. ‘Hij heeft er zelf om gevraagd en je kon het hem nu niet weigeren’.

‘In dit opzicht zullen de meeningen wel uiteenloopen’, zegt Dr. Arriens. ‘Zullen we naar de groote zaal gaan?’

Wij zijn met zijn drieën in een afgelegen hoek gaan zitten. Er zijn enkele dames bij het gezelschap, die hun mannen niet hebben willen verlaten. Sommige mannen en vrouwen drinken. ‘Ik begrijp dat niet’, zegt Vechting.

‘Zij zullen ook niet kunnen zwemmen’, zegt de dokter.

‘Het is nog de vraag of het ons zal helpen...’

De laatste woorden waren van mij. Op het oogenblik, dat ik het verslag afbrak, werd er buiten geroepen: ‘Een schip, een schip!’ Enkelen zijn van boord gesprongen, waaronder ook Dr. Arriens. Het blijkt echter, dat men zich heeft vergist. De officieren manen tot kalmte. In het Oosten wordt het lichter. Vechting en ik zijn weer op onze oude plaats gaan zitten.

‘De dokter is er anders de man niet naar om onberaden te handelen’, zegt Vechting, ‘en voor zoover

ik weet heeft hij goede oogen'. Wij zwijgen verder. Sommige menschen bidden.

'Het is beter niet al te laat van boord te gaan', zegt Vechting. 'Als we naar boven moeten, kunnen we beter meteen wegzwemmen'. Ik knik.

'Aan zooiets denkt men alleen als men naar de zeevaartschool gaat door de waarschuwingen van familieleden en zoo?' vraag ik.

'Dat is wel zoo maar in dat opzicht staan wij gelijk met anderen', zegt Vechting, 'we moeten ons leven zoo duur mogelijk verkoopen'.

Hij voelt blijkbaar niets voor een interview. De zaal wordt langzamerhand leeger. Vechting staat op. 'Ik geloof, dat het onze tijd is. Zet er nog even in, dat we elkaar de hand zullen drukken. Houd die flesch niet te lang bij je, ze hindert je maar bij het zwemmen en je zult er niet door blijven drijven. Zit je zwemvest goed?'

Naschrift van de redactie. Op den ochtend van den 21en Mei 1918 werd door een sloep van de 'Bellonia' een flesch opgevischt in de nabijheid van de plaats waar de 'Frisia' vermoedelijk gezonken is. De inhoud werd opgestuurd naar dit blad, volgens de aanwijzing aan het hoofd van de eerste pagina. Wij hebben gemeend dit verslag onverkort te moeten publiceeren.

Conspiratie

‘Gisteren las ik, hoe de jagers van Alaska dagen lang reizen om een revuefilm, die in een plaatsje hoog in het Noorden vertoond wordt, bij te kunnen wonen. Ik vertelde het aan een dame, die ik ken, en zij begon te huilen van aandoening. ‘Denk eens aan, wat ze zouden doen, als er eens een echte vrouw kwam’, snikte ze. Ik weet trouwens niet of ze zulk een pelgrimstocht als algemeene hulde aan haar geslacht beschouwde en daardoor zoo ontroerd was of dat ze oprecht medelijden had en die mannen wel had willen troosten. In ieder geval, toen ik haar tranen droogde en mijn troostbewegingen langzamerhand veranderden in liefkoozingen, liet ze me duidelijk merken, dat ik volgens haar meening op grove wijze reageerde op haar zuiver theoretische gevoelens, of wanneer die niet theoretisch waren, ik in elk geval niet de geschikte man was om van de practische resultaten in het heden en zelfs waarschijnlijk in de toekomst, eenig voordeel te hebben. Het is een van die dames, die steeds, en juist toevallig in gezelschap van een man, die zij voor hun geheele leven slechts als een vriend wenschen te beschouwen, laten uitkomen, dat zij wat liefde betreft een ruim hart en geweten bezitten en behept zijn met een ware vrijbuitersnatuur op dit punt. Om mij weer eenigszins, zij het dan misschien op onridderlijke wijze te rehabiliteeren en toch nog een bescheiden aanval te

wagen, maakte ik de opmerking, dat de bewoners van een groote stad het niet veel beter hebben dan poolreizigers, ten minste als ze geen geld hebben, en als ze geld hebben, dan verlangen ze chronisch naar een ideale vrouw, die met de vrouw, welke ze zoeven bemind hebben, wisselt, en dan staan ze in dezelfde positie tegenover dit ideaal als de jagers uit het Noorden tegenover de vrouw, die wel in werkelijkheid bestaat, maar waarvan zij slechts de afspiegeling kunnen zien op het witte doek, en ook zij, ik bedoelde de stadsmenschen, vergenoegen zich dan met een afspiegeling. Hierdoor gaf ik haar het recht kwaad te zijn of in haar meening versterkt te worden, dat ik nooit de kans zou krijgen haar minnaar te zijn en zij verklaarde dus, terwijl ze even goed vol moederlijke teederheid op mij toe had kunnen komen om me te troosten, maar welke vrouw zou dat doen? dat ze geen afspiegeling wenschte te zijn en toen ik haar vroeg waarom ze dan ontroerde bij de gedachte, dat die mannen tot hun knieën door de sneeuw waadden om een revuefilm te zien, nam ze afscheid met de overtuiging, dat ik een lomp individu ben, wie weet, misschien ben ik dat ook wel'.

Toen hij van zijn werk was thuisgekomen, had zijn hospita Peter Brandt ten Have gewaarschuwd, dat iemand in zijn kamer op hem zat te wachten en hoewel hij zich al lang niet meer voorstelde, dat de betreffende wel eens een notaris zou kunnen zijn, die hem kwam mededeelen, dat een onbekende oom gestorven was die een onmetelijk vermogen had nagelaten, was hij toch nieuwsgierig; een onverwacht bezoek had nog steeds voor hem iets avontuurlijks, het riep enkele, zij het dan ook vage verwachtingen

in hem wakker, die reeds weer verdwenen waren, als hij zijn bezoeker voor zich zag, bovendien had hij in de laatste maanden geen echt bezoek ontvangen en was bang verlegen en linksch te worden, wel niet zoodat anderen het merkten, maar dat hij het zelf merkte.

De bezoeker was zijn vroegere vriend en regimenteskameraad Sterneberg; uit de kranten wist Peter, dat hij secretaris van den voorzitter der Nationale Partij was, die herstel van het koningschap beoogde. Het doel van zijn komst was niet duidelijk, daar Sterneberg zijn eenigszins vragenden blik negeerde en hem met het gebaar van iemand, die zich door het lange wachten bijna heer des huizes in plaats van bezoeker voelt, een stoel had gewezen, tegenover hem bij het raam. In de jaren van tegenspoed had Peter geleerd zich zelfs tegenover zijn vrienden gereserveerd te betoonen. Was zijn vriend twee of misschien een jaar geleden zonder eenige reden bij hem gekomen en had hij hetzelfde voorkomen gehad van den goedgekleeden man, die geen maatschappelijke moeilijkheden kende, dan had Peter zeker onmiddellijk een beroep gedaan op zijn klaarblijkelijke belangstelling in hem, op hun vriendschap, 'die nog niet gestorven was', om hem te helpen. Maar de ervaring had hem geleerd dat dit geen goede tactiek was om iets te bereiken en daarom had hij zich slechts een vragenden blik veroorloofd om direct daarop het bezoek voor te stellen als een vanzelfsprekende gebeurtenis of althans als een gebeurtenis, waarbij hij een afwachtende houding had aan te nemen. Hoe vaak was het immers niet gebeurd, dat hij van een sollicitatie of een gesprek met een 'relatie' veel had voorgesteld,

terwijl hij zich tegelijkertijd voorhield, dat hij er niets van verwachtte, maar toch de stille hoop koesterde, dat hij een ander man, een beter, welvarender man zou zijn als het gesprek afgelopen was en steeds had hij zich daarna moeten troosten met de overweging, dat zijn positie weliswaar niet verbeterd, maar ook niet slechter geworden was. En al bedacht hij na een paar dagen, dat het onherroepelijk verloren gaan van een kans gelijkstond met achteruitgang, er waren dan weer enkele dagen verlopen en hij had den tijd gehad zich te herstellen om zich te troosten met het feit, dat hij toch zichzelf gebleven was.

Na de begroeting waren beide mannen tegenover elkaar gaan zitten in de eenvoudig gemeubelde kamer waar niets meer herinnerde aan vroegere perioden uit het leven van den bewoner. Voorwerpen van waarde had hij in moeilijke tijden verkocht en de waardelooze voorwerpen had hij in diezelfde tijden vernietigd, omdat het gezicht er van hem hinderde en misschien omdat bij elke verhuizing de nieuwe hospita met belangstelling de voorwerpen bekeek en bij zichzelf of tegenover haar buurvrouw haar conclusies trok. De eerbied, die ze dan ten toon spreidde voor den heer, die vroeger officier was geweest en van goede familie was, verzwakte echter bij gebrek aan nieuwe aanknoopingspunten, waarop zij haar roman verder kon bouwen, reeds na enkele maanden en een van hen had zelfs een bij een financieel geschil niet zeer consequent maar niettemin hatelijk van 'berooiden officier' en 'zwendelaar, die op de markt zoo'n pakje had gekocht om arme weduwwrouwen te bedriegen' gesproken. In de kringen

waarin hij vroeger verkeerde werd hij alleen door de vrouwen nog au sérieux genomen om zijn aangename manieren, en hoewel men zegt, dat dit een voorwaarde is voor maatschappelijk succes, had hij daarvan in de praktijk niets bemerkt. Langzamerhand had hij zich dan ook eenigszins teruggetrokken, maar hij kon zich niet verhelen, dat hij zich zoo nu en dan voelde als de eerste de beste kantoorbediende, die uit hoofde van zijn ongeschiktheid om met zijn superieuren om te gaan langzaam maar zeker in aanzien is gedaald. Hij was eigenwijs als hij bescheiden had moeten zijn en bescheiden als hij critiek had moeten uitoefenen en in zijn gedragingen zoo bestudeerd, dat er bepaald te veel moest ontbreken aan zijn intuïtie, wat de omgang met mannen betreft, om ooit voor een honderd procent zakenman te worden aangezien. En dat waren toch immers ten slotte al zijn vroegere vrienden geworden? Hij was te trotsch om in gezelschap de afspraak tusschen twee van zijn kennissen aan te willen hooren om den volgenden dag met elkaar in de stad te gaan lunchen, teneinde enkele zaken te bespreken, zonder dat men er aan dacht hem er ook maar voor den vorm in te betrekken, en zijn gezond verstand zei hem, dat hij niet het recht had hun er een verwijt van te maken. Het gevolg van dit alles was geweest, dat, terwijl hij formeel nog het recht had in alle gezelschappen te verkeereren, waar hij ook vroeger toegelaten werd, (immers hij was van goede familie geweest en het beroep, dat men uitoefende kwam er in dit democratisch geworden land niet meer op aan, tenminste wanneer men tot de vroegere aristocraten behoorde) hij inderdaad nog maar welkom geheeten werd op

de tea's van de vrouwen van zijn vroegere vrienden. Teneinde Sterneberg tijd te laten de verklaring van de reden van zijn bezoek in den vereischten vorm te kleeden, had hij het gesprek geopend en hij kon niet helpen, dat dit bepaalde onderwerp, het eenige, waardoor hij nog een aanknoopingspunt kon vinden met zijn vrienden, in het algemeen den ander in zijn meening omtrent hem bevestigde. Evenwel Sterneberg scheen te zeer in gedachten verdiept om de gebruikelijke conclusies te trekken en knikte afwezig, alsof hij zijn toestemming gaf op deze wijze het gesprek voort te zetten. Hoewel hij tijd genoeg had zich te prepareeren, had zijn persoonlijke verschijning de gedachten van Sterneberg waarschijnlijk een andere richting gegeven. Peter voelde een zeker luchtledig in de eenzijdige conversatie, maar de kunst van samen te zwijgen had hij nooit verstaan en hij vervolgde dus:

‘Het is hier een eigenaardige straat: als ik het van te voren geweten had, was ik hier misschien niet gaan wonen. Oppervlakkig beschouwd zou men het een ideale woonplaats moeten vinden voor iemand, die het beroep uitoefent, dat ik nu al eenige jaren, maar laten we zeggen, voor mezelf toch altijd nog tijdelijk, waarneem. De troosteloze, eentonige huizenblokken met de op de trottoirs spelende kinderen, die door de heggen van de voortuintjes loopen en het gras vertrappen, zoodat deze suggestie van welstand niet recht tot ontwikkeling wil komen, is in tegenspraak met den breeden middenweg, waar allerlei luxeauto's 's morgens tegen negen uur en 's avonds om half zes de zakenlieden van hun villa's naar hun kantoren heen en terugbrengen. Zooals ik zeg voor

een taxi-chauffeur een aardig gezicht, maar helaas, ik kan nog steeds niet aan mijn beroep gewennen'. 'Voor een romanticus ook heel belangwekkend', antwoordde Sterneberg, 'de tegenstelling tusschen armoede en rijkdom'.

'Inderdaad', stemde Peter toe. Hij begreep deze opmerking niet. Sterneberg was niet bijzonder intelligent, maar hij had de gave met een gewichtig gezicht gemeenplaatsen te zeggen, alsof het nieuwe ideeën waren en hieraan had hij, voorzoover Peter na kon gaan, grootendeels zijn succes te danken. Zij hadden elkaar vroeger heel goed gekend, Sterneberg was een van Peter's vrienden geweest, die in een zekere bewondering tot hem opzagen en dit had niet alleen zijn ijdelheid gestreeld, maar hem tevens van een zeker teeder gevoel ten opzichte van hem vervuld. Hij constateerde met genoegen, dat Sterneberg in zijn hart nog in de gedachtensfeer leefde van vele jaren geleden, een gedachtensfeer, die hij aan Peter te danken of te wijten had, maar waaraan deze reeds ontgroeid was op het oogenblik, dat hij er zijn vriend mee deed kennis maken.

Was het echter mogelijk, dat Sterneberg nog zulke kinderlijke gedachten koesterde; zakenmensen zijn op dat gebied vaak onberekenbaar, vooral wanneer ze niet bijzonder intelligent zijn, of wilde hij alleen maar zien, of Peter nog steeds op het oude standpunt was blijven staan? Maar had hij dan niet een beter oogenblik en betere woorden kunnen kiezen? Het was een losse opmerking, anders niet. Hoe dikwijls was het hem nu al niet overkomen, deze laatste jaren, dat hij, met de bedoeling een goeden indruk te maken, bij sollicitaties of in een gesprek met pas

verworven kennissen tegenover goed gekleede mannen met zorgvuldig geschoren gezichten en zekere bewegingen had gezeten, die bij elk van zijn opmerkingen een welwillend gezicht hadden gezet, daarbij te kennen gevende, dat zijn ideeën hun volkomen koud lieten.

Aanvankelijk had hij zich als het ‘kind in de maatschappij’ gevoeld, zoals hij dat bij zichzelf noemde en Nietzsche met zijn ‘Kind im Manne’ had hem ook geholpen, zelfs was hij er toe gekomen om met den jongsten zoon van zijn toenmalige hospita te gaan spelen, maar toen deze brutaal werd en hem bij zijn voornaam noemde, had hij zich beleedigd gevoeld en den jongen verder genegeerd, hetgeen hij zeer kinderachtig van zichzelf vond. In heel sentimenteele oogenblikken herinnerde hij zich zelfs een illustratie uit een tijdschrift, waarop een man stond afgebeeld, die zijn beide handen ophield als om een gave te ontvangen en hij vergeleek zichzelf dan met dien man, behalve dat hij niet om geld bedelde, maar om liefde. Maar dit had ten slotte niets met een mislukte sollicitatie te maken, en eigenlijk ook niet veel met hemzelf, misschien was het een soort pose, een mechanisch willen verdiepen van zijn eigen gevoelens, of misschien niet eens zijn eigen gevoelens, maar gevoelens waarvan hij wist, dat ze bij enkele mensen bestonden, en die hij zich dan tijdelijk, waarom wist hij niet, eigen maakte.

‘De kwestie is’, zei Sterneberg plotseling, terwijl zijn gezicht ophelderde, ‘ik beschuldig je van excentriciteit’.

Dus toch een gewoon bezoek, dacht Peter, misschien, dat hij zich gisteren na een gesprek met zijn vrouw

herinnerde, dat hij mij in den loop van de jaren verwaarloosd heeft en wil hij door dit bezoek zijn geweten weer voor een paar jaren geruststellen. Hij behoefde geen moeite te doen verder te zoeken naar den diepen zin, die in de woorden van zijn vriend verborgen lag, want deze vervolgde:

‘Als oude vrienden behoeven we elkaar niets wijs te maken; je kunt me er niet van overtuigen, dat je dit beroep niet vrijwillig gekozen hebt. Ik zou bijna veronderstellen, dat je het gedaan hebt bij wijze van protest tegen ons allen, die zich in werkelijkheid of slechts schijnbaar verzoend hebben met den huidige stand van zaken en zich liever aansloten bij het geldproletariaat dan bij het werkelijke dito. En je bent te veel op je zelf geconcentreerd om je gedachten in den vorm van een partijprogram te uiten. Is het niet zoo?’

Peter zweeg. Het was voor hem een geheel nieuw gezichtspunt. Hij kon het zich niet voorstellen, dat Sterneberg oprecht meende wat hij zei. Natuurlijk was het een aangenaam gevoel tegenover een jeugdvriend te zitten en na opmaking van de praktische levensbalans te kunnen constateeren, dat degene, die je in vroeger jaren als je geestelijke meerdere erkend had, het in de veranderde omstandigheden niet zoover gebracht had, maar daarvoor had hij toch niet hier behoeven te komen of wilde hij een erkenning van deze feiten door hem, Peter? In ieder geval moest hij dan de fijngevoeligheid van zijn vriend waardeeren, dat deze de werkelijke redenen van zijn terugzetting in het maatschappelijk leven uit zuiver ideëele gronden, al waren die dan ook zeer gezocht en zelfs lichtelijk belachelijk, wilde verklaren.

‘Ik wil je wel in vertrouwen mededeelen’, vervolgde Sterneberg, ‘dat ik er net zoo over denk als jij, hoewel de Voorzitter van de Nationale Partij een bankier is zonder voorouders, maar dien gebruiken wij slechts als middel. De eigenlijke actieve leden van het bestuur vormen Dr. Bernstijn, de secretaris van de partij, en ik, de secretaris van den voorzitter’.

Peter kon niet langer de oprechtheid van zijn bezoeker betwijfelen, hoewel het hem bijna speet.

‘Ik dacht, dat je hier kwam om me een betrekking aan te bieden’, zei hij gedachteloos.

‘Een betrekking?’ vroeg de ander verwonderd.

‘Nu, ik ben blij, dat het geen betrekking is’, vervolgde Peter, daar hij den gedachtengang van den ander toch niet begreep, en dus naar zijn eigen zorgen terugkeerde. Hoewel hij een vaag vermoeden had, dat hij hierdoor den goeden indruk, dien Sterneberg nog altijd van hem scheen overgehouden te hebben, waarschijnlijk zou vernietigen, ‘ik ben zelfs niet geschikt er een te krijgen, laat staan behoorlijk te vervullen. Ik ben er aan gewend geen succes te hebben bij sollicitaties en als ik succes heb, na verloop van eenigen tijd ontslagen te worden, zonder dat de menschen bepaald ontevreden over mij zijn. Het schijnt, dat ik dan plotseling den draad kwijt ben, het overkomt mij trouwens ook bij goede kennissen, ik verlies het contact en dan weet ik, dat na eenige dagen het ontslag volgt; het maakt me nerveus, maar ik kan er niets aan veranderen. Men vindt op het meest ongelegen oogenblik een reden, die in normale gevallen geen reden zou zijn en ik sta weer op straat. Ik voel geen gewetenswroeging en ik ben er ook niet trotsch op. Ik vind het alleen

jammer, erg jammer. Langzamerhand ben ik even bang voor een kans, die weer verloren zal gaan, als dat ik me er op verheug; bovendien moet je je er steeds weer op voorbereiden, dat als je slaagt het na verloop van tijd wel weer mis zal lopen. Ik ben maatschappelijk gesproken eenvoudig iets te zwak, dat is alles’.

‘Maar misschien doet je lust tot avonturen je steeds weer veranderen. Je lokt als het ware je ontslag door je houding uit. Ik heb trouwens nooit begrepen, waarom je niet naar het buitenland bent gegaan’.

Peter bemerkte duidelijk aan zijn toon, dat zijn vriend liever een martelaar voor de verdwenen aristocratie in hem had willen zien, maar eventueel deze reden wilde accepteren als verontschuldiging, dat hij roeping gevoelde voor de betrekking van chauffeur. Hij begreep van zichzelf niet hoe het kwam, dat hij neiging gevoelde zijn vriend omtrent zijn dwaling in te lichten.

‘O, zeker’, zei hij, ‘ik heb met het plan rondgelopen om met opgespaard geld naar Monte Carlo te gaan, het geld is er trouwens nooit geweest, of om te tekenen voor het Vreemdelingenlegioen, maar ik had steeds een of andere reden om het weer uit te stellen, dus ik wilde blijkbaar niet.

Trouwens, ik behoor tot de mensen, die liever stroohalm voor stroohalm verliezen, dan dat ze in den vreemde de kans moeten lopen van honger te sterven of borden te wasschen. Het is bijna of ik een onbestemden angst heb voor een vreemd land. Je zult het misschien niet erg in me apprecieeren; ik geloof, dat het gevoel ook niet in den tegenwoordigen tijd past, maar ik kom meer en meer tot de

overtuiging, dat ik destijds officier geworden ben uit liefde voor mijn vaderland, als land, met alle menschen, die er leven, niet ter verdediging van onze speciale klasse, overigens is het misschien niet eens het geheele land, maar slechts de stad waar ik woon. Gisteren sprak me een man aan, een marskramer geloof ik, die blijkbaar nog nooit in deze stad geweest was. Hij bevond zich in de Heerenstraat en vroeg mij of het wel de Heerenstraat was. Ik knikte toestemmend en daarna bekeek hij met een onderzoekenden blik de huizen, ze schenen zijn goedkeuring weg te dragen, waarschijnlijk had een collega hem verteld, dat er menschen woonden, die koopkrachtig waren. Daarna vroeg hij waar de straat op uitkwam en ik vertelde hem, dat hij, als hij de straat afliep, op het Breede Plein zou komen. Hij had er misschien wel eens over gehoord of gelezen, ten minste het scheen een bekende klank voor hem te zijn. Ik had haast en stond hem vrij onvriendelijk te woord. Die man had nog nooit het Breede Plein gezien en er zich toch een voorstelling van gemaakt. Wat zal het hem tegengevallen zijn, dat het niets is dan een verbreeding van de Heerenstraat. Zoo stel je je het onbekende steeds grootscher voor dan het is. Maar wij, die hier opgegroeid zijn en hier leven, wij kennen elken steen en daardoor wordt alles weer grooter; omdat wij weten, dat men twee vluchtheuvels en vier tramrails moet passeeren om het Breede Plein over te steken, omdat wij weten, dat er een schouwburg staat, waar wij wel eens geweest zijn en een restaurant, waar onze kennissen komen, en een groote modezaak, waar we met een of meerdere vrouwen voor hebben gestaan en gedeeld hebben in haar

bewondering, omdat we er eens ruzie gehad hebben met een vriend, en er gezeten hebben op een caféterras na een examen, daarom is dat Plein voor ons groot. Neen, liever van honger sterven in je woonplaats tusschen neutrale bekenden, dan in den vreemde tusschen vijandige onbekenden. Je ziet, het is alles nogal voorzichtig en burgerlijk, wat ik te zeggen heb. En, wie weet, zeg ik dat alles nog om op poovere wijze mijn houding nog eenigszins te verdedigen en kweek ik daardoor gevoelens, die er niet eens zijn. Die vaderlandsliefde vooral is bij mij nogal twijfelachtig. Merkwaardig trouwens', vervolgde hij, daar hij bemerkte, dat Sterneberg inderdaad teleurgesteld was, ten slotte niet waar, hij was de gastheer, 'dat jij in die jaren in het geheel niet veranderd bent. Toen ik je het laatst sprak, na je ontslag als particulier secretaris bij dien anderen bankier, dacht ik: nu is hij verloren. Dat komt natuurlijk, omdat het woord ontslag voor mij zoo'n benauwenden klank heeft. Ik stelde me iets vaags voor van honger, ingevallen wangen, holle oogen. En plotseling zie ik je weer (trouwens ik had je naam in de krant gelezen) evenals vroeger, dezelfde stem, dezelfde gebaren, ja zelfs dezelfde gedachten. Het doet eenigszins onwerkelijk aan. Bijna betrap ik me op den wensch, dat ik het anders had willen zien, meer in overeenstemming met mijn phantasie'.

Peter voelde zich nu geheel op zijn gemak en keek Sterneberg vriendelijk lachend aan. Deze stond op.

'Het is jammer', zei hij, 'dat je zoo veranderd bent'. Zijn toon klonk verstoord. 'Ik heb zoo lang gewacht je mijn voorstel te doen, omdat het niet veel is, wat ik je heb aan te bieden, maar ik dacht, dat je er

geschikt voor zou zijn; nu geloof ik, dat ik maar beter doe, er heelemaal niet over te spreken'.

Peter werd nieuwsgierig. Hij klopte zijn vriend op den schouder en zei: 'Wees niet beleedigd, Axel, je moet mijn woorden niet zoo ernstig opvatten, ik heb je vroeger eens gewaarschuwd, dat mijn woorden, waar ik in zekeren zin toch achter sta, niet altijd in overeenstemming zijn met mijn daden. Bovendien, ik heb in langen tijd niet met een man, ik bedoel met iemand, die met mij op dezelfde hoogte staat, gesproken, je wordt dan een beetje lang van stof en misschien wat te breedsprakerig. Bovendien is het niet eerlijk hier te zitten en niets te zeggen en mij in de meening te laten, dat je bezoek geen bijzondere bedoeling heeft en daarna, nadat ik iets gezegd heb, dat je niet bevalt, weg te gaan als een examiner, die de kennis van den examinandus niet voldoende heeft geacht. Kom, ga zitten en zeg me wat je te vertellen hebt, het is natuurlijk in verband met de Nationale Partij en mijn werkelijken of vermeenden zin voor avonturen of zelfs mijn liefde voor mijn aristocratische medebroeders. Over de kwestie, dat ik verwachtte, dat je meer in overeenstemming met mijn phantasie had moeten zijn, zou ik me niet druk maken. Ten eerste is dat een zuiver, laten we zeggen theoretische overweging en ten tweede al was het een eenigszins affectieve uitlating van mij, dan kan je dat alleen voldoening schenken, maar je zult toch wel zoo verstandig zijn aan te nemen, dat het maar par manière de dire gezegd was?'

Sterneberg gaf aan zijn wensch gehoor, ging zitten en het leek bijna alsof hij zijn eigen optreden eenigszins kinderachtig vond. Peter had zijn doel bereikt en vervolgde:

‘Kijk eens, wat dat avontuur betreft. Ik blijf in zooverre bij mijn uitspraak, dat ik niet de kracht en den lust heb het avontuur te zoeken, maar dat zoekt men gemeenlijk ook niet; werkelijk, we leven niet meer in de middeleeuwen, en trekken er niet meer op uit om heldendaden te verrichten, de Indianen zijn vrijwel uitgestorven en men moet rijk zijn om in Afrika te kunnen gaan jagen, maar als er een avontuur komt, ik bedoel, wat men dan zoiets noemt, nietwaar, dan veronderstel jij toch niet, dat ik op slinksche wijze zou trachten het te ontwijken?’

‘Neen’, gaf Sterneberg toe.

‘Wel kijk eens aan, en bovendien, je hebt misschien gelijk, dat ik een avonturier ben; als ik in mijn auto zit en van het eene eind van de stad naar het andere rijd, beleef je honderden avonturen. Geloof me, alle chauffeurs zijn vrijbuiters, ik geef toe, dat het beroep van vliegenier misschien edeler is, maar in ieder geval ik ben geen kellner. Behalve voor honger ben ik ook bang voor vernederend werk. Het idee, dat ik eens op een dag de bestelling van een neger in ontvangst zou moeten nemen, is me onverdragelijk. Het beroep van taxi-chauffeur is ten minste een bij uitstek man-nelijk beroep, je werkgever is niet je chef, zoals de procuratiehouder de chef is van den kantoorbediende of de gérant van den kellner’.

‘En als je nu eens een neger moet rijden? Eventueel met een blanke vrouw?’ Peter gevoelde, dat hij zich weer op gevaarlijk terrein bewoog; Sterneberg was meer op zijn *qui vive*, nu hij hem zelf had wakker geschud. Trouwens, dat beeld van kantoorbediende en procuratiehouder was misschien slecht gekozen.

‘Wij kennen geen personen, wij beschouwen alles als

vracht', antwoordde hij even aarzelend, 'als je ze maar correct behandelt, krijgen ze ook geen persoonlijkheid. Het is misschien niet heelemaal logisch, maar het beroep van Kellner is verachtelijk, dat staat vast'. Er was even een pijnlijke stilte. 'Luister', vervolgde Peter, 'is er een of ander gevaarlijk werkje te verrichten, dan weet je, dat je op me kunt rekenen, vooral wanneer het jezelf aangaat. Besluit er nu maar toe het te vertellen. Het is belachelijk, dat je hier een paar uur verspild zou hebben om ten slotte geheel onverrichterzake weg te gaan'.

'Welnu, Peter', zei Sterneberg, 'ik ben er nog steeds van overtuigd, dat je werkelijk niet meer de geschikte persoon bent, maar waarschijnlijk kan ik eenigszins vertrouwen op je discretie, vergeet niet, dat je bij een eventueele weigering mij in een onaangename positie brengt, want ik rekende vast op je en heb met anderen al over je gesproken. Ik zal maar niet zeggen welk gevaar wij beiden zouden lopen, als je na je weigering nog met een ander er over zou spreken. Dus je vraagt me door te gaan?'

'Maar natuurlijk, mijn beste Axel', zei Peter voldaan, 'ga je gang'.

'Vroeger hebben wij getracht ten koste van groote offers onze medestanders te verzamelen, die, na door middel van ons een verbetering van positie bereikt te hebben, nu alleen nog maar op de meest platonische wijze met ons streven sympathiseeren', vervolgde Sterneberg, 'wij, Bernstijn en ik, hebben nu besloten een kerntroep van actieve mensen te vormen, die echter officieel niets met onze partij te maken hebben'.

‘Jullie wilt dus een soort geheim schrikbewind invoeren, als ik het wel heb’, vroeg Peter.

‘Zoo kun je het noemen’.

‘En welke bijzondere functie zou ik te bekleeden hebben?’

‘Je zou in het begin nog in je oude beroep moeten blijven, maar later.....’

‘Dat is precies als met die stofzuigers’, viel Peter hem teleurgesteld in de rede en hij dacht met een zekeren weemoed en berusting aan al die positieverbeteringen, die hem waren voorbij gegaan. Zoodra de menschen ‘verstandig’ werden en meer wilden ontvangen dan ze gaven, kwam hij aan de beurt. ‘Ik herinner mij dien agent van stofzuigmachines. Toen ik bij hem kwam, zei hij: ‘De eerste tijden zal het niet zoo gemakkelijk gaan, maar na een paar weken zult u er een vermogen mee verdienen’. Ik heb er veertien dagen voor gewerkt en ben tot de conclusie gekomen, dat een stofzuiger een gewild artikel is, want iedereen was al voorzien’.

‘Je hoeft nu geen beslissing te nemen. In geval je accoord gaat, meld je je morgenavond om negen uur aan ons vereenigingsgebouw’, zei Sterneberg kortaf, terwijl hij opstond.

‘Ik zal in ieder geval komen’, beloofde Peter, terwijl hij de deur opende voor zijn bezoeker en spijt gevoelde over zijn vroegere kinderachtige nieuwsgierigheid. Niet dat hij bang was, maar de geheele zaak leek hem vooralsnog een beetje dilettantisch opgezet. Een revolver in handen van dilettanten treft echter even zeker en gaat misschien zelfs vlugger af, dan die in handen van vaklieden. Hij had zich nu bijna zedelijk verplicht aan te nemen. Bovendien, wellicht was er eenig gelde-

lijk voordeel aan verbonden, waarschijnlijk, ofschoon Sterneberg kende hem toch niet als moordenaar, die men per uur kon huren. Maar waarom zou hij zich niet aansluiten, er zou wel meer gekaart worden dan geschoten. En ten slotte, hij bleef nieuwsgierig.

Op weg naar het verenigingsgebouw van de Nationale Partij deed Peter moeite zich niet voor te stellen, hoe zijn gevoelens zouden zijn na het bezoek in vergelijking met de vage spanning waarin hij nu verkeerde. Hij was een kwartier vóór den vastgestelden tijd op de plaats van bestemming aangekomen en 'n portier verwees hem naar een wachtkamer, waarin kaarten en spoorwegreclames hem althans de gelegenheid gaven te constateeren, dat de straat, waar hij woonde, alsmede het gebouw, waar hij nu was, op de kaart stonden aangegeven, en dat een nu reeds doorgetrokken tramlijn op den plattegrond bij het oude eindpunt eindigde. Men deelde hem zonder eenige verplichting zijnerzijds mede, dat enkele streken van zijn vaderland weliswaar nog niet veel door toeristen bezocht werden, maar dat zij dit alleszins verdienden, hetgeen gedemonstreerd werd door eenige meer of minder aantrekkelijke aanplakbiljetten. Nadat hij zich hiermede eenigen tijd onledig had gehouden, stelde hij vast, dat Sterneberg over vijf minuten moest verschijnen en hij bracht de rest van den tijd door met opzettelijk aan niets te willen denken. Om negen uur was Sterneberg er nog niet en Peter maakte zich het verwijt, dat hij zooveel te vroeg gekomen was. Helaas was dit een niet af te leeren gewoonte van hem, hij kwam te vroeg bij een trein, als hij op reis moest, te vroeg voor een afspraak met een vrouw en te vroeg bij een of andere sollicitatie;

hoewel dit geen sollicitatie was, was hij te vroeg gekomen; beschouwde hij het in zijn hart dan toch als een sollicitatie? Vooral misschien, nu Sterneberg hem gezegd had, dat hij niet de geschikte man was? Maar wat kon het hem schelen; of dacht hij werkelijk in ernst op deze wijze, die hem bovendien nog volstrekt niet klaar voor oogen stond, iets te bereiken en wat dan? Peter kwam tot de conclusie, dat hij het niet wist en overwoog bij zichzelf Sterneberg aanstonds te ontvangen met een op zakelijken toon gesproken: 'Stiptheid is de beleefdheid der koningen' of misschien slechts met een even zakelijk of nog zakelijker: 'Je bent laat'.

Om vijf minuten over negen besloot hij nog tien minuten te wachten en om kwart over negen keek hij de stille gang door, maar trok zich haastig terug, toen hij voetstappen hoorde. Hij zou tot half tien wachten om Sterneberg een kans te geven, maar hij had dit besluit nog niet bij zichzelf uitgesproken of zijn vriend trad binnen.

'Ik ben een beetje laat', zei deze losweg, 'maar je zult het me wel niet kwalijk nemen'.

Zijn toon en houding was anders, zelfstandiger dan bij zijn bezoek den vorigen dag, vond Peter, aan den anderen kant meer gehaast, het was of hij werd opgedreven; het zag er naar uit alsof hij onaangenaamheden met een meerdere had gehad en dit in zijn toon nu op hem wilde wreken. Het kon echter ook verbeelding zijn. 'Het is niet erg', antwoordde Peter luchtig, 'men zegt anders wel eens: beleefdheid is de stiptheid der koningen; dat wil zeggen, ik bedoel andersom', maar Sterneberg had zich reeds omgedraaid en zei: 'We zullen nu naar Dr. Bernstijn gaan

om nadere details te bespreken, maar stel je er niet te veel van voor, voorloopig is het er alleen om te doen, dat je wordt ingedeeld, vaste plannen hebben we wel, maar nog niet wat jou betreft’.

Peter was blij dat er nu iets ging gebeuren, al was het niet veel en volgde Sterneberg met vlugge kleine passen, ten einde de herinnering aan het lokaal, waar hij zoo lang had moeten vertoeven, kwijt te raken. Hij bedacht zich echter plotseling, dat groote passen een meer zelfverzekerden indruk maken en stapte dus uit de maat met zijn geleider, hetgeen in de holle gang eenigszins spookachtig klonk.

Weldra hadden zij een groote deur bereikt, die toegang gaf tot een lokaal, dat er uitzag als een café, aan den kant waren enkele schotten aangebracht, waardoor twee der wanden in afzonderlijke nissen waren verdeeld. Er waren slechts weinig bezoekers, die nauwelijks opkeken, toen ze voorbijliepen en Sterneberg zelfs niet groetten, waaruit Peter constateerde, dat deze er dus al geweest was en hem noodeloos lang had laten wachten. Hij bemerkte nu tevens, dat hij zijn hoed nog bij zich had, dien hij aan de deur werktuigelijk in zijn hand had genomen, en het hinderde hem, dat iedereen kon zien, dat hij een onbekende was in deze omgeving en als zoodanig ook door Sterneberg werd geïntroduceerd. Bij een tafeltje in een der hoeken bleef zijn vriend staan en zei tot een heer op middelbaren leeftijd, die opstond, toen zij aankwamen en hen dus klaarblijkelijk verwachtte:

‘Mag ik je voorstellen, Bernstijn, den heer Brandt ten Have, waar ik je reeds over sprak, Ten Have dit is Dr. Bernstijn’.

‘Gaaf u ziffen, mijnheer Ten Have’, zei de doctor, en Peter legde zijn hoed naast zich op een stoel, daar hij geen kapstok zag. Hij vond het niet noodig naar de garderobe te vragen, als Sterneberg het niet noodig achtte hem deze te wijzen. Het onderhoud zou dus waarschijnlijk niet lang duren. De voldoening, die het hem gaf dit alles vast te stellen was niet voldoende om zijn teleurstelling over het vrij onbeleefde optreden van zijn vriend op te heffen. Deze was onmiddellijk verdwenen en de man tegenover hem opende het gesprek: ‘Vertelt u eens, mijnheer Ten Have’, begon hij vriendelijk, doch op den toon van iemand, die gewend is met personeel om te gaan, ‘waarom bent u op ons voorstel ingegaan? U hebt weliswaar nog niet officieel toegestemd, maar u bent hier gekomen om dat te doen, nietwaar?’

‘Ja’, antwoordde Peter onwillekeurig op de laatste vraag. ‘Ik ben hier gekomen, omdat Sterneberg het mij vroeg’, vervolgde hij vrij hulpeloos.

‘Heeft u er een oogenblik aan gedacht, waarom wij u juist hebben uitgenoodigd?’

‘Ik vermoed, dat Sterneberg dat voorgesteld heeft. Vroeger gingen we veel met elkaar om’.

‘Hebt u zich eens voor een paar jaar niet gewend tot een bureau voor steunverleening aan oud-officieren?’

‘Ja’, stemde Peter toe, ‘daar had ik spijt genoeg van, ik heb er nooit iets van gehoord en bovendien, ik probeer liever mijzelf te redden, maar het was in een tijd, dat ik ten einde raad was’.

Sterneberg had dus met dit alles zoo goed als niets te maken, hij zat hier als sollicitant voor een vereeniging van samenzweerdere, daar kwam alles op

neer. Mijne heeren, naar aanleiding van uw advertentie, heb ik de eer u mede te deelen, dat ik gaarne voor genoemde betrekking in aanmerking zou willen komen. Zouden er zooveel zijn, dat men nog een zekere selectie kon uitoefenen?

‘U schreef daarin zoiets van: door den noodlottigen afloop van den oorlog en de nog noodlottiger gevolgen daarvan’, vervolgde Bernstijn, zonder op zijn woorden te reageeren, ‘was u in moeilijkheden geraakt. Bedoelde u dat noodlottig persoonlijk of meer algemeen?’

‘Beide’, antwoordde Peter, de ander scheen een verdere verklaring te verwachten, en dus vervolgde hij: ‘Ik zal openhartig spreken, mijnheer Bernstijn, op politiek terrein heb ik geen uitgesproken meening en hoewel ik theoretisch gesproken gaarne zou zien, dat de oude toestand weer hersteld werd, ben ik te zeer overtuigd van den logischen of althans onafwendbaren gang van zaken in het wereldgebeuren, dat ik niet het initiatief zou durven nemen tot een of andere actie, d.w.z. ik zou waarschijnlijk niet overtuigd genoeg zijn en me afvragen of de andere partij ook niet gelijk kon hebben’.

‘Ik veronderstel dan, dat u het zeer op prijs zou stellen, wanneer uw diensten door middel van een geldelijke ondersteuning beloond werden?’ vroeg Bernstijn.

‘Inderdaad’, zei Peter, ‘ik geloof niet, dat ik daar iets op tegen zou hebben’.

‘Wij zullen u indeelen onder de gewone leden’, verklaarde Bernstijn zakelijk.

‘Hoe bedoelt u dat?’

‘Er zijn gewone en eere-leden, de eerste ontvangen

ondersteuning, de tweede treden op zuiver idealistische gronden toe tot onze organisatie', zei Bernstijn. 'Zij moeten als het ware een kern van toekomstige regeerders vormen en nemen slechts deel aan de actie, wat het minder gevaarlijke deel betreft. Daarentegen is hun positie verantwoordelijker, zodra wij een omwenteling hebben geforceerd'.

'U maakt dus, om het maar eens ruw uit te drukken, een onderscheid tusschen de betaalde moordenaars en degenen, waarvoor zij werken, maar die de vruchten van hun werk zullen plukken, ten minste als er vruchten zijn', zei Peter, 'dat is eigenlijk een verkeerd principe; hij, die het meeste belang bij de zaak heeft en bovendien uit idealistische gronden, zoals u het uitdrukt, in uwe organisatie wenscht opgenomen te worden, zou ook het gevaarlijkste werk moeten doen. De eere-leden betalen wellicht contributie?'

'Ja', zei Bernstijn, 'maar zij moeten wel degelijk ook actief deelnemen aan de uitvoering van onze plannen, alleen het gevaarlijkste werk wordt aan de gewone leden opgedragen, tenzij een der anderen zich als vrijwilliger aanbiedt; om u gerust te stellen wil ik u wel verzekeren, dat dit heel vaak het geval is'.

'Maar het lag niet in mijn bedoeling door u betaald te worden', zei Peter, 'ik kan heel goed leven van het geld dat ik als chauffeur verdien en het was mij juist te doen op deze wijze weer eenige relaties met vroegere kennissen aan te knopen; hoewel ik misschien niet om idealistische redenen lid wil worden, waren het zeker geen financiële. Ik begrijp echter, dat het moeilijk is dit weer te veranderen,

nu u mij gezegd hebt, dat de gewone leden het gevaarlijkste werk doen. Het zou den indruk maken, alsof ik bang was’.

‘Inderdaad’, Zei Bernstijn droog, ‘wij kennen overigens geen andere redenen dan financieele en zuiver idealistische’.

‘Dus u kunt niet veronderstellen, dat men tot uwe vereeniging toe zou kunnen treden uit lust tot avontuur of uit louter nieuwsgierigheid?’

‘Wij kennen deze redenen niet, omdat het doel te ernstig is. Degene, die zich beschikbaar stelt, om andere redenen dan idealistische of financieele, zou zich het recht kunnen voorbehouden, wanneer het doel, dat wij ons stellen en de middelen waarmee wij dat trachten te bereiken, hem niet meer bevalt, zich te verzetten en uit de organisatie te treden, afgezien nog van het feit, dat het avontuur, dat in het begin uit den aard der zaak slechts vaag omljnd is, op den duur wel eens vormen aan kan nemen die den avontuurlijk aangelegden jongeling kunnen afschrikken, waarna hij zich met de verontschuldiging, dat hij het zich anders voorgesteld had, terugtrekt. Het is dan echter te laat, daar wij niet kunnen gedoogen, dat iemand buiten het verband der organisatie staande, iets van ons doel, onze plannen en de personen, die er aan medewerken, afweet. Indien gij afziet van uwe financieele ondersteuning na verloop van tijd, kunnen wij echter overwegen, nadat gebleken is, dat u in uwe periode als gewoon lid de organisatie trouw gediend hebt, u toe te laten als eere lid, hoewel dit niet de gewoonte is en de gewone leden ook in andere kringen worden aangeworven dan de eereleden. Ik maak u er echter

op opmerkzaam, dat reeds het bezoek van Sterneberg en uw gesprek met mij voor u bindend is, wij kiezen onze leden uit en het is niet de gewoonte, dat zij weigeren. Ik dank u intusschen voor dit onderhoud'. Peter stond op, boog en was reeds op straat, voor hij goed en wel tot bezinning kwam. Sterneberg had zich niet meer laten zien. Hij had het onaangename gevoel, dat hij niet in een val geloopt, maar er zelfs in geduwd was.

In de eerste dagen bemerkte Peter weinig van zijn nieuwe functie, hoewel het hem voorkwam alsof iedereen het aan hem kon zien, maar nadat de dagen verliepen zonder dat er iets geschiedde, was hij er zich over dag bijna niet meer van bewust, dat hij tegen wil en dank een geheimzinnige persoonlijkheid was geworden. Alleen 's nachts, als hij eenzaam met zijn wagen op een standplaats stond of als hij pas ontwaakt was en in zijn bed bleef liggen, trachtte hij zijn tegenwoordige positie tegenover de maatschappij te bepalen. Hij stelde zich voor, wat er gebeurd zou zijn als hij Bernstijn ronduit gezegd had, dat hij voor de geheele zaak eigenlijk niet veel voelde; waarschijnlijk had deze dan niet den moed gehad hem werkelijk eenig nadeel te berokkenen, maar nu hij dat niet gedaan had, was hij wel gedwongen mee te doen, tenzij hij bij de eerste opdracht zou weigeren. Maar als die opdracht eerst over eenige maanden zou komen, was men er dan niet reeds aan gewend hem als lid, gewoon lid te beschouwen? trouwens hij had hun geld reeds aangenomen, maar goed, laten we zeggen, dat hij kon weigeren en dan een kleine kans liep lastig gevallen te worden, bijvoorbeeld een pak slaag, groter kon

het tarief, nu hij nog zoo weinig wist, niet zijn, had hij dan inderdaad lust de zaak op te geven? Na zulk een redeneering constateerde Peter met voldoening, dat hij dien lust niet gevoelde en dat hij dus niettegenstaande de dreigementen van Bernstijn uit vrije beweging, zooal niet toegetreden was, er toch in elk geval bij bleef. En zelfs, wanneer de zaak hem niet zou bevallen, zou hij wel een motief vinden om zich terug te trekken, en indien men zou trachten hem te vermoorden, nu ja, niet waar, voor het geval, waarschijnlijk zouden ze hem laten gaan, als hij op eerwoord beloofde hen in geen enkel opzicht tegen te werken of ook maar iets te verraden, hij stond toch bekend als een eerlijk man, maar goed, voor het geval, dan was dat nog altijd ver weg en zou hij zich wel redden of misschien inderdaad vermoord worden, hetgeen hem geen prettig vooruitzicht leek. Het was nog heel iets anders door een vijand, een tegenstander gedood te worden, dan vanuit een hinderlaag, op het oogenblik, dat je er het minst op verdacht was te worden vermoord. Hij kon echter als ‘gewoon lid’ (kinderachtig overigens zoo'n kwalificatie) voor de keuze gesteld worden zelf iemand te vermoorden of vermoord te worden en hij was er niet zeker van, dat hij altijd het eerste zou kiezen. Ten slotte was zulk een organisatie niet onfeilbaar, in den loop der tijden waren de daders van politieke moorden minstens net zooveel keeren ontdekt als gewone roofmoorden, bedreven door één individu, en hij zou zeker den dood verkiezen boven een lange gevangenschap met alle onaangenaamheden daaraan verbonden. Maar dit alles was nog zoo ver, dat het als het ware niet bestond; ook in

den oorlog was het immers zoo geweest, het was er pas, voor men er werkelijk in was en men kwam er in door officier te worden, dat was oorspronkelijk ook heel iets anders. Hij was er nu in gekomen door 'gewoon lid' te worden en misschien bleek alles 'gewoner' te zijn dan hij zich voorstelde, immers de oorlog was weliswaar verschrikkelijk, zooals men dat pleegt uit te drukken, geweest, maar toch 'gewoon', dat wil zeggen niets abnormaals, gewoon, gewoon, doodgewoon. Eigenaardige woordconstructie overigens: niets is gewoner dan de dood, doch wie went er aan?

Soms was hij verontwaardigd, dat men hem had uitgezocht; als hij evenals de anderen er in geslaagd was of voldoende gebrek aan zelfrespect had gehad om met de nieuwe rijken op voet van gelijkheid om te gaan, dan had men hem vriendelijk verzocht eere-lid te worden, maar deze verontwaardiging verdween weer bij de overweging, dat hij er geen bezwaar tegen gehad zou hebben om op deze wijze zijn positie te verbeteren, hij mocht nu achteraf geen Sterneberg-motieven gaan gebruiken en bovendien dit begon te gelijken op de verontwaardiging van den arbeider bij het zien van den kapitalist in zijn auto en van zulke overwegingen had hij instinctief een afkeer.

Na verloop van tijd ging Peter echter doorgaans slaperig naar bed en stond uitgerust weer op en was geneigd de geheele zaak als een ongepaste grap van Sterneberg te beschouwen, als die zakelijke mijnheer Bernstijn er niet geweest was, totdat hij ongeveer een maand na zijn gesprek met genoemden heer iemand op zijn kamer aantrof, die daar zat te wach-

ten. Daar dit de gebruikelijke wijze scheen te zijn, waarop de organisatie zich introduceerde, verwachtte Peter dat de bezoeker, na hem gevraagd te hebben of hij de heeren Sterneberg en Bernstijn ook kende, hem nadere inlichtingen zou verstrekken, en was ten eerste verwonderd, dat de man een politiepenning toonde op de wijze, zooals dat op de Amerikaansche films te zien is, en hem vroeg, welke betrekkingen hij met genoemde heeren onderhield. 'Met welk recht doet u die vraag?' vroeg Peter om tijd te vinden tot zichzelf te komen.

'Met het recht van den staatsdienaar, die moet zorgen voor het welzijn van zijn medeburgers', antwoordde de ander deftig.

'Zoo', zei Peter, 'ja, ik ken die beide heeren, maar zeer oppervlakkig'.

'Dat is anders heel eigenaardig voor iemand, die het beroep van taxi-chauffeur uitoefent', hernam de detective.

'Ja', zei Peter, 'maar ik ken hen van vroeger. Lang geleden was ik officier'.

'Dat is mij bekend. Wij weten ook, dat u enkele weken geleden deze heeren gesproken hebt en dat de heer Sterneberg bij u op bezoek is geweest'. Hij sprak zeer beschaafd, zelfs een weinig geaffecteerd, het was een detective, die klaarblijkelijk veel in goede kringen verkeerde.

'Sterneberg was een regimentskameraad, maar ik heb hem een tijdlang uit het oog verloren'.

'Waarom kwam hij bij u op bezoek?'

'Uit belangstelling. Als men met elkaar aan het front gestreden heeft, vergeet men zijn vrienden niet licht'. Het was wel niet waar, maar zijn bezoeker

leek hem nog zoo jong, dat hij waarschijnlijk niet meegevochten had, en in ieder geval iedereen zou zoo'n motief moeten accepteren, het was om zoo te zeggen een heilige waarheid, en ten slotte, misschien waren er wel van die oorlogsvriendschapsbanden, die het door de jaren heen uithielden, hoewel hijzelf er geen enkel voorbeeld van kende.

‘U had hem toch in jaren niet gesproken?’ vroeg de ander eenigszins twijfelend. Peter constateerde, dat zelfs de heilige waarheid al verdwenen was, weliswaar iets later dan de vriendschap, maar het tijdsverschil leek hem zeer klein.

‘Hooft u eens’, zei hij knorrig om zijn verlegenheid te verbergen, ‘ik geloof niet, dat u de bevoegdheid hebt u met de particuliere zaken van een eerzaam burger te bemoeien’.

‘Ik zal openhartig met u spreken’, zei nu de bezoeker en sloeg behagelijk zijn beenen over elkaar. ‘U bent chauffeur, niet waar? Welnu, een chauffeur gaat niet om met menschen uit hooge kringen als deze hem niet bepaald noodig hebben. Ik weet wel, dat u een bijzonder chauffeur bent, maar ik weet ook, dat u de laatste jaren weinig in contact bent geweest met uw vroegere collega's. Het is dus duidelijk, dat u deze heeren een dienst bewezen hebt of het zult doen’.

‘Ik ben het met deze gevolgtrekking niet eens’, zei Peter, ‘theoretisch niet en practisch niet’.

‘Het doet er weinig toe, of u het er mee eens bent. U begrijpt nog steeds niet, wat ik bedoel. Uw functie van chauffeur brengt mede, dat u wel eens haast hebt en het lijdt dan ook geen twijfel of u hebt wel eens te hard gereden; bovendien bent u 's avonds

heel laat nog bezig, het zou best mogelijk zijn, dat u, indien u voor de overheid reeds een verdacht persoon was, verdacht werd van een der vele diefstallen die in deze stad elken nacht plaats vinden. Het eerste geval geeft geen aanleiding tot voorloopige hechtenis, maar waarschijnlijk tot ontslag; chauffeurs mogen wel te hard rijden, maar niet betrappt worden. Het tweede geval is voor u persoonlijk nog onaangenamer, hoewel het niet met de bedoeling van uw opdrachtgevers zou strooken, wanneer u uw betrekking kwijt raakte, nietwaar?' 'Neen', zei Peter onwillekeurig.

'Ziet u nu wel', zei de detective op tevreden toon, 'dat u opdrachtgevers heeft?'

'Waarschijnlijk hebt u deze wijze van ondervraging uit een of ander romannetje opgediept', zei Peter bedaard, 'ik bedoelde trouwens mijn opdrachtgevers, de taxi-onderneming, zakenlieden spreken evenals koningen in de pluralis majestatis, en de ondergeschikten nemen deze meervoudige betiteling in hun gedachten als gehoorzame dienaren over. Ik wist overigens niet dat deze wijze van handelen ook reeds bij de politie in zwang gekomen was, het lijkt eenigszins op chantage'. Hij verwonderde zich er over, dat hij zich niet heldhaftiger voelde, maar toch constateerde hij met voldoening, dat hij even natuurlijk sprak alsof hij in het geheel niets riskeerde.

'U hebt gelijk', zei nu de detective, even onverstoort, maar iets vriendelijker, 'als ik u was, zou ik me ook niet laten intimideeren. Maar ik heb nu een beter voorstel. Wij zouden het ten zeerste op prijs stellen, indien u uw best deed een vooraanstaand en actief lid te worden van deze organisatie, u moet

u in zeker opzicht onmisbaar trachten te maken. Maandelijks brengt u dan rapport aan ons uit’.

‘Waarde heer’, zei Peter koeltjes, ‘ik zou hier natuurlijk zeer gaarne op ingaan, wanneer ik werkelijk eenige relatie met de door u genoemde heeren onderhield, maar helaas, u bent verkeerd ingelicht. Het spijt me, dat ik noch u, noch mezelf in deze zaak kan helpen’. Hij hield de deur reeds voor den ambtenaar open. Deze gaf tot zijn groote verwondering onmiddellijk aan dezen wenk gehoor en vertrok na hem de hand gedrukt te hebben, alsof hij een vertrouwd vriend was. Zijn ‘u zult nog wel meer van mij hooren’ klonk echter dreigend en eenigszins spottend.

Peter luisterde, hoe hij de voordeur achter zich dichtsloeg en volgde hem, met zijn hoed en jas in de hand. Buiten gekomen zette hij zijn kraag op en snelde naar een telefoon-kiosk. Weldra hoorde hij de stem van Sterneberg.

‘Hallo’, zei hij gehaast, ‘ik ben het, ten Have, ik moet je bepaald spreken. Er is iets bijzonders gebeurd. Ik kan het je niet telefonisch mededeelen. Kan ik bij je komen?’ Hij hijgde, al deed dit geen afbreuk aan het gewicht van de boodschap, het maakte allicht minder indruk op anderen.

‘Is het werkelijk noodig?’ vroeg Sterneberg kalm.

‘Ja, zeker’, zei Peter.

‘Nu, kom dan maar’, was het weinig bemoedigende antwoord.

Peter holde naar de dichtstbijzijnde taxistandplaats. ‘Hoek Augustusstraat, Frederiksplantsoen’, gaf hij op, hij zei het zoo vriendelijk mogelijk, want hij

was altijd vriendelijk tegen zijn collega's, het was een hard leven, het leven van chauffeur.

In de taxi keek hij of niemand hem volgde. Daarna dook hij van het achterraampje weg en drukte zich in een hoek. Hij had het adres van Sterneberg niet opgegeven, dat was veiliger. Bij het huis van Sterneberg aangekomen nadat hij eerst een paar straten had omgelopen, belde hij luid en lang.

Zijn vriend zat in zijn studeerkamer en noodigde hem uit te gaan zitten. Peter bracht haastig en staande verslag uit. Na het beëindigen van zijn bericht bemerkte hij tot zijn groote teleurstelling, dat hij de zaak niet goed voorgedragen had, want de stemming in de kamer onderging geen verandering. Hij had klaarblijkelijk te snel, te gehaast gesproken. Ten slotte moest men de feiten misschien ook kalm onder de oogen zien. Sterneberg had misschien zoiets wel eens meer meegemaakt. Zijn opmerkingen waren ten minste alleen van technischen aard.

‘Je hadt beter gedaan den man te volgen, in plaats van direct naar mij toe te gaan’, zei Sterneberg, ‘nu is hij jou wellicht gevolgd. In ieder geval kan hij gezien te hebben, dat je naar die kiosk liep en daarna een taxi nam. Dat was voor hem al voldoende’.

‘Het behoeft geen bewijs te zijn’, zei Peter zwakjes. ‘Voor hem wel. Voortaan moet je ontkennen dat je mij of Bernstijn den laatsten tijd gesproken hebt’, vervolgde de ander zonder op zijn protest te letten. ‘Maar in ieder geval, ik ben je zeer dankbaar voor je toewijding. Je hebt je niet laten intimideeren of omkoopen en dat is ook wat waard’. Hij stond op, er hield de deur op dezelfde wijze voor hem open

als hij nog geen half uur geleden voor den detective gedaan had. Het onderhoud was afgelopen. Tien minuten, nadat hij had aangebeld stond hij weer op straat. Inderdaad, hij was nog een kind op het gebied van avontuur. Sterneberg was hem althans in dit opzicht ver vooruit, ofschoon, misschien stond hij er anders tegenover, meer als een zakenman? Met loome schreden ging Peter naar huis.

Den volgenden ochtend had hij zich hersteld. Eigenlijk was het heel natuurlijk, dat Sterneberg hem zoo koel ontvangen had, hij zou ongetwijfeld maatregelen nemen, maar daarom behoefde hij toch geen tragisch of gewichtig gezicht te zetten? In ieder geval had Sterneberg zijn aanwijzing op prijs gesteld. Den volgenden keer zou hij zakelijk verslag uitbrengen, inderdaad had hij zich kinderachtig aangesteld. Hij herinnerde zich hoe hij eens een meisje, waar hij niets om gaf, had gezegd, dat hij op de vrouw, waar hij toen mee getrouwd was, eenige aanmerkingen had. Hij had het gezegd, omdat hij haar het hof wilde maken en zij had hem toen verteld, dat hij hierdoor zichzelf beleedigde, wat hij ook wel wist, en dat hij, als zij nu vriendelijk tegen hem was en er zou een verhouding tusschen hen beiden ontstaan, hij dit ook weer aan de volgende vrouw, die hij het hof zou maken, zou zeggen. Dit gesprek was voor hem een nieuw bewijs, dat hij inderdaad nooit iets voor haar zou voelen, want hij hield niet van bescheiden en preekerig aangelegde vrouwen, maar hij had er toch zooveel spijt van, dat hij een gedeelte van zijn zaligheid gegeven zou hebben, als hij de woorden weer ongedaan had kunnen maken, niet zoozeer omdat ze gezegd waren,

maar omdat ze aan deze vrouw gezegd waren, want zij had moeten weten of voelen, dat hij altijd met een zekere ridderlijkheid en gevoel van dankbaarheid tegenover zijn geliefden stond en ze juist altijd verdedigde, maar dit bijna gedachteloos gezegd had, onder den onmiddellijken indruk van haar schoonheid. Het had er wel niets mee te maken, maar hij had zuiver quantitatief evenveel spijt van zijn houding bij het bezoek aan Sterneberg en trachtte een zeker verband te leggen, wat hem echter niet gelukte. De eenige troost was, dat hij 'in zekeren zin' een man van gewicht was geworden. Een samenzweerder, die gevolgd werd. Als hij in zijn taxi zat, keek hij wel eens naar de ramen van de huizen, die hij passeerde, daar kon een geweer op hem gericht zijn of in ieder geval kon daar een detective staan, die hem gadesloeg. Ten slotte, het was aardig een revolutie voor te bereiden. Hij zou, wanneer de revolutie werkelijk kwam, uitstekende diensten kunnen bewijzen, doordat hij de stad zoo goed kende en op ieder plein als het ware reeds mechanisch strategische punten had vastgesteld. Hij liep zelfs een paar dagen met het idee rond Sterneberg of nog liever Bernstijn voor te stellen hun invloed aan te wenden glazen ruitjes aan beide kanten van de brievenbussen aan te laten brengen onder het voorwendsel, dat de postbodes dan konden zien of er veel of weinig brieven in de bussen waren, maar met het werkelijke doel bij een revolutie daar scherpschutters te plaatsen, of mitrailleurs, die door de openingen een geheele straat zouden kunnen bestrijken. Hij gaf dit idee ten slotte op, omdat men van boven geen dekking zou hebben en het was bij nader inzien volkomen

absurd; de oorlog had hem toch geleerd, dat zulke zuiver theoretische vondsten van nul en geener waarde waren, trouwens het had niet eens theoretische waarde, maar misschien zat er iets in, waardoor een ander op een goed idee kwam. Hij zou echter wel oppassen eerst een slecht figuur te slaan om daarna een ander gelegenheid te geven zich te onderscheiden. Het was meer voorgekomen, dat men iets gewijzigd van hem had overgenomen, nadat men hem eerst uitgelachen had. Een tijdlang had hij zich serieus er mee bezig gehouden, de strategische punten in de stad op de kaart aan te tekenen, maar ook dit had geen zin, men zou het reeds lang gedaan hebben als men werkelijk serieuze plannen koesterde. Aan het einde van de maand kreeg Peter een chèque met een bedrag, dat honderd gulden hooger was dan hij met Sterneberg had afgesproken. De appreciate van de organisatie voor zijn onomkoopbaarheid, ten minste dat veronderstelde hij. Hij had bijna vergeten, dat hij gewoon lid was. Zonder bepaalde gevoelens, zonder air van teleurgesteld romanticus, maar ook zonder ironie gooide hij zijn aantekeningen in de kachel. Er waren immers ook mensen, die postzegels verzamelden. Nu hij meer geld had kon hij ruimer leven, zoo nu en dan de bars bezoeken, waar hij vroeger als officier zoo vaak kwam, gewoon als jonge man, omdat hij het er plezierig en aangenaam vond.

In vier maanden had Peter niets van zijn opdrachtgevers gehoord en hij werd alleen aan hun bestaan herinnerd door de cheque, die maandelijks binnenkwam, waarover hij zich dan een paar dagen verwonderde, maar die hij toch incasseerde, hoewel hij

zich er van bewust was, dat hij hierdoor voor de toekomst eenige verplichtingen op zich nam. Het was echter te verleidelijk en een plotselinge weigering zou nu bepaald een slechten indruk maken, niet alleen op hen maar ook op hemzelf. Hij haalde bijna verruimd adem, toen hij op zekeren dag op zijn standplaats telefonisch bericht kreeg van Sterneberg, dat hij zich den volgenden dag om tien uur met zijn taxi moest begeven naar de Sophialaan, bij den hoek van het Stadspark. Hij moest daar wachten op iemand, die ongeveer kwart over tien of later in zijn auto zou stappen. Peter was al bang geweest, dat hij op zekeren dag een oude dame had moeten vergiftigen of voor spook had moeten spelen bij een bijgeloovigen boer. Maar gelukkig, het was over dag en een vrijwel 'openbare' opdracht. Hij moest zoo snel mogelijk de eerste zijstraat rechts en daarna de volgende zijstraat links inslaan, waarna hij zou komen op de Parkallee, een grooten verkeersweg, welken hij moest volgen tot het Allianceplein. Hier moest hij stoppen. Peter vroeg Sterneberg, wat hij dan verder te doen had. Zijn vriend of superieur, hoe moest hij hem nu eigenlijk noemen? had even gelachen en zei, dat hij vanzelf wel zou merken, wat hij te doen had. Hij moest zich vooral stipt aan den aangegeven weg houden en in het begin zoo hard mogelijk rijden, op de Parkallee zelf moest hij eveneens zijn best doen vlug vooruit te komen, maar daar het verkeer daar erg druk was en hij tevens bij verschillende kruisingen zou moeten wachten, zou hij daar wel opgehouden worden.

Den geheelen dag na het ontvangen van deze boodschap was Peter in een soort Sinterklaasstemming.

Het was hem of de wereld een ander aspect had gekregen en hij verwonderde zich daar zelf over Zoo was je leven dor en leeg, plotseling was het gevuld, soms maar met één feit, één vooruitzicht. Hij herinnerde zich hoe hij als kind nooit had kunnen eten als hij een treinreis ging maken en kwam er nu ook eerst met groote moeite toe te gaan dineeren. Den geheelen dag bracht hij zooveel mogelijk door in café's, 's avonds werkte hij niet; en hij had toen hij laat thuis kwam geen spijt, dat hij veel geld uitgegeven had. Eerst 's morgens, toen hij wegreed in den koelen herfstochtend en reeds een half uur van te voren aan de afgesproken plaats kwam, trachtte hij zijn gevoelens en gedachten te controleeren. Wellicht zou het gevolg van het goed vervullen van deze opdracht zijn, dat hij definitief ingewijd zou worden in de geheimen van de vereeniging. Hij was dan de man met het dubbele leven, waarvan men in de romans leest. Niet dat hij erg onder den indruk kwam van zulk soort mannen, meestal waren echte avonturiers vrij geborneerde menschen, ten minste dat had men hem verzekerd, maar het kon zijn, dat hij, het avontuur meemakende en tegelijkertijd er buitenstaand, - of zou het verlangen naar avontuur, niet het werkelijk meemaken, maar alleen het verlangen er naar iets anders zijn dan het verbloemen van de troosteloosheid in het eigen gemoed, een nieuw soort godsdienst of althans surrogaat van godsdienst? Den vorigen avond had hij in een café toevallig in een of ander tijdschrift den volgenden zin gelezen: 'En na jaren, millioenen, milliarden wellicht, zal onze aarde uitgestorven zijn als de maan'. Zelfs zulk een nuchtere, ja banale zin was

in staat hem 'bij zijn hart te grijpen' en hij kon het niet helpen, dat hij dan enkele minuten treurig voor zich uit moest blijven staren, intusschen toch met eenigen trots bedenkende, dat hij een van de weinigen was, die de draagkracht van deze, door een onverschillig journalist opgeschreven, woorden geheel begreep. En toch, hoe weinig origineel was die gedachte, immers de oude Romeinen hadden reeds gezegd: 'Gedenk te sterven'. Zij zeiden behalve 'Memento mori' ook 'Morituri te salutant'. Zij hadden echter in zekeren zin nog aan een voortbestaan na den dood geloofd. Naarmate de menschheid zich ontworsteld aan de idee van onsterfelijkheid, wordt het leven zelf waardevoller. In geestelijk opzicht wordt de mensch moediger, als hij zich vertrouwd maakt met de betrekkelijkheid der dingen en van het leven, in werkelijkheid wordt hij laffer. Hij vreest den dood. Maar nu had hij geen enkele reden hier aan te denken, hij stond met zijn wagen aan een breede, aan één kant met villa's bebouwde straat, aan den anderen kant was het park. Door de boomen kon hij een vijver zien, waarin de afgevallen bladeren als onwezenlijk goud op het water dreven. Het was stil rondom hem, niettegenstaande de claxons der auto's en het bellen van de trams in de naburige straten. Eigenlijk was het altijd en overal stil, als men de geluiden maar wist uit te schakelen. Waarom zou hij bang zijn voor zijn leven? Hij moest zich in gedachten schrap zetten bij het beantwoorden van die vraag en denken aan zijn motto, dat iedereen op elk oogenblik van den dag bereid moest zijn te sterven. Geërgerd keerde Peter zijn hoofd weer naar den vijver, hij moest zich nu niet gaan

voorstellen, dat hij bang was, terwijl hij in zijn hart er zeker van was, dat hij niets vreesde, althans niet van dit avontuur, en alleen maar op deze wijze fantaseerde om een werkelijke sensatie aan het geval te geven. Hij zag plotseling de bladeren op het water drijven, zooals hij ze als kind gezien had; toen had elke steen, elk kuiltje in den grond zijn bijzondere beteekenis gehad, langs den wallekant van een gracht loopend had hij steeds een vage sensatie gehad iets moois of interessants te zien, of liever hij was er zich niet van bewust geweest, maar hij had het gezien, evenzoo op straat, de rangschikking der zandkorreltjes, die elken morgen anders was, bij elken boom; waar het trottoir ophield vond men steeds een nieuwe wereld, welk groot mensch zag dat nog, was hij werkelijk zoo groot geworden, dat hij dat alleen maar eens in de zooveel jaren zag, als hij ergens moest wachten?

Achter zich hoorde hij een stem zeggen: 'Naar het Allianceplein, chauffeur'. Hij had nog net tijd om te kunnen zien, dat de man, die dit gezegd had, een regenjas droeg met een riem, voor zijn gezicht hield hij een breede das, alsof hij het koud had, maar hij wilde natuurlijk niet herkend worden, welnu, Peter zou niet zoo onbescheiden zijn hem nog met een blik te verwaardigen. Snel startte hij den wagen. Het was alsof hij in de straten achter zich meer geruisch hoorde dan even te voren, maar snel trok de wagen den heuvel op en voor hij zich er van bewust was, dat nu het gevaarlijke moment gekomen was, bevond hij zich reeds op de Parkallee. Toen hij hier was aangekomen, kon hij een gevoel van teleurstelling niet onderdrukken. Naar de wijze, waarop Sterne-

berg hem de aanwijzingen gegeven had, was het ergste nu al voorbij. Teleurgesteld door de onvoldoende expansie van zijn gespannen gemoed remde hij met kracht voordat de verkeersagent aan de kruising het stopsein gaf. Hij merkte als terloops, dat er ongewoon veel mensen in de richting van het park liepen. De verkeersagent gaf echter toch betrekkelijk vlug het sein om door te rijden en gedachteloos en terneergeslagen kwam Peter, na nog een paar keer opgehouden te zijn, aan het Allianceplein. Hier stapte hij uit en opende het portier. Zijn passagier was verdwenen. Even vreesde hij zijn opdracht niet goed te hebben uitgevoerd. Daarna keerde hij en reed terug. Hij stalde zijn auto en ging naar huis, waar hij met een grimmig gezicht op den divan bleef liggen. Eerst tegen twee uur kwam hij weer op straat. Er waren extra-editie's uitgekomen van de kranten. Bekend politicus vermoord. Signalement van den moordenaar: droeg een lichte regenjas met riem. De krant uitte als zijn meening, dat de moordenaar op dit gegeven alleen moeilijk te vinden zou zijn. Peter begreep den samenhang; hij was medeplichtig aan een moord. Hij sloeg het blad om en bekeek het portret van den vermoorde. De man had een intelligent en sympathiek gezicht. Hij zag er niet uit als iemand, die vermoord zou worden, Peter kon geen enkele trek van verslagenheid of ziekelijke weekheid in zijn gelaat ontdekken, die hij anders altijd bij vermoorde mensen meende waar te nemen, waarvan de portretten in de krant stonden afgebeeld.

De sluipmoordenaar. Het klonk als het begin van een sensatieroman, maar het was niet zijn schuld, dat het woord steeds in hem opkwam, ten slotte was het geen

manier van doen een man, die rustig in de zon op het trottoir wandelde en zich verheugde in al het bezienswaardige op de wereld, zonder pardon, bruut en laf door zijn hoofd te schieten. Men kon dan theoretisch den moord verdedigen, maar dan moest die toch zeker in een opwelling van drift plaats hebben en niet zoo geraffineerd voorbereid zijn, dat er zelfs een auto voor den moordenaar klaar stond om hem een veilige vlucht te verzekeren. In de wereld bestaan ten slotte maar twee categorieën van mensen, moordenaars en niet-moordenaars. Wat de laatsten ook misdreven mochten hebben, ze hadden nog nooit een mensch gedood of als ze het gedaan hadden was het in een eerlijken strijd geweest. Peter gevoelde, dat zijn avontuur te ver ging, dat de werkelijkheid kouder en meedoogenloozer, misschien gemeener was dan de phantasie, dit was geen kwestie van survival of the fittest of zucht tot zelfbehoud of vandaag jij, morgen ik, dit was moord. Hij ging naar Sterneberg en zei hem dat hij Bernstijn wilde spreken; moest hij bij de organisatie blijven, dan wilde hij in geen geval kans lopen een directe rol te moeten spelen in het meer vulgaire bedrijf, hij bleef wel evenzeer verantwoordelijk net als de anderen, maar goed hij was oppervlakkig genoeg om niet gehinderd te zijn als hij maar geen bloed behoefde te zien. Sterneberg weigerde zijn bemiddeling en Peter schreef Bernstijn een brief. Enkele dagen later kreeg hij antwoord, om tien uur moest hij zich vervoegen aan Villa Louise, bête naam trouwens, Bergerlaan 24. Peter herinnerde zich de wijk, hij kwam er weinig, want de eigenaars van de woningen, die hier stonden hadden grootendeels eigen auto's. Toch was hij er

wel eens voor zijn plezier doorgereden en had zich voorgesteld, dat hij in zijn eigen auto zat en voor zijn genoegen zelf stuurde. De huizen lagen betrekkelijk ver van elkaar en het was er voornaam en eenzaam, zooals dit past bij een buurt als deze. Men zag er zoo goed als nooit een politieagent, waarschijnlijk werd er door de chauffeurs der particuliere wagens hard gereden, en ze zouden wel nooit een bekeuring krijgen, maar goed, hij had daar niets mee te maken.

Op het afgesproken uur belde hij aan, werd tot zijn verwondering onmiddellijk binnengelaten bij den heer des huizes, die achter een schrijfbureau zat, dat zwaar op den grond rustte. Hij stond op en liep over den parketvloer naar hem toe, met de stappen van iemand, die gewend is lange afstanden in zijn huis af te leggen. Hij zag er zoo huiselijk uit, dat Peter het zichzelf bijna kwalijk nam hem lastig te vallen met zijn aangelegenheden en geneigd was te zeggen, dat hij alleen eens kwam zien hoe hij het maakte, maar op een vragenden blik van zijn 'leider' legde hij zijn bezwaren bloot, waarop de kamer verdween en alleen het bureau en de man die er achter zat en die zoo nu en dan zijn voorhoofd fronste overbleef.

'U bent er zeker van', zei hij toen Peter uitgesproken had, 'dat u deze bezwaren niet gevormd hebt als een middel om een beslissing uit te lokken aangaande den duur van uw gewoon lidmaatschap? Indien dat het geval mocht zijn, mag ik u er wel op opmerkzaam maken, dat het initiatief daartoe niet van u uit moet gaan, maar van ons. Trouwens, het is niet de gewoonte, dat men mij te spreken vraagt,

behalve dan in zeer dringende gevallen’.

Peter schrok weliswaar niet van zijn toon, maar bemerkte toch dat deze niets menselijks had, het was geheel de zakenman of leider die sprak, een vrijwel mechanisch mensch geheel voortgedreven door zijn principe, door hemzelf geschapen. Ook hij zou zoo na jaren alle verhoudingen en aandoeningen uit het oog verloren hebben en er alleen nog maar over praten zooals men ze in een boek las of eerder misschien in een krant, evenals bij sommige oudere menschen het woord dood geen enkele beteekenis meer heeft, of de beteekenis er van zich alleen maar uit doordat zij er veel over praten.

‘Ik wilde u alleen maar zeggen, dat ik niet ongeneigd ben u te helpen bij het bereiken van uw doel, dat trouwens voor mij geen belangrijker doel is dan ieder ander, maar dat ik u op deze wijze niet meer van dienst kan zijn. Ik ben tot deze organisatie toegetreden uit zucht naar avontuur, maar.....’

‘U gelieve er aan te denken, dat wij het waren, die u uitnodigden en dat er voor u geen keuze meer was, nadat wij onze keuze hadden vastgesteld’, antwoordde Bernstijn.

‘Het is mogelijk, dat dit het geval was, maar ik heb me er mee verzoend door de gedachte, dat het met mijn toestemming gebeurde, maar nu u zoo, ik zou bijna zeggen, plomp, met zoo weinig gevoel van goeden smaak er den nadruk op legt, dat u mij er toe gedwongen hebt..... enfin’, zei Peter plotseling, ‘het heeft geen zin hier te trachten elkaars moed of koppigheid, die toch ten slotte zuiver mechanisch achter uit den geest te voorschijn komt als de reactie op de woorden, die een ander gesproken heeft, tegen

elkaar uit te spelen. Het getuigt niet van zelfbeheersching, wat ik daareven zei. Mijn bezwaar blijft echter bestaan, dat dit alles te veel op een wreed spel lijkt'. Het scheen, dat Bernstijn door den toon van de laatste woorden eenigszins was tevreden gesteld, hij antwoordde bijna vertrouwelijk: 'Waarde heer ten Have, onder de eereleden van onze organisatie hebben wij alleen maar lieden, die zoozeer overtuigd zijn van de rechtvaardigheid van het ideaal dat wij ons voorstellen te bereiken, dat zij elk middel goedkeuren. En dit moeten zij ook onvoorwaardelijk doen, daar zij de geestelijke kern vormen; u geeft zelf toe, dat u niet tot hen behoort en dus moet u wel alleen al door uw gebrek aan geestdrift voor de goede zaak tot de anderen gerekend worden. In het beste geval is trouwens een avonturier alleen actief, wanneer het avontuur er is, daarna wordt hij weer een gewoon mensch met gewone scrupules en zou verslappend werken, wanneer hij zijn gemoedstoestand op intelligente wijze meedeelde aan zijn makkers'.

'Maar, indien het een goede zaak is, dan zal men mij integendeel overtuigen', zei Peter, aarzelend, 'trouwens, ik zou u veel beter van dienst kunnen zijn door een strategisch plan voor te bereiden, ik heb er al eens aan gedacht u voor te stellen uw invloed aan te wenden om de brievenbussen van glazen raampjes te voorzien.....'

'Nu', zei Bernstijn plotseling opstaande en hem in de rede vallend en hem bijna met een kinderlijken glimlach op zijn gelaat aanziende, 'ik zal u geruststellen en u een inzicht geven in onze methodes. Herinnert u zich het bezoek van dien politiebeambte aan uw huis?'

‘Ja’, zei Peter verwonderd.

‘Welnu, dat was een van onze mannen. Onze methoden zijn Amerikaansch. Wij stellen onze leden heel vaak op de proef. Uw houding was volkomen verkeerd, behalve dan dat u niet van plan was iets te verraden, de bedoeling was goed om zoo te zeggen. Kijk’, vervolgde hij, schoof een lade open en haalde uit een dunne map een stuk papier, ‘hier is uw rapport. ‘Niet geschikt om een kruisverhoor te ondergaan, laat zich gemakkelijk afleiden. Geschikt voor niet al te belangrijk werk, waarschijnlijk betrouwbaar’.

‘En u gaat op de getuigenis van dezen enkelen man af om te bepalen voor welk soort werk ik geschikt ben?’ vroeg Peter verwonderd en bijna beleedigd. ‘Het is trouwens een kinderachtige methode’, vervolgde hij.

‘En hier’, vervolgde Bernstijn zonder op zijn woorden te letten en met het enthousiasme van een postzegelverzamelaar, die iemand een zeldzaam stuk wil laten zien. ‘Rapport van Sterneberg, vóór u aangenomen werd. ‘Bruikbaar voor gevaarlijk werk, waarin gehandeld moet worden, is dan doortastend, handelt naar den impuls van het oogenblik, niet in staat een plan langzaam voor te bereiden. Speculatie op eigenliefde geeft goede resultaten. Aan lager wal: dus gemakkelijk werktuig. En dan’, vervolgde hij, Peter's verontwaardiging als met de hand wegwuivende, ‘ik zeg u, onze methode is Amerikaansch. Op het oogenblik van den moord bevonden zich vijf van onze handlangers gekleed in een lichte regenjas in de buurt van het slachtoffer. Op het oogenblik van den moord vluchtten zij naar verschillende kanten.

Een er van heeft u vervoerd en dat was niet de moordenaar. Ik geloof, dat ik u nu wel bewezen heb, dat u nog niet in aanmerking kunt komen voor promotie’.

‘Dit is voldoende’, zei Peter, ‘ofschoon het mij eigenlijk niet mocht beledigen, ben ik ijdel genoeg om zelfs door het oordeel van een paar, ik zal geen sterker term gebruiken, onbevoegden, mij vernederd te gevoelen. U hebt mij zelf door deze openbaring onmogelijk gemaakt. Het heeft geen zin meer met elkaar van gedachten te wisselen’.

‘Wil dat zeggen, dat u verzet pleegt?’ vroeg Bernstijn dreigend.

‘Geen verzet’, zei Peter, ‘of liever passief verzet. Een verzoek om ontslag’.

‘Dat kunnen wij u niet verleenen, dat weet gij’.

‘Ik weet het en zal de gevolgen dragen. Vermoedelijk is mijn eerewoord niet voldoende om u van mijn stilzwijgen op dit punt te verzekeren’.

‘Neen’, zei de ander.

‘Het is jammer’, zei Peter. ‘Ik heb het gevoel in een uitverkoop te duur te hebben gekocht, men kan dan de goederen niet meer teruggeven. Goedendag, mijnheer Bernstijn. Er zijn misschien nog mechanische reacties, die *moeten* plaats hebben. Dat althans heb ik hier geleerd’.

De ander boog vormelijk en Peter vertrok met een hoog gevoel in zijn schouders, dat hem bijbleef onder het naar huis gaan en eerst langzamerhand verdween.

Het had Peter altijd verwonderd, dat de mensen soms zelfs kunstenaars in kranten en tijdschriften schreven, dat ze te laat waren geboren, hiermede te

kennen gevende, 'dat alles al geweest was', integendeel hij persoonlijk had gaarne den ondergang der wereld meegemaakt, en het idee, dat er na hem nog mensen zouden komen, was hem somtijds onverdragelijk en vooral nu, nu hij weldra niet meer in de gelegenheid zou zijn als een nieuwsgierig kind door de wereld te wandelen. Want dat was hij, evenals de kinderen zag hij elken dag iets nieuws en elken dag maakte een nieuwen indruk. Maar weldra zou het afgelopen zijn, nu hij niets meer van Sterneberg's organisatie had gehoord en de brieven die hij zond, ongeopend terugkwamen of onbeantwoord bleven. Overdag maakte hij zich niet erg bezorgd, maar 's avonds achter zijn stuurrad wachtende op een passagier, soms in de mist, zoodat van elken kant een kogel zou kunnen komen, deed hij dit wel. Op zulk een avond had hij eens het gezelschap gezocht van een collega, die achter hem op de standplaats stond en na een gesprek over het weer, had hij plotseling gezegd: 'Het meest, wat ik hier op de wereld bewonder, is dat goddelijk optimisme van ieder mensch om iederen dag de elasticiteit te vinden en opnieuw weer een reden te zoeken hun eentonig bestaan met een etmaal te verlengen. De man, die zich voorstelt morgen een paar nieuwe schoenen te koopen en zich daarover verheugt, terwijl hij weldra zal sterven, is immers een held. Heb jij wel eens, alleen 's avonds in een kamer vertoevend, je been bekeken en plotseling beseft, dat datzelfde been weldra in een kist zal liggen? Je ziet het dan liggen nietwaar, en je bent er zoo hopeloos van overtuigd, dat de bezitter er van niet geweten heeft met welk doel dat been een been geweest is en geloopt heeft,

en je wordt bang en dien angst overwin je pas na eenigen tijd. In dit licht beschouwd zijn alle mensen, die het besef van den dood met zich meedragen, zonder hoop op de toekomst, helden. De menschheid is heroïsch in zijn elasticiteit ten opzichte van het verdriet en den dood. Je moet in een bepaalde stemming verkeeren om het te kunnen begrijpen, soms overvalt het je, het gevoel, dat alles nutteloos is en dat je toch voortleeft met een zeker elan. Waar komt dat elan vandaan? Dat is het heldhaftige in ieder mensch'.

Zijn collega had lang en aandachtig geknikt en zei, dat hij hetzelfde gevoel gehad had, toen zijn vrouw hem verlaten had en zij praatten met lange monologen in den stillen nacht. Zijn kameraad vertelde hem, dat hij hoopte, dat ze bij zijn begrafenis niet zouden rooken en hij vertelde Peter van een begrafenis, waarbij hij zich er over had geërgerd, dat de rijtuigen aan de zijanten weliswaar gesloten waren, maar dat zich een groot raam achter den koetsier bevond, zoodat het volle zonlicht naar binnen scheen. Hij was verwonderd (het was zijn eerste begrafenis geweest) en tegelijkertijd eenigszins geroerd, dat de stoet eerst rondom het blok reed en daarna even bleef staan voor het huis van den overledene bij wijze van hulde. Eigenlijk had het huis den doode moeten groeten, maar hij was over dit gebaar toch al heel tevreden. Maar met een zwarte vlag bijvoorbeeld? Nadat het plechtige moment voorbij was, had een zwager van den overledene grappen verteld en ze hadden veel gerookt en gelachen. Zijn kameraad had zich afgevraagd, of de voorbijgangers de rookwolken niet konden zien ont-

snappen en hij had later bij een ontmoeting met een begrafenisstoet altijd gekeken of hij ook rook zag. Maar hij lachte en rookte mee, omdat hij het misschien niet durfde laten, ofschoon hij het luguber vond, maar misschien vond hij dat ook wel aardig. De anderen schenen het heel gewoon te vinden of ze dachten net zoo, maar wilden het ook niet bekennen, ofschoon, de geliefde doode was niet erg geliefd, maar het *was* toch een doode geweest. Op het kerkhof was het hem opgevallen, dat iedereen een onverschillig gezicht of liever strak gezicht trachtte te zetten en hij was bang geweest, dat er gesproken zou worden en dat hij misschien iets zou moeten zeggen, want het was een familielid. De overledene was hem geheel onverschillig geweest, maar het oogenblik was plechtig, ofschoon hij met zijn figuur verlegen was. Het was een zomersche dag en hij zag een madeliefje aan den rand van den grafkuil en hij had gedacht aan de tegenstelling tusschen dood en leven. Hij durfde niet over den rand van den kuil te kijken, omdat hij er misschien in zou kunnen vallen. Hij had evenals de anderen een schep aarde op de kist moeten gooien en het klonk dof, de schop had een langen steel. Hij had er nog nooit zoo een gezien en zich meer den vorm van een kolenschop voorgesteld, maar het leek eerder op het instrument, dat de straatreinigers gebruiken om papier en ander vuil van eenigen omvang weg te schuiven. Toen de anderen zich reeds verwijderd hadden, was hij nog even teruggelopen, hetgeen eenigen opzien baarde. Het madeliefje was in de kuil gevallen en hij maakte er zichzelf een verwijt van dat hij dit had opgemerkt. Nadat hij instapte,

waren de rouwkoetsen in vollen draf weggereden. Peter had aandachtig geluisterd en het verhaal van zijn vriend had hem het gevoel gegeven alsof deze hem had willen troosten, en misschien had hij zijn doel bereikt. Toen hij weggereden was, had de ander hem terloops toegevoegd: 'Ik zou morgen maar een dagje vrij nemen', en dit was het bewijs, dat hij een goedgehartig man was. Later had Peter dit gesprek verteld op een avond bij kennissen, en zij waren er wel zeer van onder den indruk, dat hij hen ook onder de helden telde, maar vonden het antwoord van zijn makker niet erg belangwekkend, doch het was dien avond helder weer, wel donker, maar zonder maan en zonder mist.

Eens op een avond kwam het gesprek met zijn kameraad hem weer in de gedachten en als bij ingeving voelde hij, dat als hij er dan van overtuigd was, dat het leven niets anders was dan een misplaatste cynische grap (van wien?), hij zich langzamerhand op den dood moest voorbereiden. Hij zou de organisatie van Sterneberg dan als zijn noodlot beschouwen en het eenige wat hem dan nog overbleef was als een man te sterven. Hij schreef gedachteloos een l (van leven) op de beslagen ruit, maar wischte hem gauw weer af en zag door het op deze wijze ontstane gat een man naderen met den hoed diep in zijn oogen gedrukt en een koffertje in zijn hand. Hij kwam recht op hem toe en zei met afgewend gelaat: Bergerlaan 26 (2 × 13), waarop hij in de auto stapte. Peter herinnerde zich, dat dit een villa moest zijn naast die van Bernstijn gelegen. Was het oogenblik nu eindelijk gekomen, zonder dat hij zich behoorlijk had kunnen voorbereiden? Hij kon weige-

ren, maar moest hij dan voortaan niet alle passagiers weigeren? en bovendien het betekende zijn ontslag en wat meer zegt voor zichzelf het verlies van zijn eer, een chauffeurseer weliswaar, maar toch de zijne. Hij zette zijn motor aan en dacht tijdens het rijden aan niets anders dan aan het behoorlijk signaalgeven en het goed nemen der bochten, en even dat de uitspraak survival of the fittest hem als een persoonlijke belediging aan hemzelf voorkwam. Intusschen voelde hij wanhopige starheid in zijn geheele lichaam die hij het best kon uitdrukken met de woorden: 'ik zal er niet meer bij zijn'. Hij wachtte zich wel dit hardop uit te spreken, maar kon toch niet helpen, dat hij ze voortdurend uitsprak zonder tong of lippen te bewegen, doch op de wijze zooals men leest. Aan het opgegeven adres aangekomen, stapte zijn passagier uit en vroeg hem te volgen om zijn koffertje te dragen, hetgeen Peter zeer verdacht toescheen, maar hij volgde als in een droom. Zonder twijfel zou men hem eerst het koffertje naar het huis laten dragen, dacht hij bitter, maar als men nu eens op zulk een gedachte bij hem gerekend had? Hij keek wantrouwend de vestibule rond, toen hij daar aangekomen was; deze zag er gewoon uit, zonder dubbele deuren of een helsche machine. Zijn passagier gaf hem een normale fooi, en Peter bereikte zijdelings met zijn lichaam schuivend, den uitgang, zoodat hij den man, die nog steeds zijn gezicht niet behoorlijk vertoond had, en de deur in het oog hield. In de portiek aangekomen, sloot hij de deur stevig en staarde naar buiten. Hij kon zich niet voorstellen hoe de menschen wilden beweren, dat men alleen keek doordat het licht inwerkte op de oogzenuw, want hij wist, dat

zijn oogen nu de duisternis letterlijk doorboorden. Plotseling herinnerde hij zich, dat het vorige slachtoffer door het achterhoofd geschoten was en hij keerde zich om naar de deur. Hij tastte met zijn vingers er langs, maar voelde niets verdachts. Hem restte alleen nog als een man te sterven, maar hoe stierf men als een man? Door zijn spieren op te zetten, te spannen, zoodat de kogel een scherp rond gat maakte en niet door het weeke vleesch scheurde als door een kwal. Met strakke ledematen deed hij een paar passen en voelde zich als een gespannen ballon, waarin aanstonds een gaatje geprikt zou worden. Hij bleef echter met gebalde vuisten doorloopen en keerde slechts eenmaal plotseling om, hij zag niets, maar zou ook niets gezien hebben, al was er iets geweest. Toch doorboorden zijn blikken de duisternis. Bij zijn wagen aangekomen, opende hij met stijve armen het portier om te zien of er intusschen iemand was ingestapt. Met één sprong zat hij daarna achter het stuur. Bestonden er eigenlijk zwarte tulpen? Hij had er wellicht iets over gelezen of er van gehoord in een film. Onmiddellijk daarna zat hij weer rechtop en reed met zijn rug tegen de leuning van de bank gedrukt de stad tegemoet. Elken boom, dien hij passeerde, was een mijlpaal naar het leven.

In het licht aangekomen reed hij met bestudeerde onverschilligheid eenige straten verder, daarna stopte hij zijn wagen voor een onaanzienlijk café, inderdaad, als hij zoo doorging, zou hij weldra een dagje vrij moeten nemen. En bovendien, als hij nu nog bang was, verdiende hij zoo gauw mogelijk te sterven,

want dan was hij een lafaard, nu de organisatie zoo kennelijk bewezen had hem niet te kunnen treffen, of wanneer dit geen mislukte aanslag was geweest, dan toch moest hij niet trachten te sterven, maar te leven als een man. In het café bestelde hij een cognac voor de toonbank.

Na het glas met een fors gebaar geledigd te hebben, herinnerde hij zich hoe één zijner vrienden hem in de loopgraven eens gezegd had, ‘dat hij nu den strijd tusschen hem en de tegenpartij tot een einde zou brengen’ en daarop pogingen deed om den wal te bestijgen. Slechts met de grootste moeite had men hem kunnen weerhouden. Den volgenden dag was hij met verlof naar huis gezonden, waarschijnlijk door den invloed van hooggeplaatste vrienden. Het denkbeeld op zichzelf was natuurlijk volkomen dwaasheid, want hierdoor triompheerde de vijand, zij het ook slechts schijnbaar, maar toch, de eenige wijze om als een man te sterven, was die, waarbij men het oogenblik zelf bepaalde. Het was niet voldoende zich naar de omstandigheden, die door de tegenpartij waren geschapen, zoo flink mogelijk te gedragen. Peter weigerde het aanbod van den man achter de toonbank om een nieuw glas in te schenken; in gevallen als dit was het niet goed ook maar op eenigerlei wijze beïnvloed te zijn door een verdoovingsmiddel. Vastbesloten keerde hij zich om, zette den wagen aan en reed langzaam maar met een zekere onverzettelikheden in zijn geest in de richting van één der Noordelijke voorsteden.

Den volgenden morgen las men onderstaand krantenbericht in de groote bladen:

‘Werklieden, die in den vroegen morgen naar hun fabrieken gingen, zagen terzijde van één der landwegen ten Noorden der stad een taxi staan met brandende lantaarns. De wagen was blijkbaar leeg. Zij stapten er op af en het bleek, dat achter het stuurrad een doode chauffeur zat. Het lijk was reeds verstijfd, maar nog hield één hand krampachtig het stuur en drukte een voet de rem. Een dunne bloedstraal, die achter uit de pet kwam, duidde er op, dat de man een wond in het hoofd had en een op de treeplank van den wagen liggende revolver deed vermoeden, dat er geschoten was. Enkele minuten later was de politie aanwezig en stelde het eerste onderzoek in.

Het bleek nu, dat de chauffeur door kogels in het hoofd was getroffen. De schoten waren blijkbaar gelost door een passagier van de huurauto, door een man, die midden in den nacht den wagen had gehuurd, order had gegeven naar een der noordelijke voorsteden te rijden, tijdens den rit de ruit achter den chauffeur terzijde had geschoven en hem op een eenzaam punt van den weg een kogel in het hoofd had gejaagd. Instinctmatig had de stervende geremd en zijn wagen terzijde van den weg gestuurd. De moordenaar verdween langs den eenzamen nachtelijken weg. Zoowel uit de hooge cijfers, die de taximeter aanwees, als uit het feit, dat het lijk reeds geheel verstijfd was, moest men aannemen, dat de moord kort na middernacht moest zijn gepleegd.

De eerste indruk was dus, dat men te doen had met een gewonen moord, gepleegd op een man, die door nachtelijk werk in zijn levensonderhoud voorzag. De misdaad was des te weerzinwekkender, daar de

chauffeur door de politieverordening verplicht was, iederen passagier, die hem requireerde, te rijden, waarvan de moordenaar gebruik had gemaakt om zijn slachtoffer te brengen naar de plaats, waar hij hem van kant wilde maken. Informaties, bij de garage, waar de huurwagen thuis hoorde, ingewonnen, toonden aan, dat de chauffeur een oppassend man was, die bij voorkeur des nachts reed om zijn verdiensten zoo groot mogelijk te doen zijn.

Wie was nu die nachtchauffeur? Zijn naam luidde: Peter Brand ten Have en hij behoorde dus eens tot een der eerste families. Hij was een oud-officier van het leger, maakte den geheelen oorlog mee en verwierf de hoogste onderscheidingen. Zijn bijzondere omstandigheden verhoogden nog de tragiek van het geval, daar zij van den vermoorde een armen ridder maakten, die niet tegen een der zwaarste beroepen opzag om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Toch staat de politie sceptisch tegenover de vraag, of men hier wel een met een gewonen moord heeft te doen. Het verdere onderzoek toonde namelijk aan, dat het slachtoffer zich allermint den bescheiden arbeider voelde, dien hij scheen te zijn, toen men hem vermoord achter het stuurrad vond. Als hij des nachts gereden had en des morgens uitgeslapen was, begaf hij zich des middags naar de fijnste hotels en dansgelegenheden. Om zich een paar uur deze luxe te kunnen veroorloven, werkte hij iederen nacht. Daar hij beleefd was, goede manieren had, bracht hij het tot vrij hooge nachtelijke verdienste, waarmee hij zijn uitgaven gemakkelijk kon bestrijden. In de namiddaguren was hij een Don Juan en zijn avonturen met

schoone vrouwen waren ontelbaar. Zijn vrienden meenden, dat hij door een rijk huwelijk zijn financiën in orde wilde brengen, wat misschien in zijn bedoeling heeft gelegen. De politie staat voorloopig op het standpunt, dat men hier te doen heeft met een drama uit jaloezie, en zoekt den moordenaar onder de vrienden der vrouwen, aan wie ten Have het hof maakte’.

De ramp van de ‘Phoenix’

Armand vond het een onheilspellenden naam en becritiseerde den publiciteits-manager of den directeur of iemand anders, die op het idee was gekomen om een vliegtuig zoo te noemen. En ik vond ‘Zwaluw’ of ‘Ooievaar’ of ‘Zeemeeuw’ nu ook niet zoo toepasselijk, als je later in de krant zou lezen, dat het tegen den grond gesmakt was en toen bedachten we namen: ‘Eendvogel’ en ‘Knorhaan’ (‘Korhaan’ verbeterde ik hem, maar hij hield vol: ‘Knorhaan’) en ‘Sluierstaart’ en ‘Aardvarken’ en ‘Modderkruiper’ en zoo kwam het dat we over visschen gingen praten en daarna over zwemmen en ten slotte over het Engelsche meisje, dat met een officier van de wacht een verhouding was begonnen om pikante bijzonderheden uit het paleis te weten te komen en George had hetzelfde geprobeerd met een kamermeisje, maar voor een man schijnen die dingen niet zoo gemakkelijk te zijn als voor een vrouw, want het kind had zich niet eens aan de afspraak gehouden, terwijl die Helen Watson van de ‘Daily News’ of ‘Daily Herald’ of ‘Daily Express’ of ‘Daily Mail’ (over den naam konden we het niet eens worden) een dramatische scène had veroorzaakt, doordat de chef van den Araneeschen persdienst ook nog verliefd op haar geworden was en de beide rivalen op een gegeven oogenblik in de hall van het hôtél, waar de journa-

listen logeerden, over elkaar lagen te rollebollen. En de officier was overgeplaatst, blijkbaar, want niemand had hem meer gezien en de chef liep met een blauw oog rond, maar Helen had zich van al die herrie niets aangetrokken en was kalm met één van haar Engelsche collega's naar bed gegaan. 'Die blonde, sproetige', lichte Armand toe en er had eenige spijt in zijn stem geklonken. 'Sie sasz beim Sekt und lachte', voegde hij er zuchtend bij. 'Ik begrijp niet wat ze aan hem vindt'.

'Op die manier kom je er altijd', zei ik. 'Daarom ben ik zoo tegen vrouwen in ons vak. Ze gaan even met opgestroopte rok op het puntje van het bureau van den chef buitenland zitten en wat doet die stommerd? Hij stuurt haar weg in de hoop, dat hij later zijn belooning krijgt. En zoo gaat ze door: rokje op, rokje neer. Het verpest de heele journalistiek en het erge is, dat wij het nog aardig vinden. Fataal, charmant, bioscoperig, ik wou je wijzer hebben'.

'Toch is het knap'. Armand keek peinzend voor zich uit en ik zag nu, dat Helen een paar rijen voor ons zat.

'Noem jij het maar knap om op je rug te gaan liggen', smaalde ik. 'Dat kan elke vrouw'.

'Maar niet elke vrouw doet het op dezelfde manier en maar enkelen zijn in staat om van te voren haar, hoe noem je dat? overgave zoo begeerlijk te maken, dat de man haar alles vertelt, wat ze wil weten. Vrouwelijke spionnen en zoo. Kerel, ik ben er gek op'.

'Nu goed dan'. Helen keek om en groette vriendelijk. Armand bloosde. 'Verdorie', zei ik, 'je moest je schamen daar zoo van onder den indruk te raken.

Alleen omdat ze 'n paar Araneesche provincialen het hoofd op hol gebracht heeft'.

'Je moet die lippen zien. Bijgewerkt, goed, maar dan toch zoo geraffineerd, dat het lijkt, alsof er al een zoen uitvalt, terwijl ze haar mond nog dicht houdt'. 'Dat doet ze zoo'. Ik stak mijn tong breed tusschen mijn tanden zonder te bijten en met slappe wangen, terwijl ik mijn mond dichthield. 'Probeer het zelf maar eens. Nieuwe Amerikaansche methode. Die croon-juffrouwen kunnen het allemaal. Zingen ook met dubbelslaande tong. Een beetje achterlijk doen, dat is alles'.

'Een beetje sensueel. Je had een meisje moeten worden. Je zou succes gehad hebben, net als zij. Maar ze gaat gelukkig mee naar Brona. Waarschijnlijk ook voor de ontvangst van den president. Als ze dien kerel nu maar niet meteen om zijn hals valt, dan kan ik haar helpen. Ik heb daar een paar relaties, die me meer kunnen vertellen dan één van ons te weten kan komen'.

'Je bent geen journalist', meende ik en ik voelde mijn neus optrekken van verachting. 'Je nieuws te verkoopen voor een liefdesavontuurtje. Ik zie jullie al zitten: zij lui en naakt breeduit in bed en jij opbiechtend als een schooljongen'. Ik zweeg: het hinderde me, dat de scène mij aanlokkelijk voorkwam. Toch moest ik nog even wat zeggen: 'Nog met een rood hoofdje van de emotie en zij koel als een, nu ja, weet ik veel, met een notitieboekje'.

Armand schudde meewarig zijn hoofd. 'Je had toch geen meisje moeten worden. Niet nu, maar voor de, hoe zeg je dat ook weer netjes? bekentenis, bekendheid, bekenning, bekennerij komt het notitieboekje.

Daarna zegt de man nooit wat'. Hij tikte op zijn hoofd. 'Dat begrijp je niet. Dat het knap is van zoo'n meisje om te suggereeren, dat het anders als anders zal zijn. Van dat hout worden alle groote vrouwen gesneden, groote actrices, groote courtisanes...'

'Houd op met je kantoor- en keukenromantiek, alsjeblieft. Ik moer er al genoeg in schrijven'.

'Je zult er nooit goed in kunnen schrijven, als je er niet een beetje in gelooft'.

'Dat is niet waar: je moet er juist zoo buiten staan, dat je het erger kan maken dan de lezer zelf zou kunnen bedenken. Wij helpen hem gek te worden, maar ik tracht er ten minste nuchter bij te blijven en bij mij zou dat kind aan het verkeerde adres zijn. Hoe aardig ik haar ook vind, ik zou niets loslaten voor ik wist hoe het geweest was'.

'Daarom komt er ook nooit iets van je terecht', voorspelde hij. 'De kost gaat voor de baat uit. Je mist de ware intuïtie. Kruidenierstactiek'.

'Liever kruidenier dan gymnasiast. Ik ben te oud om nog op school of op schoot te zitten'.

We keken uit, dat wil zeggen, hij keek tegen den rug van Helen aan en ik keek zoo nu en dan naar haar linkerbeen, naar de schoenen met dunne hooge hakken, de ragfijne kousen en ik volgde gedachtenloos den naad naar boven tot waar deze achter de zitting verdween.

Terwijl ik dit schrijf tracht ik mij te herinneren, welke gedachten ik had tijdens het begin van onze reis. Of ik ook eenige voorgevoelens had van de naderende catastrofe, maar ik vrees, dat ik zonder veel gewetenswroeging aan de charme van Helen zat te denken en Armand ronduit benijdde, dat hij kans

zou hebben nader met haar kennis te maken. Ik heb dat meer: als mijn werk gedaan is (en we hadden drukke dagen in Aranië gehad), dan eerst kan ik met plezier aan het gezelschap van een vrouw denken; nauwelijks ben ik weer bezig of de wildste verliefdheid vervaagt en zoo geloof ik dan ook niet, dat ik werkelijk jaloersch was. Het was eerder Armand's geestdrift, die mij prikkelde, die hij op mij overdroeg, dan werkelijk begeerte en waarachtig: nog geen regel nieuws had ik voor haar over gehad. Desnoods geld, zooveel als ik kon betalen, maar meer niet.

De aarde was reeds lang geleden onder ons weggefallen en de nek van een dikken diplomaat zakte in plooiën, die als weekdiermonden (of wat anders, ik zou het even na moeten kijken) langzaam openden en sloten en verder weet ik mij zoo goed als niets te herinneren. Natuurlijk: boven de wolken gleden we als over een sneeuwveld en zoo nu en dan schoot ik door een gat in het dek in de blauwe zee en achter ons lag de kust in een grillige scherpe lijn met groengrijze blokjes er voor, de eilanden. Maar het verbod om te rooken bederft altijd de helft van het plezier in een vliegtuig en ik stapte in Isini met vochtige lippen uit en met een smaak in mijn mond, alsof ik uren lang lauw water had moeten drinken. Armand gaf me gauw een sigaret en we zeiden iets over het weer, dat mistig geworden was. Hij liep even naar Helen om haar ook een sigaret aan te bieden, maar ze had er al één opgestoken en toen bleef hij wat om haar heen draaien, evenals de anderen en daarna hielp hij haar instappen. En ik zag een goed deel van haar beenen, toen ze op de eerste hooge treden klom,

maar daar was ze in het hôtel ook nooit schuw mee. Armand stapte het laatst in, omdat hij vlak bij de deur zat en de steward kwam nog even kijken of die wel goed gesloten was.

‘Ze heeft een ring met een groote parel aan den ringvinger van haar linkerhand. Gebruiken ze die voor een verloving in Engeland, denk je?’ vroeg Armand.

Ik lachte hem uit. ‘Ik zou maar geen scrupules hebben’, raadde ik hem aan. ‘Zij heeft ze blijkbaar ook niet’.

‘Ik vraag me af, of ze werkelijk met dien officier of met dien chef naar bed is geweest. Misschien tracht ze eerst het een en ander te weten te komen en dan doet ze haar slaapkamerdeur op slot’. Hij zat kennelijk te rekenen. ‘Die sproetige zit naast haar. Maar ze doen altijd erg neutraal tegen elkaar in gezelschap’.

‘Allicht’. Ik haalde mijn schouders op bij het vertoon van zooveel naïveteit. ‘Als die jongen zich niet kalm hield, ging de truc immers nooit op?’

‘Nu ja, je weet het niet zeker’.

We zaten weer boven en de dikke man, iemand van het Araneesche gezantschap uit Brona, zat nu heelemaal vooraan. Ik begreep het niet precies, maar gezantschapsmannen mogen altijd meer dan een ander. De plaats voor me was nu leeg en ik telde bij wijze van tijdverdrijf: drie vrouwen en acht mannen. Helen en een Grieksche collega en een dame, die ik niet kende en drie Araneezen en vijf journalisten. Met de bemanning mee zestien stuks. En toen ging me even door mijn hoofd wat er zou gebeuren als die ‘Phoenix’ te pletter zou vallen en een andere ‘Phoe-

nix' (uit zijn asch, of niet uit zijn asch, in de fabriek wel te verstaan) zou verrijzen. Maar dat heb ik ook als ik in een trein of in een auto zit, dus dat is niets bijzonders. En verder weet ik waarlijk niet wat ik gedacht heb, ik weet me alleen duidelijk te herinneren, dat ik de dikke diplomaat plotseling zag opstaan en het was alsof ik een schot hoorde. Op hetzelfde oogenblik hoorde ik Armand roepen: 'Daar gaan we'. Maar toen viel ik al door een nauwe, gladde schacht, die draaide, zooiets als bij een droom, waarin je met een schok wakker wordt (een valdroom, een sexueele droom, dood en sexualiteit naast elkaar zullen we maar zeggen). Niet eens onplezierig, hoewel ik het besef had, dat dit het einde moest zijn.

Ik werd wakker met het gevoel, alsof ik in een plas water lag waar mijn neus net boven uitstak en ik sloeg met mijn armen om mij heen om boven te komen. Mijn eene hand werd echter tegengehouden en Armand (ik wist meteen, dat het Armand was) riep: 'Walter'. En toen deed ik mijn oogen open en het water was bloed, ten minste dat moest het zijn. Ik greep naar mijn hoofd en dat was vochtig: ik was bezig dood te bloeden en mijn handen waren plotseling klam. Ik ging rechtop zitten, knipperde even tegen de zon, die rood en donker door de bergen scheen, maar er was heelemaal geen zon, het was wintersch donker, wolkenlierten hingen tegen de kale wanden en slijmden door het dal. Armand vroeg hoe het met mijn hoofd stond.

'Het staat nog.' Ik schudde het even heen en weer en het was of mijn hersenen in mijn schedel rammelden. Een schedel met dobbelsteen: ik meen, dat

onze voorvaderen daar een zwak voor hadden. ‘Dat bloed is water,’ vervolgde ik. ‘Het mist als de hel.’ ‘Heb je nergens pijn?’

‘Ik heb overal pijn, alsof ik een zesdaagsche getennist heb’.

‘Steek je beenen eens uit.’

‘Gebroken’, constateerde ik nuchter. ‘Alles gebroken waarschijnlijk. Waar is mijn hoed?’ Ik had het koud. Armand knielde naast me en zat aan mijn rechterbeen te trekken. ‘Pijn?’ informeerde hij.

‘Sedert wanneer ben jij dokter? Schei uit. Ik zal het wel zien als het zoo ver is. Ik ga slapen. Waar komt die bank vandaan?’ vroeg ik, nu ineens verwonderd. ‘Wat is dit voor een hutje?’

‘Van herders waarschijnlijk,’ antwoorde hij vriendelijk. ‘Ik heb die bank buiten gezet, want ik vond het daar binnen te bedompt voor je. We zijn gevallen.’ ‘Zoo...’ Ik stond op en ging weer zitten met een kreet van pijn. ‘Wat zeg je?’ schreeuwde ik. Ik zat daar en schreeuwde machteloos en hij stond vlak bij mij. ‘Waar zijn de anderen?’

‘Dood.’

Dood. Het maaakte geen indruk op me. ‘Ik wou, dat ik ook dood was. Liever dan levenslang invalide.’

‘Ga nu rustig liggen.’ Hij pakte me vast en legde me weer plat. ‘Ik ga nog even kijken.’

‘Ik oog u na,’ beloofde ik in een poging om poëtisch en grappig en moedig te zijn. Hij verdween meteen achter een rotspunt en ik kon mijn belofte dus niet houden. ‘Hoe laat is het?’ riep ik hem nog na, maar hij kwam niet terug en ik sloot mijn oogen.

Na een paar minuten had ik het gevoel, dat ik daar in de koude op een longontsteking lag te wachten en

ik ging weer zitten. Daarna ging ik staan. Kleinzeerig ben ik, altijd geweest. Zoo sprak ik me moed in en voorzichtig deed ik een paar passen. Een pas vooruit, een pas terug. Aarzelend betastte ik mijn beenen en besepte toen eerst, dat ik niet had kunnen staan als ik iets gebroken had. Een diepe schram schrijnde als ik me bewoog en voor alle zekerheid bond ik een zakdoek om de wond, meer om na al die sensatie werkelijk gewond te zijn dan omdat het noodig was, want het bloed was al gestold (teken van jeugd als het snel gaat, stelde ik met eenige voldoening vast, dat wil zeggen, als een wond snel heelt, het stollen zegt misschien niet zooveel). Ik oefende ijverig en na een uur of een half uur of een kwartier, het schijnt altijd langer dan het is, vertrouwde ik mijn lichaam weer en liep in de richting, die Armand gegaan was.

We kennen dat wel van de photo's, zoo'n verbrand vliegtuigwrak, maar photo's zeggen niet veel. Het was een raar gezicht, dit te pletter geslagen voorwereldlijk insect. Maar ik had niet veel tijd om onder den indruk te geraken, want de houding van Armand trok mijn aandacht. Hij stond niet ver van den motor op een verhevenheid, bijna als een ingenieur, die een pas door hem geconstrueerde brug in oogenschouw neemt of in elk geval als iemand, die pas iets gedaan heeft en het effect er van op een afstand wil nagaan. Het zag er gek uit en ik bleef even staan zonder op de onnatuurlijke combinatie, machine in berglandschap, surrealistisch bijna, te letten.

Zoodra hij mij opmerkte kwam hij op me toe met een ijzeren kistje onder zijn arm.

‘Hoor eens,’ meende hij joviaal. ‘Dat was niet de afspraak. Ik ben blij, dat je er zoo afgekomen bent, maar je moet eerst rust nemen. Trouwens, er is niets meer te zien. Het is nu langzamerhand te donker, morgen zullen we wel verder kijken. We gaan naar de hut terug. Heb je een revolver in je zak?’

‘Een revolver?’ Ik keek hem verbaasd aan. ‘Natuurlijk niet. Hoe zoo?’

‘Vroeger droeg ik er altijd één. Nu niet meer. Maar ik heb een zaklantaarn. En sigaretten.’ Hij duwde me bedrijvig voort.

‘Wil je daar dan den heelen nacht blijven? Terwijl het land naar ons afgezocht wordt?’

‘Wat kunnen wij anders doen? Weet jij soms den weg?’

Ik moest hem gelijk geven. We konden niets doen dan den ochtend afwachten. Hoe hoog we in de bergen zaten kon ik niet schatten, maar de streek was eenzaam en vooral in den nevel was het onbegonnen werk een poging te doen om contact met menschen te krijgen. Ik liet me dus leiden, we schoven de hut samen binnen, deden de deur dicht en trachtten ons met sigarettenrook te verwarmen.

Armand wrong zijn lantaarn in een spleet van den muur; het licht scheen fel in mijn gezicht en liet het zijne in de schaduw, maar ik vond dit wel prettig, want zoo kon ik den rook van mijn sigaret in het licht blazen en me verbeelden, dat ik een kachel was en het warm had. Met een geheimzinnig gebaar zette Armand het ijzeren kistje op tafel en keek mij aan. ‘Raad eens wat daar inzit’.

‘Juweelen natuurlijk. Of valsche bankbiljetten of de trouwacte van den koning van Aranië of het hoofd van Jut’.

‘Je hebt goed geraden. Het zijn de juweelen’.

De juweelen. Wij wisten beiden, dat de koning van Aranië uit Parijs en Weenen een zending goud, diamanten, platina, parels, robijnen had laten komen om een keuze te doen voor een huwelijksgeschenk aan zijn bruid. Waarde twee miljoen gulden. Verzekerd tegen alles en nog wat.

‘Laat eens kijken. Is het open?’

‘Ja. Dat heeft mij ook verwonderd. Het was open, nu ja, niet open, maar in elk geval alleen maar met knippen gesloten, toen ik het vond. Kijk’. Hij schroefde de knippen los. ‘Waarde twee miljoen. Kijk, er is een inventarislijst bij, geteekend door den koning zelf. Het rare is, dat er bij staat: door mij persoonlijk verzegeld en ik heb geen zegel gezien’. ‘Je hebt het blijkbaar al goed nagekeken. Klopt de inhoud?’ vroeg ik ironisch.

‘Zoo op het oog wel. Ik heb alleen de groote stukken kunnen controleren natuurlijk’.

‘Het is jammer, dat we geen vindingsloon kunnen eischen’, overwoog ik. ‘Had ons zeker een paar duizend gulden opgebracht, als we dat ding ergens op straat hadden gevonden’.

Armand klapte het kistje zoo snel dicht, dat mijn hand, die doelloos in de kostbaarheden graaide, bijna tusschen het deksel en de doos knelde.

‘Het kan ons meer opbrengen’, sprak hij bijna plechtig.

‘Samenzweerder’, schold ik. ‘Je leest te veel detectiveromans. Met die.....’ Helen had ik willen zeggen en ik beet bijna mijn tong af, maar hij had het al begrepen.

‘Helen, ja’, hij zuchtte even. ‘Ook dood. Onher-

kenbaar verminkt'. Hij liet het kistje even los en ik draaide het weer open. Ik heb wat verstand van edelsteen en wilde me niet de gelegenheid laten ontglippen om deze prachtige collectie te bewonderen. Bovenop lag een tiara van diamanten.

'Laten ze me nooit meer zeggen, dat diamanten niet tegen vuur kunnen. Koolstof', ik snoof verachtelijk. 'Dat leeren we op school. Het zal wel waar zijn, maar dan geeft zoo'n brandend vliegtuig toch weinig hitte. Zeker isoleerend materiaal in den wand van dat kistje, glaswol of zooiets. Mooi ding'. Ik hield de tiara in het licht en liet de diamanten fonkelen. 'Kijk, ik wees met mijn hand, waar de stralen nu op gereflecteerd werden.

'Luister, Walter'. Ik keek op, want Armand scheen iets op zijn hart te hebben. 'Besef jij wel in wat voor een positie wij verkeerden?'

'Robinson Crusoë in de bergen', raadde ik.

'Neen, neen. Wees even ernstig. Het is een grap, maar zij is romantisch'. Hij lachte even. 'Ga na. Vliegtuig verbrand. Lijken onherkenbaar verkoold. Voorin kan je zelfs niet zeggen hoeveel er precies zijn. Er is een groep van drie, maar het kunnen er ook vier zijn. En dan nog één van twee, dat kunnen er drie zijn. Ik weet het wel precies, omdat ik kan optellen en aftrekken. Er waren elf passagiers en vijf van de bemanning. Samen zestien. Dus die groepen zijn van drie en twee personen, omdat ik weet, dat wij leven en ik tel ons er dus niet bij. Maar als je hier komt en je ziet dat hoopje verkoold ijzer en vleesch, dan ga je de passagierslijst na en dan tel je die twee onherkenbare groepen voor drie en vier, anders komt je lijst niet uit. Dat wil dus zeggen, dat

wij kunnen verdwijnen zonder dat iemand op het idee komt, dat we niet dood zijn. We kunnen voortaan incognito leven als we dat willen’.

‘Ik zie niet in wat daar voor leuks aan is. Maar je weet, ik ben dol op theoretische vraagstukken. Even nagaan. Je bedoelt, dat we dood zijn en leven of dat we leven en dood zijn?’

‘Precies’.

‘Kan je daar geld mee verdienen op de kermis?’

‘Je kunt er twee miljoen mee verdienen. Of’, hij wees op het kistje, ‘liever gezegd wat dat waard is, als je de steenen uit de zetting neemt en het edel metaal opsmelt’.

‘Ik begrijp je wel’, bromde ik. ‘Ik ben niet achterlijk. Dat zei je zoeven al. Toen je beweerde, dat deze juweelen ons meer dan een paar duizend gulden konden opbrengen. Maar het voorstel komt toch nog onverwacht. En eerlijk gezegd lokt het me niet aan’. ‘Waarom niet?’ Hij boog zich voorover en keek mij fel aan.

‘Er zit geen nieuws in. Ik ben journalist en geen goudsmid’. Ik zei het lachend, maar ik zag wel in, dat ik hem hiermee niet van het onderwerp afbracht. Ik nam een snoer parels uit het kistje en liet de glinsterende knikkers door mijn vingers glijden.

‘Toen ik dat kistje vond heb ik even aan de mogelijkheid gedacht, dat je niet mee zou willen doen’, zei Armand. ‘Maar ik hoop, dat ik je kan overtuigen’.

Ik ging recht voor de tafel zitten en stak een sigaret op. ‘Laat hooren. Als je gelijk hebt, heb je gelijk’. ‘Ik dacht, dat dit hier nog wel een miljoen op zou brengen als je er verstand van hebt en den boel zelf kan bewerken’.

‘Als je den tijd hebt en niet alles tegelijk moet verkopen’, stelde ik als voorwaarde.

‘Maar ik heb er geen verstand van’.

‘Nou, dan krijg je toch allicht een ton’.

Armand stond op en kwam op me toe. Zijn hand rustte zwaar op mijn schouder.

‘Ik heb je nodig Walter. Een ton is niet genoeg om voor goed te verdwijnen. Maar elk een half miljoen gaat, zou ik zoo zeggen’.

‘Ga tegenover me zitten’, verzocht ik hem. ‘Zoo dicht bij elkaar praten maakt me nerveus’. Ik hield de parels tegen het licht om me een houding te geven.

‘Hoeveel is dat parelsnoer waard?’

‘Als het echt is zal het bijna een ton zijn’.

‘En gemakkelijk te verkopen, lijkt me. Want je hoeft het snoer maar te breken en de parels los aan den man te brengen bij verschillende juweliers. Dan hebben we meteen dus genoeg geld voor den eersten tijd. De rest gaat dan vanzelf’.

‘Ja’, gaf ik toe. ‘Als het echt is’.

Armand lachte. ‘Je wilt toch niet zeggen, dat ze valsche parels op zicht hebben gestuurd naar een koning?’

‘Het is raadselachtig’, zei ik. ‘Maar ze zijn niet echt. En de rest is heel moeilijk aan den man te brengen’. ‘De rest is ook valsch’, stelde Armand vast en bij zijn toon keek ik hem aan en zag, dat hij me niet geloofde.

‘Ik zit je niet te bedriegen’, zei ik kalm. ‘Die parels zijn niet echt. En de rest.....’

‘Is ook valsch’.

Ik haalde mijn schouders op. ‘Als je me niet vertrouwt.....’

‘Je wilt je er uitdraaien, Walter. Misschien met de beste bedoelingen, om mijn ziel te redden of zoo, maar ik zweer je: ik heb er genoeg van. Ik heb er genoeg van een arbeiderssalaris te verdienen. Ik wil geld hebben en ik benadeel niemand als ik nu van de gelegenheid gebruik maak. Die verzekeringsmaatschappijen kunnen betalen, die betalen altijd te veel dividend uit of hebben te groote reserves. Als ik dit spul meeneem pleeg ik geen diefstal. Dàt noem ik geen diefstal’.

‘Ik ook niet’. Zijn toon was zoo heftig, dat ik op mijn woorden ging letten. ‘Maar je bent geen journalist, want een journalist heeft geen arbeiderssalaris en als hij het heeft is hij toch nog liever journalist. En bovendien’, ik wachtte, want ik moest hem nu overtuigen, ‘denk eens aan, als wij de primeur van deze sensatie zouden hebben! Valsch parelsnoer in retourzending aan de juweliers gevonden! Koning pleegt diefstal terwille van zijn bruid! Ongeluk met voorbedachten rade? Gezant schiet piloot dood om eer van koning te redden! Heusch, ik meende, dat ik een schot hoorde, vlak voor de kist viel. Wat ben jij voor een kerel? Hier zijn de bewijzen’. Ik gooide het snoer met een dramatisch gebaar op tafel. ‘De reportage van je leven. Meer waard dan een paar centen. Een paar centen’, ik stak waarschuwend mijn vinger op, ‘die je je kop kunnen kosten en die nog niet eens gemakkelijk te verdienen zijn. Kijk eens aan’. Ik pakte de inventarislijst op; ‘door den koning is dat doosje gezegeld. Waar is het zegel? Hebben we stukjes gesmolten lak gevonden? Neen immers. En nog, als een ander het gedaan zou hebben: de sensatie van het jaar. Hitler, Mussolini, de minder-

heden van Tsjecho-Slowakije, elken dag hetzelfde. Eén goed verhaal. Daar smult je publiek van. De sensatie van het jaar, zeg ik je. 16 mensen tegen twee miljoen, tegen een parelsnoer, tegen de eer van een koning’.

‘Je slaat door’, meende Armand. ‘Stel, dat het waar is wat je zegt en dat die parels valsch zijn, dan heeft de koning ze er niet in gedaan of wel in gedaan. Heeft hij ze er in gedaan dan waren ze valsch en dan is de diefstal voor dien tijd gepleegd. Een koning hoeft ten slotte geen verstand van parels te hebben, dat is zijn vak niet. Diefstal van te voren. Sensationeel, dat geef ik toe, maar zoo erg als jij het voorstelt is het niet’.

‘De romantische omstandigheden tel je voor het gemak maar niet mee. Koning biedt zijn toekomstige vrouw zonder het te weten valsche parels aan! Nou jij’. Ik glimlachte voldaan. ‘En hij kan ze gestolen hebben en een duplicaat er in gedaan hebben in de hoop, dat de juweliers niets zouden durven zeggen. Koningsprestige tegen burgerlijke eerlijkheid’. Ik sloeg hem de zevenkolomskoppen in het gezicht.

‘Ik dacht, dat ik de romanticus was en jij de nuchtere reporter’. Armand lachte zuur. ‘Je vergeet, dat ze daarna ook nog gestolen kunnen zijn’, vervolgde hij. ‘Nee, begin niet opnieuw. Ambassadeur gapt parels, geeft ze aan zijn liefje, legt een valsch snoer er voor in de plaats, krijgt spijt in het vliegtuig, schiet piloot overhoop en laat zestien, pardon, veertien mensen verongelukken om twee journalisten eerste-klas copy te leveren’. Hij blies door zijn gesloten lippen. ‘Laten we nu verstandig praten’.

Op dat oogenblik keek ik als bij ingeving nog eens

in het kistje. ‘Ik zie daar een ring met een groote parel’, zei ik en het was alsof ik het in trance zei. ‘Hoorde die ook bij de collectie?’ Ik keek niet op. Laat hij me vermoorden, dacht ik, het kan me niet schelen. ‘Of is dat de ring van Helen?’ Het bleef griezelig stil en ik hoorde nu eerst den wind ruischen. Niet hard, maar toch hoorbaar en kil. ‘Als haar vingers verkoold waren heb je dien ring er af moeten breken’, vervolgde ik. ‘Hield je zooveel van haar, dat je er niet tegen opzag haar vingers te breken om een aandenken te hebben?’ Ik bleef in de juweelenkist staren. ‘Maar ik zie daar ook heerenringen. Zouden dat verlovingsringen van de toekomstige koningin voor den bruidegom zijn? Zal ik het even nakijken op de lijst?’ Ik lette nu onder mijn wenkbrauwen door op de beweging van zijn handen, die krampachtig zijn knie omsloten. ‘Of heb je meteen de andere heeren onderzocht en een paar vingertjes gebroken?’ Ik keek hem aan. ‘Je hebt de gouden horloges en de sigarettencokers en de gouden vulpotlooden en de gouden pennen en het goud van de tanden vergeten. En de manchetsknoopen en de gespen van de sokophouders en de jarretelles’.

‘Dat was gesmolten’. De grap klonk schor. Hij leunde achterover op het wrakke stoeltje tegen den wand. ‘Ik had het je meteen moeten zeggen. Nu zul je niet gelooven, dat dat van Helen geen hebzucht was. Daar ben ik mee begonnen. Ik heb het haar gevraagd. Ik huilde, toen ik het deed. Even daarna vond ik het kistje en toen ben ik razend geworden en heb al hun vingers gebroken, allemaal, om ze te berooven. Te berooven. Ik vond het heerlijk om ze te berooven’. Hij haalde de o lang uit. ‘Ik was razend,

omdat ik haar ring al genomen had'. Hij stond op. 'Geloof je me?'

'O, jawel'. Het was tenslotte goed gevonden.

'Je gelooft me niet?'

'Ga zitten', zei ik. Ik moest even het visioen van die gebroken, verkoelde vingers wegslikken. 'Als ze het vliegtuig vinden, zien ze natuurlijk wat er gebeurd is en hoe kunnen wij dan verdwenen zijn?'

'Ik heb voor alle zekerheid een paar nog rechtopstaande schotten over de lijken heengeduwd. Met kracht. Ze vielen uit elkaar?'

'Helen ook?'

'Godverdomme', raasde hij. 'Wat wil je?'

'Ik bewonder je tegenwoordigheid van geest, gecombineerd met een romantisch hart'. Ik was kwaad. Dit ging te ver. 'Dat laatste had je ze kunnen besparen', meende ik. 'Als je op tijd weggegaan was hadden ze later een herder kunnen beschuldigen?'

'Dat wilde ik je zoeven al zeggen. Maar ik was te eerlijk. Ik bedacht het pas later net als jij. Toen was het te laat. Bovendien kon ik niet meteen weggaan want jij was er immers nog?'

'Een mensch is ook nooit systematisch', zei ik berustend. 'Ik was heelemaal vergeten, dat ik er nog was. Waarom vroeg je, of ik een revolver had?'

'Om waarschuwingsschoten te lossen. Misschien, dat ergens iemand in de buurt was', antwoordde hij vlot. 'Terwijl je al met dat kistje en die gebroken..... die ringen onder je arm liep?' Armand stond weer op. 'Ga alsjeblieft zitten, Armand', verzocht ik hem. 'De zaak wordt nu te ernstig?'

'Walter', hij kan soms zoo'n warme stem hebben. 'Je gelooft toch niet, dat ik je in koelen bloede heb

willen vermoorden? Ik had je immers niet weg hoeven trekken? Ik was toevallig ongedeerd, doordat de romp aan mijn kant brak en de deur opensloeg. Ik had nog net den tijd om jouw te redden. De anderen konden niet bij de deur komen en meteen stond het heele ding in lichtelaaie. Ik heb nog gekeken of ik iets kon doen. Ik had je immers niet hoeven redden?’

‘Toen wist je nog niets van het kistje’. Wie garandeerde mij, dat hij me gered had had. Hij moest mijn wantrouwen sussen, dat was duidelijk.

‘Maar ik vroeg naar een revolver, omdat ik me onveilig voelde. Zoo maar om een zeker houvast te hebben. Om niet gek te worden. Jij bent er niet bij geweest: jij hebt den brand niet gezien. Jij hebt niet een paar verwarde kreten gehoord, die gesmoord werden in het loeien van het vuur, terwijl je er machteloos bijstond. Jij hebt niet in waanzin een paar vingers gebroken.....’

‘Laten we kalm blijven, Armand’, zei ik en ik sneed mijn woorden. ‘Een mensch is niet systematisch en ik neem alles aan. Ik neem aan, dat het onderbewust was. Dat je je met een revolver veiliger voelde, omdat je den dood naast je had zien zitten en je van den weeromstuit zou kunnen dooden, als je gewild had. Maar dat is alweer eenigen tijd geleden en jij noch ik kunnen nagaan wat er toen precies in je omging. Maar nu’. Ik kreeg een gedachte. ‘Misschien heb je me zelfs gered, omdat je dacht, dat je me noodig had. Wij hebben zooveel van spoorwegongelukken, auto-ongelukken enzoovoort gelezen of deze zelf beschreven, dat we automatisch denken: waar blijven de lijkschenders? Je was het misschien al

half van plan'. Neen, dat ging op zijpaden. Ik wilde hem niet dankbaar zijn en wuifde het denkbeeld met een handgebaar weg. 'Neem me niet kwalijk, dat was verkeerd. Noodeloos beleedigend'.

'Wil je me in een goede stemming houden?' informeerde hij bitter. Zoo zie je, ook weer fout.

'Neen. Vergeet dat nu. Maar zie de zaak nuchter in. We weten dit nu van elkaar. Leg dien rommel weer op zijn plaats. Dat is de eenige oplossing'.

'Dat kan nu niet meer'. Het kwam er uit als een langzaam aandraaiende hydraulische pers, een logge stoomwals, hij dacht er niets bij, daar was ik zeker van. 'Waarom niet?'

Hij schudde zijn hoofd. 'Dat kan niet meer'.

Ik zuchtte. 'Daarmee wil je me dwingen mee te doen'. Armand zweeg. 'En als ik niet meedoe zal je trachten me te vermoorden. Want ik kan je nu wel beloven, dat ik zal zwijgen, maar jij denkt natuurlijk, dat bij mij de journalistiek boven de vriendschap gaat. Boven de solidariteit bedoel ik', verbeterde ik mezelf. 'Boven..... nu ja, dat je niet praat in zoo'n geval. Maar al zou ik willen zwijgen, ik zou het niet kunnen. Ik heb dan geen middelen en ik moet me vroeg of laat vertoonen. En zoodra ik me vertoon zullen ze me ondervragen. Begrijp je me?' Hij zat versuft voor zich uit te staren. 'Het is niet anders dan een daad van zelfverdediging als je me vermoordt. Zeg nu wat'.

'Ik kan niet meer denken. Laten we probeeren te slapen. Desnoods kunnen we er morgen eerlijk om vechten'.

Ik haalde verruimd adem. Hij had me dus begrepen. 'Je zult me niet kwalijk nemen als in in deze om-

standigheden buiten slaap', zei ik kortaf en stond al op. Maar in mijn vreugde was ik te ver gegaan.

'Neen, Walter, dat gaat niet. Dan loop je immers weg? Laten we nu slapen. Morgen komen we wel tot overeenstemming. Dan begrijp je dat misschien, van die vingers en dat ik nu niet meer terug kan'.

Hij hielp me de bank tegen den muur schuiven en ging zelf op den grond liggen, naast de deur, niet er voor, waarschijnlijk om me niet al te duidelijk te wantrouwen.

Ik wachtte tot hij ingeslapen was en trok oneindig voorzichtig, millimeter voor millimeter mijn been verschuivend, mijn schoenen uit. Het duurde uren voor ik mij van de bank had laten zakken en ik zag in het donker alsof het klaarlichte dag was. Op mijn knieën kroop ik naar hem toe, hij lag half op zijn buik met gebogen hoofd en zijn rug kwetsbaar. Ik moest mij de zwarte, gebroken vingers voorstellen om de kracht te krijgen met de hak van mijn schoen met één slag den halswervelkolom te breken. Daarna sleepte ik hem naar buiten en gaf hem nog een slag in het duistere licht van den nacht. Met mijn schoen in mijn hand bleef ik bij hem zitten zonder me te durven bewegen, zonder zelfs een sigaret aan te steken, bang, dat hij bij het felle licht van een lucifer zou ontwaken. Ik had hem over den drempel gesleept, maar ik geloofde nog steeds niet aan zijn dood. Eerst tegen den ochtend begon hij te verstijven. Toen eerst kreeg ik spijt, dat ik hem om den tuin geleid had, dat hij eerlijker geweest was dan ik, dat ik hem het denkbeeld had opgedrongen, dat hij me moest vermoorden, een denkbeeld, dat eerst tegen den ochtend bij hem zou zijn opgekomen en dat hij

dan ongetwijfeld onmiddellijk ten uitvoer gebracht had. Met medelijden in zijn hart ongetwijfeld. Maar nu had ik zijn waakzaamheid verslapt door mij alvast als den vermoorde voor te stellen en een gewaarschuwde vermoorde is een moordenaar, doch daar kwam hij niet op.

Het was nog niet licht, toen ik hem langs de helling naar het toestel sleepte en in de schemering zat ik reeds met het kistje juweelen en de ringen apart er naast te wachten. Ik strooide de laatste in het halflicht tusschen de verkoolde, gedeeltelijk zelfs verpulverde lichamen en gooide mijn eigen zegelring er bij en mijn sigarettenkoker met mijn initialen (zonder sigaretten. Armand's lichaam legde ik voor de verwrongen deur. Daarna veegde ik het kistje en de juweelen zorgvuldig schoon voor de vingerafdrukken, bestreek het met roet en berookte het met een prop hooi. Ik schijn het goed gedaan te hebben, want de kranten berichtten later, dat het weliswaar merkwaardig was, dat Armand's lichaam niet mee verbrand was, doch zij konden niet anders doen dan veronderstellen, dat hij bij een poging om zijn leven te redden zijn nek gebroken had. Men denkt in zoo'n geval ook niet aan een moord.

Ik wachtte tot de zon opkwam om het geheel goed te kunnen overzien en ik heb blijkbaar geen fouten gemaakt. Daarop vluchtte ik de bergen in en stapte zonder dat men mij opmerkte in Verdona op den trein naar Brona. Ik heb daar geld moeten innen om te kunnen leven en me eenige maanden schuil te houden. Vrienden hebben me geholpen. Ik dank hen allen.

Het Ongeluk

Men had hem aangeraden niet naar haar te gaan kijken. Haar hoofd was vreeselijk verminkt, evenals een groot deel van haar bovenlichaam. Martijn had willoos toegegeven, maar op het oogenblik, dat de aarde dof op het hout van de kist sloeg, had hij spijt. Hij had de neiging zich in de kuil te laten zakken, voorzichtig, om haar niet aan het schrikken te maken, het deksel of te schroeven en te vragen of het geen pijn deed, haar vergiffenis te vragen voor de ruwe behandeling. Even keek hij de aanwezigen wantrouwend aan: niet, dat hij aan een samenzwering geloofde, een geraffineerd complot om Inez en hem te scheiden, maar zij wisten het toch wel zeker? Hij zag geen twijfel op de gezichten der omstanders, Oswald zag er ernstig uit, haar moeder huilde, de anderen hadden plichtmatig strakke trekken. Maar waarom hadden zij hem aangeraden niet naar haar te gaan kijken en waarom had hij toegegeven? Nu was hij een buitenstaander, hij, die de meeste rechten op haar had. Deze gedachte hield hem nog bezig, toen hij met Oswald terugreed.

‘Zij is uit mijn leven verdwenen, alsof ze er nooit geweest is’, zei hij, bijna teleurgesteld als een kind, ‘ze had er met een ander vandoor kunnen gaan. Zoo zonder waarschuwing, zonder afscheid. Bijna, alsof

ze genoeg van me had. Nu zullen we nooit in het-zelfde bed sterven’.

Oswald had hem niet aangekeken. ‘Als ik ooit iemand moet verliezen, waar ik veel van houd, hoop ik, dat het op deze wijze gebeurt’, zei hij.

Martijn haalde zijn schouders op, zelfs zijn beste vriend kon hem niet begrijpen. Inez en hij hadden het zoo dikwijls samen besproken: in groote smart, in een hevige crisis stond je alleen, alléén met zijn tweeën vroeger en nu heelemaal alleen. Ze kon hem niet troosten in zijn verdriet om haar dood. Even rilde hij.

‘Zal ik met je meegaan naar huis?’ stelde Oswald voor.

‘Neen, dank je. Ik ben liever alleen’.

‘Ik zal den chauffeur toch maar niet waarschuwen. Dan behoeft hij niet tweemaal achter elkaar te stoppen. Dat heeft geen zin’.

Martijn knikte. Waarom gaat hij niet weg? Alle belangstelling in het leed van een ander is theoretisch. Dat kan immers niet anders. Als ik pijn voel kan hij het niet voelen.

Voor het hek van zijn huis namen ze afscheid. ‘Als je me noodig hebt, stuur dan even iemand. Ik blijf den geheelen middag thuis’, zei Oswald. ‘Als goede buur en als goede vriend’.

‘Ja, ja’. Martijn wachtte tot de ander besluiteloos zijn eigen tuin doorwandelde. Even links van hem, tusschen de beide villa's in, lagen de garages. Beide leeg nu, want Oswald had geen wagen. Hoe was ze er uit gereden, die laatste keer? Had ze de garagedeuren achter zich gesloten? Hoe dikwijls had hij haar gezegd, dat ze het niet moest vergeten. Mis-

schien had ze zich kort voor de aanrijding herinnerd, dat ze de deur weer open had laten staan en dat hij zou brommen als hij het merkte. Misschien had ze daardoor niet goed opgelet? Maar dan had de tuinman het immers wel gedaan. Martijn keerde zich om en zag, dat de chauffeur hem gadesloeg. De chauffeur van de rouwauto. Zonder op te letten of de ander teruggroette nam hij zijn hoed af en stapte zijn tuin binnen. Hij moest zich beheerschen een bloem die op een langen stengel over het pad hing niet te vertrappen. Dat had hij al een paar dagen lang willen doen. Het slot klikte vertrouwelijk achter hem dicht. Nog even, tot zijn werkkamer, tot boven, haar boudoir, hun slaapkamer.

‘Ik ben voor niemand te spreken. Niet boven komen voor ik bel’.

‘Ja, mijnheer’. Neen, mijnheer, had ze moeten zeggen.

Boven gekomen ging hij op het bed liggen in haar slaapkamer. De zijde van den deken schuurde krakend tegen zijn wang, hij legde de beide kussens op elkaar om beter weg te zinken. Onwillekeurig vouwde hij zijn handen over zijn borst, terwijl hij bijna kataleptisch verstart langs de breede plooiën van den troonhemel staarde, die hen zoo aangenaam van de wereld placht af te sluiten. Na eenige minuten deed deze houding hem echter te veel aan een imitatie van den dood denken en hij keerde zich op zijn rechterzijde, wezenloos naar de leege plek naast hem starend. Zoo had hij hier ook gelegen na zijn bezoek aan het ziekenhuis, waar Oswald hem op zijn verlies had voorbereid in dezelfde kamer, waar zij zoo dikwijls

gezellig hadden zitten praten als Martijn hem kwam halen om samen naar huis te gaan. Toevallig, dat hij er juist was, toen zij binnen gebracht werd. Hoeveel keer had hij wel niet in welgekozen bewoondingen een man of een vrouw op het ergste moeten voorbereiden? Het was bijna zijn dagelijksch werk. Geen wonder, dat hij het tegenover een vriend, tegenover zijn besten vriend, nauwelijks anders had kunnen doen. Het was ook niet anders te doen natuurlijk. Vriend of vijand of vreemde, allen zijn gelijk als zoiets gebeurd is.

Het was zoo eigenaardig, dat hij nu nog niet aan de reden van haar niet-zijn kon wennen. Hier leefde ze nog, overal waar hij geweest was, leefde zij, leefden ze samen. In het ziekenhuis niet, maar dat had geen indruk op hem gemaakt, hij kon zich haar niet in een ziekenhuis voorstellen, haar lichaam ingedrukt op een witgelakt bed met een lucht van chloroform of ontsmettende middelen door de vertrekken waaiend, neen, alleen op den weg, op het punt waar ze met die vrachtauto in botsing gekomen was, daar lag de breuk, maar de scherpe kanten waren al lang verbrokkeld, men had hem zelfs niet eens precies de plek aan kunnen wijzen waar het gebeurd was. Ergens tusschen die telefoonpaal en de volgende. De catastrofe, hun catastrofe was eenige seconden nadat ze geschied was al weggevaagd.

In de behoefte de leegte die zoo plotseling tusschen hen ontstaan was te overbruggen opende hij haar kleerenkast en liet één voor één de japonnen door zijn handen glijden. Hij snoof de vage geur op van haar parfum, tastte aarzelend naar een sousbras en streek over de plaats waar haar borst de stof gespan-

nen had. Op een rij stonden haar schoentjes, in de hak even verkleurd, iets donkerder dan daar waar de holte van haar voet het leer slechts even geraakt had. Hij nam er één op: Frobin, Paris. De naam zei hem niets.

Hij wist, dat zij niet elk oogenblik hier binnen zou kunnen komen en om de bedriegelijke schijn van leven op te heffen, begon hij op haar toilettafel de verschillende vroolijk gekleurde potjes en fleschjes op te ruimen en in de kast te zetten. Met een zwarte flacon parfum bleef hij even in zijn handen zitten en leegde een deel van de inhoud in haar bed, zorgvuldig oppassend, dat hij niet te veel tegelijk op één plaats stortte. Nadat hij het gedaan had, vroeg hij zich af, of hij hierdoor een al te radicale verbreking van de sfeer had willen tegengaan en of het niet beter was alles precies zoo te laten als het was.

Maar deze bezigheden, hoe treurig ook, herstelden toch een zeker contact en verwijderden hen tegelijkertijd langzaam van elkaar, zooals het behoorde. Een portret van hem, dat op haar schrijftafeltje in haar boudoir stond, bracht hij haastig naar zijn werkkamer, waar hij het diep in een kast opborg onder een stapel papieren, met het hoofd naar beneden. Op zijn eigen schrijftafel stond haar portret en hij overwoog even of het niet goed was ook dat te verwijderen, maar daar kon hij niet toe komen en hij spreidde de papieren zoo over de lijst van zijn eigen beeld, dat hij er niets van kon zien, als ware het begraven. Hij had bijna een gevoel van voldoening, toen de sleutel krakend omdraaide.

Na eenigen tijd werden zijn bewegingen gedecideerder en het bedachtzaam verplaatsen der herinnering

scheen hem nu een taak, waarmee hij zoo snel mogelijk klaar diende te zijn. In haar schrijfbureau lagen een aantal rekeningen, die hij met een resoluut gebaar in den prullemand gooide, doch zich bezinnend, haalde hij ze er weer uit en rangschikte ze op naam. Hij schrok er van, dat zijn werkzaamheid die ontstaan was uit de behoefte om alleen handelingen te verrichten, die ook zij wellicht had kunnen doen, welhaast in opruimingswoede ontaard was. Hij besloot geen ingrijpende veranderingen meer aan te brengen, haar kamers zagen er, verbeeldde hij zich, al bijna vreemd uit, maar alleen zijn aandacht tot haar schrijfbureau (de toilettafel was al geheel onttakeld) te bepalen.

In een lade vond hij een aantal brieven, los op elkaar gelegd zonder het welbekende roze lint, brieven uit den tijd dat ze in Zwitserland was, 's winters, of aan de Rivièra, de Costa Brava, Deauville, 's zomers. Zelfs een paar telegrammen naar Scheveningen en Noordwijk, dat hij het volgende week-end niet zou kunnen komen, het verjaardagstelegram, waar ze zoo verontwaardigd om geweest was. Hij had moeten schrijven! Martijn las zijn eigen brieven nog eens door en haalde de hare uit het bureau uit zijn werkkamer om ze daarna allemaal, brief op antwoord en antwoord op brief in volgorde te leggen. De geschiedenis van hun huwelijk, dat te kort geweest was.

Geboeid bladerde hij in een in bruin leer gebonden boekje, dat echter maar voor de helft volgeschreven was. Hij wist niet, dat ze er een dagboek op na had gehouden en van een dagboek kon men hier eigenlijk niet spreken, zoo oppervlakkig gezien. Het begin, met data van voor hun huwelijk, was uitvoerig, maar aan

de laatste jaren had zij slechts een tiental bladzijden gewijd. Hij herinnerde zich nu, dat ze hem eens gezegd had, nadat hij over een vrouw gesproken had, die een dagboek had bijgehouden: ‘Ik houd niet van dat soort dames, het zijn meestal leelijke oude vrijsters. Als je heel jong bent, dan is het wat anders’. Ze had het zoo parmantig gezegd, als een vrouw van de wereld, die leven en wereld achter zich heeft en nu zou ze geen acht en twintig meer kunnen worden... Martijn las haar ontboezemingen uit haar studententijd, haar openhartige verklaring, ‘modern’ met veel bravoure, dat ze liever een man had in plaats van rechten te studeeren. ‘Desnoods één, die zich voor niets anders interesseert dan zijn werk en mij’. Ze had hem soms geplaagd als hij had zitten suffen tijdens een theatervoorstelling of een concert en hij had nooit geweten of hij misschien niet wat meer belangstelling had moeten toonen. Overigens kwam hij er niet slecht of: zoodra zijn naam genoemd werd, was hij niet één van de velen, die haar het hof maakten, maar meteen de uitverkorene. Bijna glimlachend om haar grappige en soms rake opmerkingen omtrent zijn gewoonten en ook geroerd door haar toon, de toon van een liefhebbende en allerminst ongelukkige vrouw; trotsch ook, dat hij haar had kunnen geven waar ze naar verlangd had, voelde hij zich op vreemde wijze gelukkig. Hoe mooi was het geweest, te mooi om stand te kunnen houden. Toen hij aan de eerste jaren van hun huwelijk gekomen was, telde hij vluchtig de bladzijden, die nog overbleven. Negen, aan één kant beschreven pagina's, het was te weinig. Even overwoog hij dat laatste stuk voor den middag of den avond te bewaren. Hij had

nu honger, hoe merkwaardig het ook klonk. Maar juist toen hij vol moed een bijna vroolijk gezicht zette (zij was dus toch bij hem, zij had de kloof vernauwd, zij troostte hem zelfs nu nog) overviel hem weer een gevoel van hopeloze eenzaamheid en zag hij in, dat hij niet alleen aan tafel zou kunnen zitten zonder in huilen uit te barsten. Neen, hij gaf er de voorkeur aan hier te blijven, op hun persoonlijk domein, haar boudoir, haar slaapkamer, zijn werkvertrek, zijn slaapkamer.

Het lezen gaf hem daarna minder bevrediging, ook al omdat zij in de volgende uitlatingen een pijnlijk onderwerp aanroerde. Haar verlangen naar een kind en zijn verzet. Ze had niet begrepen, dat hij zoo jaloersch was, dat hij haar liefde zelfs niet met zijn eigen kind had kunnen deelen, ze veronderstelde, dat hij bang was haar na haar zwangerschap niet meer mooi te vinden. Hiertoe had hij geenerlei aanleiding gegeven en als dit wel het geval geweest was? Slechts een bewijs voor zijn groote aanhankelijkheid, waarvan hij vurig verlangde niets te zullen inboeten. Doch de laatste bladzijden waren weer in overeenstemming met het begin, kleine oneenigheden, waarbij zij altijd den strijd had gewonnen, werden railleerend behandeld, alsof ze deze zelf niet au sérieux genomen had, vol vertrouwen, dat hij tenslotte zou toegeven. Ze gaf duidelijk aan hoe, en ook hoe gemakkelijk zij haar wil doordreef en sprak er met goedmoedigen spot over. Naar zijn smaak waren deze aantekeningen echter veel te kort, hij herinnerde zich enkele incidenten en in zichzelf grinnikend, terwijl zijn gezicht strak bleef, stelde hij vast, dat ze aan dat en dat voorval toch te weinig aandacht had

bested, want dat hij wel degelijk geweten had, waar ze op aanstuurde.

Eerst de laatste bladzijde bracht een wreede ontgoocheling; de datum, nu ongeveer een jaar geleden: 'Ik vraag me wel eens af, of ik toch niet beter gedaan had met een man als Oswald te trouwen. Morgen ga ik naar Cannes'. En een maand later: 'Twee dagen thuis. Ik heb er nog eens over nagedacht, maar ik kon geen besluit nemen. Of het me bijzonder veel moeite zou kosten?'

Martijn school het boek van zich af. Zoo groot was zijn ijver geweest om met haar contact te zoeken, dat er niet aan gedacht had, dat hij dit eigenlijk heelemaal niet had mogen lezen.

Zijn eerste opwelling was op te staan en haar rekenschap te vragen. Of Oswald. Of beiden. Maar zij had zich aan hem onttrokken. Op slinksche wijze kon hij nauwelijks zeggen, hoezeer hij geneigd was haar den toestand waarin zij hem achterliet te verwijten. Slordig had zij hem achtergelaten als een stuk afgedankt speelgoed. Eén woord op haar sterfbed: 'Verbrand mijn dagboek zonder het te lezen', en de illussie was ongestoord gebleven. Een woord ter aanvulling: 'ik houd toch meer van Martin', en hij had zich getroost. Zoiets mag je niet laten staan. Een jaar lang niet denken aan wat je aan de eeuwigheid toefluistert: het was ondenkbaar. Ze kon het natuurlijk niet helpen, dat zij zoo onverwachts stierf, maar ze had moeten weten wat ze gedaan had.

Martin keek de vorige bladzijden nog eens door; hier en daar waren gapingen, van drie, zelfs van vijf maanden, doch nergens van een jaar. Wèl werden

de periodes van stilzwijgen naar het einde grooter. Hij trachtte na te gaan, of ze soms enkele pagina's uit het boek gehaald had, pagina's die uitvoeriger over Oswald, over dit... dilemma handelden. Twee aantekeningen liepen door op het volgende blad. Bij andere was er een tusschenpoos van veertien dagen, een maand, drie maanden, vijf dagen. Er was niets van te zeggen, ook in vijf dagen kan veel gebeuren. 'Ik vraag je...' zei hij hardop en hij schrok van zijn schorre stem. Ze had die episode met Oswald dus niet willen verbergen. Of gedeeltelijk? Juist zoo weinig en zooveel, dat ze hem tot wanhoop kon brengen? Een wraakoefening? Maar waarvoor?

Hij las de laatste tien bladzijden nog eens over en haar licht spottende toon bij hun conflicten was nu bijtend sarcastisch. Als van iemand die zich bewust is een *mésalliance* te hebben aangegaan. Of niet? Hij trachtte zich den datum te herinneren. 7 Januari en daarna 12 Februari. 7 Januari, 12 Februari. Zijn geheugen zweeg.

Met een snelle beweging stond hij op en liep alle kamers door, alsof hij haar wilde zoeken. Wat had zij bedoeld? Hij eischte: ik eisch een verklaring, maar het bleef in zijn hersenen besloten en kwam alleen tot uiting in een paar gebaren, die wild hadden kunnen zijn, als hij zich niet even wild beheerscht had. Hij haatte haar omdat ze zoo van hem weggegaan was, zoo zonder afscheid. Uitgeput ging hij op zijn eigen bed liggen om even later op te staan en tastend het hare te zoeken. Ze was er niet meer, dat was nog veel erger.

Zonder dat hij er iets tegen kon doen verdrong in

de volgende dagen het gevoel van machteloosheid bij de gedachte dat hij haar niet kon 'achterhalen' zijn verdriet. Verschillende malen stond hij op het punt Oswald te ondervragen, maar hij schrok terug bij het denkbeeld, hoe zeker van zichzelf, hoe 'glimlachend' diens houding zou zijn, zodra hij zijn hart zou uitstorten. De minnaar als biechtvader van den echtgenoot... het was onnatuurlijk, zelfs in deze omstandigheden. Onwillekeurig trok het graf Martijn aan, de laatste plaats waar hij haar gezien had, waar zij nog in contact met hem geweest was, zijn vrouw, die hij door een ongelukkig toeval, een wreede speling van het lot verloren had, maar die nog bij hem woonde. Uit zijn leven gescheurd, niet gevluht. De dood scheidt nauwelijks als je van elkaar houdt, de gaping wordt gevuld met herinneringen, verlangens, den magnetischen stroom tusschen twee polen, maar zij had zich onttrokken aan hun twee-eenheid en het was hem of hij den laatsten tijd vruchteloos was leeggestroomd. De steen op haar graf gaf hem welhaast eenige voldoening, een verontschuldiging voor hun definitieve scheiding. Hij staarde op de letters van haar naam en trok het jaartal van haar dood en dat van haar geboorte af. Acht en twintig; ze had het dit jaar moeten worden.

Na drie bezoeken aan het kerkhof had hij echter geen behoefte meer om er heen te gaan, de laatste keer had hij er zich op betrappt aan een zakelijk gesprek te denken, dat hij dien morgen had gevoerd, zoodat meende hij nu de band wel voorgoed verbroken moest zijn.

Zijn avonden waren eenzaam, hij bleef laat werken of sloot zich op in zijn studeervertrek, waar hij wezen-

loos in het vuur bleef staren zonder bepaalde gedachten. Oswald had hem een paar maal willen spreken, maar hij kon hem niet ontvangen: hij krabbelde een kort briefje, waarin hij zich verontschuldigde. Hij overwoog of hij hem zijn gedrag niet zou willen verwijten, doch dit denkbeeld liet hij varen. Oswald was een vijand nu en een vijand verwijt men niets.

Het was wellicht eerder zijn begrip voor orde, zijn afkeer om iets wat onafgemaakt in zijn geest bestond te dulden, de noodzaak om een onklaren toestand te verhelderen òf te beëindigen, dat Martijn zich met zijn verhouding tot Oswald begon bezig te houden. Eerst had hij hem alleen maar nooit meer willen zien, doch het denkbeeld, dat hij nu zijn geheele leven een vijand zou hebben die de reden van zijn vijandige gevoelens niet mocht kennen, zijn onbegrensde haat, die onbekommerde, beleedigende weerloosheid, hinderde hem. Het hinderde hem, dat hij zijn wraakzucht niet kon toonen, wilde hij zich niet in eigen oogen vernederen. Het hinderde hem, dat hij niets mocht doen, omdat de ander, ten einde te kunnen bewijzen, dat er nimmer sprake was geweest van eenigen band tusschen hem en Inez, dat de woorden die zij in het dagboek had geschreven van weinig belang waren geweest, een ingeving van het oogenblik, meer niet, in de eerste plaats ingelicht moest worden. En al had hij zijn eigen belachelijke rol kunnen vergeten (en die was eerst werkelijk belachelijk, onverschillig wat er gebeurd was, nadat hij had laten blijken wat hij wist): hij zou op deze wijze de nagedachtenis van Inez beleedigen. Zij had verkozen te zwijgen en misschien had zij ook tegenover Oswald gezwegen. Mocht ze het niet gedaan hebben, dan was hij nog te

trotsch om een ander te laten blijken, dat hij niet veer aan haar dacht zooals een man aan zijn te vroeg gestorven geliefde.

Martijn verwonderde zich nauwelijks toen hij als resultaat van zijn overpeinzingen tot de slotsom kwam, dat hij Oswald eigenlijk moest vermoorden. 't Was te logisch om er van onder den indruk te komen: hij kon hem niet in de gelegenheid stellen zich te verdedigen en hij mocht hem niet zoo laten doorleven. Hij haalde zijn schouders even op, toen de gedachte zich bewust in hem formuleerde. Wat anders? Het lot wees te rechtstreeks een bepaalde kant uit.

Het middel drong zich werktuigelijk bij hem op. Zijn nieuwe wagen. Hij moest Oswald overrijden. Aanvankelijk leek deze wijze van handelen hem laf. Te straffeloos. Maar hij kon toch niet met hem gaan duelleeren? Oswald zou op geen enkele belediging van zijn kant ingaan, hoogstens de verandering van zijn houding toeschrijven aan een tijdelijke zinsverbijstering, voortgekomen uit zijn verdriet. Slechts als hij de ware reden zou meedeelen... Zoo liep dus alles op hetzelfde uit: openlijke moord? Men zou onmiddellijk een oorzaak trachten te vinden. En waar kan de oorzaak tusschen twee vrienden als zij liggen? Zij hadden geen gemeenschappelijke of tegengestelde belangen: zij raakten elkaars leven nergens dan in den huiselijken kring.

Een oogenblik vond hij, dat de moord niet zoo laf was als hij aannam. Tenslotte: als hij in razende vaart Oswald zou aanrijden was het niet zoo zeker, dat hij er zelf heelhuids zou afkomen, het zou eerder als een godsoordeel beschouwd kunnen worden; mocht hij 't

stuur kwijt raken, dan was hij ongetwijfeld zelf verloren, terwijl de aangeredene misschien ernstig, maar niet doodelijk gewond kon zijn. Maar hij verwierp deze verdediging: het was een moord, een laffe moord, omdat het geen terechtstelling was. Want Martijn was zich wel degelijk bewust, dat hij niet kon optreden in naam der gerechtigheid: nu niet, doch dit had hij evenmin kunnen doen als hij Oswald en Inez op heeterdaad betrapt had. De bedrogene neemt slechts zijn eigenwaarde terug, die hem op het oogenblik van de ontdekking van het bedrog ontnomen werd. Met rechtvaardigheid of recht had dit niets te maken. Zoo hij aarzelde 'n vast besluit te nemen, was het omdat een technische vinding, wier doel welomschreven was, hem verleidde misbruik van haar te maken. Hij wenschte geen slachtoffer (al was hij dan ook in schijn actief) van een machine te zijn. Op deze wijze voortgaande moest de menschheid falen, want zijn voorbeeld zou in de toekomst anderen beïnvloeden, daar was hij van overtuigd. Te vaak was het spel der menschen minder straffeloos gebleken, dan het scheen.

Maar auto na auto, oog om oog... het leek toch juist.

Martijn wachtte niet tot Oswald zich nog eens zou laten aandienen, maar belde hem op en zei, dat hij hem 's avonds zou komen bezoeken. Hij moest hem nog eenmaal spreken.

Zijn vriend kwam hem reeds begroeten voor hij gelegenheid had zijn jas in de hall te hangen. Zijn bewegingen waren behoedzaam als van een dokter, die een patiënt op zijn gemak wil stellen en ruw

tegelijk als van een vriend, die niet wil laten merken, dat hij den ander gadeslaat.

‘Het is goed, dat je gekomen bent’, sprak hij zoodra ze alleen waren. ‘Niets is gevaarlijker dan je op te sluiten met je verdriet. Eens moet ook dit slijten. De menschelijke geest is soepel; als hij dat niet was, dan zou ons leven nog korter zijn dan het al is’.

‘Maar ik wil niet, dat het slijt’, meende Martin. Hij voelde zich even veilig in de groote clubfauteuil met breede leuning en trachtte na te gaan of de woorden van Oswald hem troostten. Dat deden zij inderdaad, doch zijn vriend had ook ‘Pap-pap-pap’ kunnen zeggen op denzelfden gedragen toon. ‘Als het slijt ben ik haar heelemaal kwijt’.

Oswald zweeg. ‘Dan ben ik haar heelemaal kwijt’, herhaalde Martijn. ‘Ik zou bijna willen, dat ik kon gelooven’, vervolgde hij. ‘Het moet een goede gedachte zijn, de overtuiging elkaar weer te zien, een goede gedachte. Ofschoon misschien in dit geval niet’. Hij dwaalde af. ‘Ze heeft jou niets meer gezegd, is het wet? Ze was niet meer bij kennis. Maar ze leefde nog?’

Zijn vriend knikte. ‘Heeft ze je herkend, denk je?’ vroeg Martijn. ‘Heel even zonder dat ze iets kon zeggen?’

‘Ik weet het niet, misschien wel’. Oswald schoof onrustig op zijn stoel, terwijl de ander hem aanstaarde. Nu stond hij op en kwam op hem toe: ‘Kom, Martijn’. Zijn hand lag licht op diens schouder.

‘Ga zitten’, beval Martijn. In een verhoor zit de beklagde tegenover den rechter al mag hij niet weten waar hij van beschuldigd wordt.

‘Ik wil nog iets hooren. Een paar details’.

‘Je weet alles. Ik heb je alles verteld’.

‘Ik wil het nog eens hooren’, hield Martijn aan. ‘Of neen. Laat maar. Vertel liever wat je je nog van haar herinnert, toen ze nog leefde. Haar beeld is voor mij zoo onvolledig. Je begrijpt’, hij trachtte een hartelijken toon te vinden. ‘Ik zou met iedereen, die haar gekend heeft, over haar willen praten’.

‘Natuurlijk, natuurlijk’. Oswald keek hem bijna gelukkig aan en sloot even zijn oogen, bijna glimlachend in herinnering. ‘Ze was mooi, zoo jong, zoo vitaal. Levendig. Weet je nog, hoe ze ons eens den mantel heeft uitgeveegd, toen we zoo laat thuis kwamen. Ik zou nog even met je meegaan om een kop koffie te drinken. Jij gooide dien stoel om en ze sloeg mij mijn bril van het gezicht en trapte de glazen stuk. Als een klassieke wraakgodin...’

‘Daar was ik bij’, viel Martijn hem in de rede. ‘Je persoonlijke herinneringen. Als ik er niet bij was’. Hij had den stoel omgegooid en ze was kwaad op Oswald geweest. En Oswald vond dat iets om met genoeg aan te denken. In een goede verhouding is de echtgenoot verantwoordelijk: ‘Een jaar geleden bijvoorbeeld. Neen, toen was ze op reis, naar Cannes, een jaar en drie maanden geleden was ze op reis, nietwaar?’

Oswald haalde zijn schouders op. ‘Ik weet het heusch niet precies’. Zijn houding was zoo ongekunsteld, dat zij Martijn verdacht toescheen. Hij had zich misschien op dit onderhoud voorbereid.

‘Het geeft niet’, sprak hij om zijn vriend gerust te stellen. ‘Het was tenslotte niet jouw vrouw. Je hebt niet zoo op haar gelet als ik. Ze was een vreemde

voor je'. Hij sprak de laatste woorden uitdagend en wachtte op een tegenspraak, maar Oswald knikte zwijgend, gedwongen naar het hem leek. 'Nu ja, geen vréemde', vervolgde Martijn verwijtend. 'Ze was voor jou toch een vriendin, zoals ik je vriend ben'. 'Zeker, zeker. Ik had geen geheimen voor haar. Ik besprak mijn moeilijkheden, mijn eenzaam vrijgezellenbestaan, ik heb haar verschillende malen verzekerd, dat ik met haar had willen trouwen als jij er niet geweest was. Ze vroeg me eens, waarom ik geen vrouw nam en toen heb ik bekend, dat ik om niet bij jou achter te staan een vrouw moest vinden die van hetzelfde gehalte en net zoo mooi was als zij. Ik was het trouwens niet alleen aan jou verplicht maar ook aan haar, want het zou haar vriendin moeten worden. Ze lachte en beweerde, dat ze niet van vriendinnen hield, alleen van mannen als gezelschap. Ik ben mijn eigen vriendin, zei ze. Eens kijken.....' Oswald trachtte kennelijk zich nog iets te herinneren, of iets te verzinnen, Martijn kon dat zoo niet nagaan. Plotseling zag hij in, dat het geen zin had zich hier te komen overtuigen van Oswald's schuld. Inez had reeds voor hem gesproken. Zelfs als er niets gebeurd was, zelfs als hij geheel onbewust was van haar genegenheid, hij had iets van haar afgenomen, wat hem toebehoorde, hem, Martijn, den echtgenoot. Haar beeld, haar schim slechts en toch niets voor hem overlatend dan haar schaduw, haar ontzielde vorm.

'Ze was haar eigen vriendin, zei ze dus'. Martijn keek op en lachte onbevangen. 'Dat leek op een liefdesverklaring. Als je vrouw haar vriendin moest zijn.....' Hij schrok even. Als Oswald meer wist dan

hij wilde zeggen, had hij zich nu bijna verraden. Hij keek zijn vriend onderzoekend aan. Doch die lachte eveneens. De.....

Martijn stond plotseling op. ‘De stemming waarin ik de laatste dagen verkeer’, begon hij bijna doceerend, ‘begint me zelf te verontrusten. Het is alsof ik de wereld verantwoordelijk stel voor mijn verlies, ik heb het gevoel, dat ik me moest wreken, dat ik een moord zou willen doen om me te bevrijden’.

‘Dat is heelemaal niet zoo onrustbarend, die stemming’, meende Oswald geruststellend. ‘Eigenlijk is het heel natuurlijk, nietwaar? Kijk eens, een man...’ Doch Martijn viel hem in de rede. ‘Ik zou willen, dat er oorlog kwam, dat ik dan naar hartelust zou kunnen doden’. Hij wachtte even.

‘Of gedood worden’, meende Oswald. ‘Dat zou ook je bedoeling kunnen zijn. Al dat verlangen naar oorlog van tegenwoordig, de aanbidding van het heldendom is een uiting van teleurgestelden, die een uitweg zoeken nu ze geen God meer hebben om op te vertrouwen in tijden van nood. Ik ben zelf niet religieus, maar wat je zoeven zei is juist: het verlies van het geloof veroorzaakt een leegte, die niet gemakkelijk aangevuld kan worden. Alleen de heel sterken...’ Hij keek Martijn aan en merkte dat zijn woorden niet waren doorgedrongen, of althans slechts ten deele.

‘Je begrijpt me niet’, constateerde Martijn. ‘Dat is allemaal volgens jullie psychologie gemakkelijk te verklaren. Het is inderdaad niet zoo angstwekkend als de toestand zoo is. Maar ik voel iets anders. Ik voel’, hij fluisterde nu bijna, ‘dat ik altijd graag heb willen doden, als een roofdier in de wildernis, uit

instinct, om 't genot iets te vernietigen, leven te doen sterven, dood te geven, zooals de dood ons neemt. Gelijkwaardig te zijn aan de dood door zelf te dooden. Maar in ons dagelijksch leven worden we afgeleid en we worden tegengehouden door zekere scrupules, vooroordeelen zonder twijfel, doch sterk genoeg om ons in toom te houden. Maar als je eenmaal een reden hebt gevonden en je houdt vast aan die reden, een geldige verontschuldiging om je geweten uit te schakelen dan ontwaakt je werkelijke zelf. Dan vermoord je de eerste de beste die je in den weg komt. Vermoorden, begrijp je, onverhoeds, zonder duidelijke waarschuwing en zoo, dat je zelf geen gevaar loopt in een maatschappij als deze waar de fundamenteele uitingen van het leven willens en wetens genegeerd worden. Ik zei oorlog, omdat je daar wettig verlof hebt gekregen om te dooden, niet omdat ik er prijs op zou stellen zelf ook eenige risico te loopen. Dat heb ik niet noodig om volkomen voldoening te vinden in een moord. Maar je hebt me niet begrepen'. Hij stak zijn hand uit. 'We zien elkaar nu weer geregeld', voorspelde hij zonder aarzelen. 'Het doet me goed met je over mezelf te praten al glijden onze gedachten langs elkaar af'.

Den volgenden morgen, terwijl hij in zijn wagen zat te wachten, steelsgewijze door de achterrauit kijkend of Oswald reeds het huis uit was gekomen om naar het station te gaan, overdacht Martijn nog eens het gesprek van den vorigen dag. Hij geloofde niet, dat hij te veel had laten blijken. Dit bewees wel Oswald's kalme houding bij het afscheid. Zijn woorden hadden vrijwel geen indruk op zijn vriend gemaakt. Des te

beter en des te erger, voor den een en voor den ander. Hij keek op zijn horloge: over een paar minuten moest Oswald nu zijn huis uitstappen; tot het station was het twee kilometer langs den straatweg. Als hij na Oswald's vertrek nog een minuut of tien, twaalf wachtte had zijn vriend de helft van den weg afgelegd en kon hij hem op het laatste stuk nog inhalen. Het moest niet te dicht bij huis gebeuren, dat leek niet normaal. Overigens kon er geen sprake zijn van eenige complicatie. Het voetpad lag gelijk met den weg: één ongecontroleerde stuurbeweging en de voetganger was er geweest. Het was verwonderlijk genoeg, dat dit niet dagelijks voorkwam. Langen tijd had hij Oswald voorgesteld samen met hem naar de stad te rijden, maar deze had standvastig geweigerd, in de eerste plaats omdat zijn kantoor ver van het ziekenhuis waar Oswald werkte gelegen was en hij dus hem ter wille een heel eind om zou moeten rijden en in de tweede plaats zoo beweerde zijn vriend, was zoo'n wandeling van 2×2 kilometer bepaald noodzakelijk voor iemand als hij om in goede conditie te blijven.

Martijn keek op de klok van 't dashboard, tegelijkertijd even duikend, want Oswald had zijn huis verlaten Tien minuten. Hij stak een sigaret op en hield de klok in het oog. Hij trachtte niet te denken, zich niets te herinneren. Geen voldoening als een dier dat zijn prooi bespringt, noch wraakgevoelens. Hij was nu bezig. Hij fixeerde den wijzer, dien hij langzaam kon zien bewegen. De ronde platen van den snelheidsmeter, den ampèremeter, de klok, den oliedrukmeter, de benzinetank groeven zich vast in zijn hersenen als even zoovele zonnen waar men te lang

in staart. De ruitenwisscher, even probeeren, floep, floep. Het was een droog geluid dat in de nauwe garage weerklonk. Het regende buiten niet, met regen kon men zoiets niet probeeren, te gevaarlijk. Een vaart van zeventig moest voldoende zijn en dan had hij den wagen net nog goed in bedwang. Hij kon de handrem al vast los zetten. Nog één minuut.

Martin zette den motor aan en reed langzaam achteruit. Het licht buiten verblindde hem even na het halfduister in de garage. Hij keerde, eerste, tweede, derde, het ging werktuigelijk. De motor snorde behaaglijk als een kat, een wilde kat, die nog spint vlak voor hij bliksemsnel van stemming veranderend een sprong neemt. Even voelde Martijn weer het bezwaar, dat hij een werktuig, een mechanisch roofdier tot bondgenoot had genomen. Het kon niet goed zijn, dat wil zeggen, hij moest nu oppassen, gas, hij behoefde niet op den snelheidsmeter te kijken om te weten, dat hij nu zoowat vijftig haalde. In de verte onderscheidde hij reeds een eenzaam figuurtje. Iets naar rechts aanhouden, zoodat hij niet een te groote draai behoefde te nemen om hem, nu ja, in te halen, in te halen.

Hij vestigde zijn oogen strak op het kleine, nauw merkbaar grooter wordende silhouet. Het was zoo gemakkelijk, het was niet eens een mensch. De wagen lag rustig. Martijn drukte het gaspedaal langzaam verder in om beter te springen. Hij maakte geen gebruik meer van het mechanisch samenstel, hij was het het mechanisme zelf. Hij gleed plijnsnel vooruit op de silhouet af. Niet te veel vaart, hij lag nu wel op tachtig. Rechts aanhouden, rechts raken en dan naar links en remmen. Het was Oswald, hij zag het nu duidelijk

aan zijn gang. Hij zwaaide met zijn wandelstok. Als die nu maar niet door de voorruit schoot. Scherp als een mes sneed hij door de straat op de ruggefiguur af. Van achteren, wervelkolom gebroken, zeventig had hij nu. Richten, er precies op af. Eén twee..... Op hetzelfde oogenblik keerde de man zich om. Martijn zag een in stomme angst verwrongen gelaat. Instinctmatig gooide hij het stuur om ten einde den voetganger te ontwijken en voelde bijna tegelijkertijd een schok, die hem door merg en been ging. Had hij toch geraakt? Hij die er altijd trotsch op was geweest scherp te rijden zonder een ongeluk te krijgen? Was hij..... een scherpe pijn schoot als een vonk door zijn hoofd..... Een snel opdoemend besef, dat hij, de auto, hij-in-de-auto, niet hij den moord ontweken was.....

Het duurde eenigen tijd voor men het lichaam bevrijd had. Terwijl de chauffeur van de vrachtauto tegen een agent stond te betoogen, dat de bestuurder van den wagen een onverwachte manoeuvre gemaakt had, waarschijnlijk omdat hij te veel naar rechts reed en te laat zag, dat hij op het punt stond een voetganger aan te rijden, constateerde Oswald, dat het leven geweken was. Inez was op dezelfde wijze, met denzelfden hoek waarschijnlijk zelfs met een vrachtwagen in botsing gekomen, herinnerde hij zich nu. Martijn had gisteravond ook zoo vreemd gepraat en nu, die snelle vaart, dat angstig signaal, waardoor hij zich omgekeerd had en juist had kunnen zien hoe krampachtig Martijn gepoogd had het leven van zijn vriend te redden ten koste van het zijne. Ze hielden te veel van elkaar om lang gescheiden te kunnen

blijven, besloot hij zijn overpeinzing, het lichaam zorgzaam met een laken toedekkend.
Op precies dezelfde wijze, auto na auto..... En ik die eenzaam achterblijf.....

De vuurproef

‘Er zijn drie redenen, waarom ik mij liever nooit buitenshuis laat scheren’, zei Frederik, ‘ten eerste wegens dat welbekende verhaal, waarin een kapper krankzinnig wordt en zijn patiënt de keel afsnijdt, ten tweede wegens het zachte geaaï over mijn gezicht van die te veel gewasschen handen en ten derde omdat het me te lang duurt en ik in dien tusschentijd dus niets doen kan. Dat is geen overdreven ijver, maar het maakt me nerveus als gedachteloos slachtoffer op een scheerstoel te moeten zitten en genoodzaakt te zijn me te concentreren op de zeepvlokken die ze altijd te hoog op je gezicht stapelen, zoodat je scheel gaat kijken en de tranen in je oogen komen. Bovendien hebben sommigen de gewoonte je neus dicht te knijpen. En nu denken jullie misschien, dat ik afdwaal, maar om dezelfde redenen houd ik niet van den oorlog. Je bent steeds aan het noodlot overgeleverd, je komt te veel en te intiem met andere mannen in aanraking en je moet altijd wachten. Als de kapper me een keer geschoren heeft en zich behaaglijk klaarmaakt om me nog eens in te zeepen en extra goed te behandelen, dan heb ik altijd neiging weg te loopen en ze hebben me verteld, dat je ook in de loopgraven aanvechting krijgt om op te springen en naar voren of naar achteren te rennen om in Godsnaam maar iets te doen. In het eerste

geval noemt men je moedig en in het tweede geval laf. Denk eens aan, allen op dezelfde latrine, je uitkleeden bij mensen waar je au fond niets mee te maken hebt en waar je toch een zekeren kameraadschappelijke toon tegen moet aanslaan. Ik heb gelezen, dat je daaraan went, nu misschien zijn allen, die er aan wennen overgebleven en zijn zij die niet konden wennen gesneuveld, bewust of onbewust, met opzet of eenvoudig omdat ze niet die dierlijke intuïtie tot zelfbehoud hadden; wat doet het er toe. Het zijn zeker niet de slechtste geweest. Een epidemie haalt de zwaksten er uit, maar een oorlog de cultuurdragers, ook zwak, goed, maar toch de cultuurdragers, weet je, die allen zwak staan in dit luguber spel, waarin de domme kracht, of het dierlijk instinct overwint.

Het eigenaardige is, dat als ik me goed bedenken, ik niettegenstaande mijn mooie redeneering er toch nog wel zin in zou hebben, als het niet zoo gevaarlijk was. Wellicht heb ik dit betoog tegen jullie gehouden om te toonen, dat ik even goed als jullie de bezwaren ken. Ik geef toe, dat ik eigenlijk nieuwsgierig ben: als ik in een gegarandeerd bomvrije tank rond mocht rijden om het vuurwerk van de kanonnen en machinegeweren gade te slaan en te zien hoe zoo'n heele troep soldaten, die eerst 'n aaneengesloten zich langzaam bewegend blok vormde, plotseling oplost of hoe ze als afzonderlijke figuurtjes beschouwd als kegels omvallen, dan zou ik lust hebben te gaan kijken. Jullie kennen toch die ouderwetsche prentjes, waarop vendels piekendragers staan afgebeeld, waarbij de wapens evenwijdig blijven, als ze in rust rechtstandig gedragen worden? Dat ziet er zoo compact uit en ik

sloeg als jongen altijd de plaatjes over waarbij zoo'n afdeeling aan den strijd deelnam, daar de orde dan verstoord was en de pieken niet meer evenwijdig waren. Zooiets maar dan op een andere wijze hoop ik ook in een modernen oorlog te zien. Het dynamische element, noem ik het bij mezelf, maar dat is misschien wel niet juist. Ik bedoel niet de charme van de machine, begrijp me goed, dat laden en afschieten van een kanon kennen we nu al van de film, ofschoon een oud veteraan daar misschien om zou lachen, of wie weet, hij ziet het wellicht misschien mooier op de film, dan hij het ooit in werkelijkheid gezien heeft. Het klinkt alles een beetje onmenselijk wat ik hier zeg, ik heb echter van een Duitsch scherpschutter gehoord, dat hij tijdens den oorlog met wellust een nieuw streepje in zijn zakboekje zette, wanneer hij er weer een geraakt had en vooral, wanneer hij er vier had en met het vijfde streepje een 'turfje' kon maken, bijna tot God bad om hem alsjebliedt een Franschman te zenden, omdat hij, wie weet, in staat geweest zou zijn een landgenoot neer te schieten, als die zich in zijn gezichtsveld vertoond had. Je hebt geen idee meer, dat het menschen zijn. Maar ik geloof, dat jullie zelfs niet in een bomvrije tank een bezoek aan het slagveld zouden brengen, is het wel? Ten slotte geloof ik nog, dat ik meegesleept zou worden door het enthousiasme der duizenden en zelf zou gaan gelooven aan den oorlog en me gaan verbeelden, dat de anderen meegesleept werden en dat ik naar den geest althans een der leidende figuren van het leger zou zijn die door zijn, laten we zeggen fluidum, alle overigen meetrok. En waarom zou men in een anderen toestand niet heele-

maal veranderen? Het zou kunnen, dat ik een held werd; niet zoo'n held, die zich aanmeldt voor een gevaarlijke opdracht omdat zijn meisje hem afschreef of zijn vrouw hem ontrouw is geworden, maar een die weet welke gevaren hem boven het hoofd hangen en het juist daarom doet, of liever voor de helft daarom en voor de andere helft omdat hij er ten slotte eenig nut in ziet. Een nut, dat jullie niet willen zien, maar dat er wel degelijk kan zijn, als je er nu eenmaal inzit en de omstandigheden zich dus gewijzigd hebben'.

De drie vrienden, Armand, Frederik en Maurits zaten op een zomeravond te praten in een kleine, lage kamer, met de geluiden van de groote stad weliswaar om hen heen, maar ver genoeg om hun gesprek niet te storen. In het avondblad stond het bericht, dat er een geheim document ontdekt was, en iedereen was voorbereid op den oorlog, die komen zou. Evenals alle anderen beschouwden ze den stand van zaken met ernstige gezicht, maar inwendig met een zekere luchthartigheid, daar ze er van overtuigd waren, dat het wel los zou loopen. En een oogenblik daarna bedachten ze dan, dat het inderdaad mogelijk kon zijn, dat ze binnen een paar dagen opgeroepen zouden worden en dan verzetten ze zich tegen die gedachte, omdat die te onaangenaam was. Er kwam dus geen oorlog, nietwaar, maar daarom kon men er toch wel over praten? En bovendien het leven was immers moeilijk? Zij hadden zich alle drie wel eens de gedachte aan zelfmoord bezig gehouden en als men bedenkt, dat in 9000 jaar de zon een graad of een minuut of een seconde kleiner wordt en de meest geniale gedachten ten slotte verouderen en het begrip schoonheid en

zelfs waarheid met de jaren wisselt, en het bovendien zeer moeilijk is aan een vrouw te komen die overeenkomt met je idealen, dan zou wellicht een nieuwe sensatie een nieuw licht brengen. Op deze uitlatingen van Frederik antwoordde Armand, dat dergelijke grove sensaties nooit een nieuw licht brachten, evenmin als een politieke omwenteling of een aardbeving of elk ander ding, waarbij het woord 'massa' te pas kwam. Tijdens de Fransche revolutie of den Wereldoorlog was er geen verstandig woord gezegd. Dat kwam hoogstens daarna en dan nog niet eens in direct verband er mede. Armand's repliek had eenigszins hatelijk geklonken, vond Frederik, alsof hij hem iets verweet.

Indien Frederik voor zichzelf een karakteristiek van zijn verhouding met Armand had moeten geven, zou hij zich den avond herinnerd hebben, dat zij met hun drieën en Armand's vrouw, Melusa, in een café hadden gezeten. Frederik was zeer uitgelaten en nerveus geweest. Het is mogelijk, dat hij zich voorgenomen had in een romantische stemming te komen en dat hem dit te goed gelukt was. Hij had op een gegeven moment een bankbiljet van tien gulden uit zijn portefeuille gehaald naar aanleiding van een gesprek, dat ze hadden over een rijk bankier, die zijn gasten een goedgeslaagd feest had aangeboden, dat slechts weinig geld gekost had. De gasten hadden hier later een aanmerking op gemaakt en daarop had de bankier hen nog eens uitgenoodigd en voor hun oogen een bundel bankbiljetten verbrand, waarna het feest geëindigd was. Melusa had de opmerking gemaakt, dat hij dat geld beter had kunnen besteden. Frederik had het bankbiljet uitgespreid en gezegd,

dat zij het niet moest wagen te betwijfelen, dat hij terwille van haar dat stukje papier zou durven verbranden. Melusa was hevig geschrokken en had hem bezworen, dat zij geen oogenblik veronderstelde, dat hij het niet zou doen. Maar ze zou het ook jammer vinden van het geld. Hierop had Frederik bijna hatelijk gezegd, dat hij niet geloofde, dat Melusa ooit een 'fatale vrouw' voor hem zou kunnen zijn. Deze uitlating had echter niet het gewenschte succes, want Melusa bleef volhouden, dat ze niets voor dergelijke grapjes voelde. Misschien voelde Frederik zich wel verlicht, want hij stak het biljet met een voldaan gezicht in zijn zak. Hierop had Armand met een effen stem gezegd, dat een voorwerp niet zoo positief was of er althans niet zoo positief uitzag, een vulpenhouder b.v. zou ook kunnen branden. Frederik was er bij zichzelf van overtuigd, dat zijn vulpenhouder dat niet deed en daar hij bovendien zich niet wilde laten overbluffen haalde hij zijn vulpenhouder uit zijn zak en stelde Melusa voor er een lucifer onder te houden. Tot zijn groote spijt vatte het instrument vlam en Maurits alleen had de tegenwoordigheid van geest de situatie gedeeltelijk te redden door het snel in een glas bier te doopen, dat vóór hem op het tafeltje stond. Met het verminkte voorwerp in zijn zak was Frederik in een neerslachtige stemming naar huis gewandeld, terwijl de anderen een gepast stilzwijgen bewaarden. Frederik had het gevoel, daar hij immers met de pen zijn brood verdiende, dat hij zich nooit meer veilig zou gevoelen. Hij had zelfs wel eens aan Armand bekend, dat hij op dat punt nooit geheel zeker stond, dat hij eenige malen ontslagen was en nu wel is waar een goede

betrekking had, maar zich niet zou verwonderen, als hij op den een of anderen dag weer op straat gezet zou worden. 'En daarom neem ik nu zoo'n zakenmanshouding aan', zoo eindigde hij als verontschuldiging op de zijdelingsche beschuldiging van zijn vriend, dat hij eigenlijk een zakenman was en geen bohême. Hij wilde weliswaar geen bohême zijn, maar stelde het op prijs wanneer anderen van meening waren, dat hij een bohême zou kunnen zijn, indien hij dit wilde. Zoo had hij andere kennissen, waarbij hij er een eer in stelde voor een man door te gaan, die ook een goed zakenman zou kunnen zijn, indien hij daar zin in zou hebben. Hij was er echter niet zeker van of hij bij beide categorieën wel het gewenschte succes had en noemde zichzelf dan een mislukkeling. Bij zijn betoog tegen Armand was hij door het verhaal van zijn onmaatschappelijkheid en ongeschiktheid op het punt van geldverdiene zoo geschrokken, dat hij zich eenige dagen lang ernstig afvroeg, of hij de feiten niet juist verteld had, zooals ze in werkelijkheid waren, terwijl hij had willen overdrijven. Voor zichzelf had hij ze natuurlijk onbewust zooveel mogelijk in zijn voordeel veranderd en nu hij ze weer in zijn nadeel veranderde had hij ze dus tot de ware proporties gebracht. Gelukkig wist hij zich een gebeurtenis te herinneren, die hij werkelijk ietwat te onvoordeelig voor hem had voorgesteld of althans op een te tragischen toon had verteld en dit stelde hem weer gerust.

Hoewel hij het verbranden van den vulpenhouder achteraf als een 'offer' aan zijn verliefdheid voor Melusa beschouwd had, belde Frederik den volgenden dag de firma op waar hij tegen brand verzekerd was

en kreeg meer vergoed dan de reparatiekosten van den vulpenhouder bedroegen, voorgevende dat hij hem per ongeluk te dicht bij een brandende sigaret had gelegd. Over deze transactie was hij aanvankelijk zeer beschaamd, maar vond ten slotte dat zij een bewijs gaf van kunde als zakenman en sprak er met trots over tegen Melusa en Armand. Het viel hem tegen, dat Melusa niet verontwaardigd was, te meer, daar hij haar dien avond toegefluisterd had, dat hij een offer aan haar had gebracht. Armand vertelde hem, dat hij wel van te voren had geweten, dat de vulpenhouder vlam zou vatten en Frederik was op het punt geweest kwaad te worden, maar hield rekening met Melusa, die volgens haar zeggen meer van Armand hield dan van hem, ofschoon Frederik steeds geweigerd had dit te gelooven. Twist met Armand beteekende dus een scheiding van Melusa. Armand had zijn houding glimlachend en met een bleek gezicht verklaard: 'Ik houd van het demonische', had hij gezegd. 'Ik heb met opzet dien vulpenhouder er bij gehaald omdat het er onschuldiger uitzag. Dat zei ik trouwens eerlijk'. Hoewel Frederik alle mogelijke moeite deed het te voorkomen, alsof hij uit eigen beweging gehandeld had gelukte het hem niet een bevredigende overwinning te behalen. Hij voelde zich beetgenomen. 'Als het demonische uit dergelijke trucjes bestaat', dit was zijn laatste troef, 'dan doe ik er liever niet aan mee'. Hij was er trouwens niet geheel zeker van of Armand niet bescheiden wraak had willen nemen over zijn uitlating, dat hij Melusa niet als een fatale vrouw beschouwde, waardoor hij zich (tenslotte had hij toch deze vrouw en geen andere de eer waardig gekeurd om met hem te

trouwen) beledigd had gevoeld.

Eens waren Armand en Frederik op een bal in een twistgesprek geraakt met een man, die als boef was verkleed en wiens vermomming ook zonder kunstmiddelen uitstekend geslaagd was. Zij hadden als overmoedige kwajongens den ander tot het uiterste gebracht en Armand was geëindigd met te zeggen, dat hij zich boord en das moest aanschaffen. Om zijn vriend in moed te overtroeven had Frederik toen gezegd, dat de man zijn gezicht moest laten nakijken en bij die woorden met een onverschillig gezicht een sigaret opgestoken. Het slachtoffer, dat een conflict tot het laatst toe had uitgesteld, omdat hij zich aangaande de kracht van zijn tegenstander niet zeker gevoelde, en liever een belediging slikte dan een pak slaag opliep, had zich er toe bepaald Frederik's sigaret met een knip van zijn vingers te verwijderen. Aangezien Frederik in het bijzijn van Armand deze uitdagende geste niet mocht verdragen en daar zijn vriend hem bovendien vol verwachting aankeek, gaf hij den ander een klap op zijn wang met de gedachte, dat er veel mensen in de zaal waren en dat ze weldra gescheiden zouden worden. Armand kreeg per ongeluk de eerste slagen, waarvoor de man hem later zijn excuses aanbood. Nadat het schijngevecht verhinderd was had de beledigde Frederik doen weten, dat hij het ten zeerste op prijs zou stellen met hem op een eenzaam plekje de zaak uit te vechten, hiertoe gedreven door een aantal belangstellende vrienden, die veronderstelden dat Frederik sterker was en dus op de uitdaging in zou gaan. Frederik had met een minachtend glimlachje geweigerd; de ander had nu

uit zijn wijze van vechten kunnen constateeren, dat hij niet erg sterk was en de beledigde had met luider stem verkondigd, dat hij Frederik als een lafaard beschouwde. Frederik had het gevoel, dat Armand hem tot de daad had aangespoord, die eindigde met zulk een smadelijke nederlaag. Armand zelf had zich na de verontschuldgingen van Frederik's tegenstander aangenomen te hebben, met dezen verzoend. Melusa had het tooneel op een afstand gadeslagen. Nadat de zaal weer rustig geworden was en niemand meer op hen lette (Frederik constateerde dat zijn vijand even de zaal verlaten had; hij vond zichzelf zeer achterdochtig maar kon niet nalaten het op te merken) kwam Armand op hem toe en maakte de opmerking, dat hij een vuistgevecht zeer ordinair vond. 'Ik zou bovendien niet durven, ik ben geen held en probeer altijd conflicten als deze te vermijden', zei hij. Waarop Frederik antwoordde: 'Ik vind het niet zoo vernederend in een duel door een kogel te vallen dan in een worsteling het onderspit te moeten delven en misschien eenige dagen met een blauw oog als teeken van vernedering rond te moeten loopen. Ik geloof zelfs, dat als ik te kiezen had, ik het verlies van een vinger of een schot in mijn arm zou prefereeren boven de herinnering aan het feit, dat ik eens op mijn rug liggend een aantal slagen van een fysiek sterkere in ontvangst had te nemen'. Frederik had het gevoel, dat hij te veel gezegd had en Armand verwijderde zich onopvallend toen Frederik's tegenstander weer terugkwam (het was echter ook mogelijk, dat hij reeds eenigen tijd geleden teruggekomen was, Frederik wist het niet met zekerheid te zeggen).

Melusa was den geheelen avond buitengewoon vriendelijk tegen hem geweest, maar dit had hem niet kunnen troosten.

II.

‘Er zijn twee categorieën van menschen, die scherp tegenover elkaar staan’, zei Maurits, ‘de eene soort is overtuigd van den zin van het leven, wegens het hiernamaals of omdat ze aan een zekere evolutie gelooven, de schraalste en bedrieglijkste soort die sedert eeuwen is uitgevonden. Het Boeddhisme en het Christendom hadden althans eenige distinctie, maar het beroemde historisch materialisme is zoo plomp, dat alleen de door de eeuwen heen afgestompte lagere klassen daarin een bedriegelijk lichtpunt kunnen ontdekken. De andere categorie, waarover ik spreek, is zich diep bewust van het feit, dat het leven geen zin heeft of althans niet in den vorm en onder de omstandigheden waarmee wij te maken hebben. De band, die ons samen houdt, is gebaseerd op onze zienswijze, dat het niet goed is, zooals het is. Frederik tracht met beide partijen goede vrienden te blijven door onder het mom van zucht naar sensatie aan de bestaande orde der dingen te gehoorzamen. Ik ben misschien meer revolutionnair, niet daadwerkelijk en uit principe, maar wel wanneer men iets van mij eischt, dat volgens mij eenvoudig niet opeischbaar is, n.l. mijn leven, dat ik zou moeten geven voor mijn vaderland. Dan kan ik niet anders doen dan mij verzetten. Tot nu toe stoort de wanverhouding der dingen mij nog niet persoonlijk, maar zoodra daaruit een voor mij persoonlijk onaan-

gename toestand voortvloeit, weet ik wat ik te doen heb. Ik ben echter te zeer van het nuttelooze van politieke acties doordrongen om een politiek agitator te willen zijn. ‘Der kluge Mann baut vor’ zegt men wel eens, maar dergelijke voorzichtige manipulaties stuiten mij tegen de borst. Ik zou bovendien geen rustig leven meer hebben’.

‘Ik sta in de praktijk dichterbij Frederik’, zei Armand. ‘Als er werkelijk oorlog komt, weet ik dat ik erg nerveus zal zijn en 's nachts niet zal kunnen slapen. Maar de geheime charmes van den oorlog kunnen me niets schelen. Ik vind zoiets eenvoudig grenzenloos bête. Het interesseert me eenvoudig niet’. Frederik vond, dat zijn vriend deze woorden uitsprak, alsof zijn standpunt geheel nieuw was en mijlen ver verheven boven het zijne. Het was misschien de toon, die dezen indruk te weeg bracht. Armand sprak bijna verveeld met een zekere onverschilligheid, die Frederik tevergeefs getracht had wel eens na te bootsen. Het was een aristocratische onverschilligheid, die de fouten van den spreker bijna tot deugden omtoverde, wanneer hij ze schaamteloos bekende. Het geleeke zelfs bijna op een zekere coquetterie vond Frederik. Geen superioriteit van geest maar van ras.

‘Daarbij komt nog’, vervolgde Armand, steeds op denzelfden toon, ‘dat ik geen held ben en er ook geen aspiratie toe heb. Als ik opgeroepen word, zal ik komen met knikkende knieën en een bleek gezicht, ik zal meegaan en het koude zweet zal me aan alle kanten uitbreken, ik zal bij elk geluid opschrikken als een vervolgd dier, ik zal me voelen alsof ik op een vulkaan wandel, ik zal probeeren me zoo weinig

mogelijk in gevaar te begeven. Ik zal schieten met mijn oogen dicht, mijn handen zullen klam zijn’.

‘Het gevolg daarvan is, dat je natuurlijk het eerst van allen sneuvelt’, zei Frederik. ‘En je zal nog wel officier moeten worden’.

‘Ik zal niet durven weigeren’, vervolgde Armand zonder op de laatste woorden te letten, ‘en daarom hoop ik vurig dat er geen oorlog komt’.

‘Ook jij loopt dus over naar den vijand’, constateerde Maurits. ‘Als is 't dan ook noodgedwongen’. ‘Ik ben het toch niet met je voorstelling van de feiten eens’, antwoordde Frederik. ‘Ik wil niet beweren, dat ik een held ben. Maar in het land der blinden is eenoog koning. Armand geeft toe, dat hij bang is en Maurits is volgens zijn zeggen alleen tot passief verzet in staat. Waar zou dat dan uit bestaan? En ten slotte is de oorlog het onbekende. Als iemand je nu eens zei: Beste jongen, je hebt een sympathiek gezicht, ik zal de kosten dragen, jij gaat b.v. naar Rio de Janeiro, waar zulke mooie vrouwen zijn. Enfin, laten we die laatste er eerst even af laten, dat compliceert de zaak. Rio de Janeiro ken ik niet. Ik wil er even graag naar toe als naar Tokio of naar Kaapstad. Nu doet zich het onaangename geval voor, dat er in den Oceaan een oorlogsschip huist, dat alle booten in den grond boort, die het tegenkomt. Van elke tien booten ontsnappen er negen. Daardoor laat ik me niet weerhouden: ik ga liever naar Rio de Janeiro met de kans te verdrinken, dan dat ik thuis blijf. Maar nu zijn het er plotseling maar vijf van de tien, die ontsnappen. Als je nu eens bedenkt, dat er in Rio de Janeiro een vrouw op je wacht, die je het paradijs op aarde zal geven? Dan zeg je waar-

schijnlijk: ik waag het. Intusschen ontsnappen nu nog maar twee van de tien. Maar nu heb je per ongeluk ook een moord op je geweten. Dan waag je het weer, liever dan de kans te loopen in de gevangenis te komen. In den oorlog moet je je voorstellen dat je naar Rio de Janeiro gaat met een moord op je geweten en de kans dat je aan het oorlogsschip ontsnapt’.

‘Dergelijke vergelijkingen vertroebelen de situatie, het eenige wat je er mee bereikt, is dat je daarna alleen nog maar een paar algemeenheden kunt zeggen. In den oorlog vind je overigens niet zoo'n snelle beslissing en heb je ook niet de kans éénmaal één oorlogsschip te ontmoeten, waaraan je ontkomt of niet, integendeel elken dag loop je de kans vele oorlogsschepen tegen te komen en er wachten je zeker geen mooie vrouwen. En ter zake, oorlog is er nog niet, je komt zeker onbeschadigd over en toch ga je niet. Waar blijft je zucht tot avonturen?’ vroeg Armand.

‘Ik ben bang. Neen, niet zooals jullie bedoelen. Ik ben bang daar honger te moeten lijden of ziek te worden. Ik zou geen droog brood kunnen eten of borden kunnen wasschen om in leven te kunnen blijven. Ik ben niet bang voor den dood, eerder voor een onaangenaam leven’.

‘Dat is ook een soort lafheid’, zei Armand, ‘en die niet zooveel verschilt van de mijne’.

‘Pardon, mijn waarde; we zouden geen van drieën hier blijven als we er zeker van waren, dat we ergens anders aangenamer zouden leven. We weten zelfs bijna zeker, dat we overal elders betere kansen hebben. En we gaan niet!’

‘Laten we dan afspreken dat jij moediger bent dan ik’, zei Armand, ‘ik heb het trouwens nooit willen ontkennen’.

‘Wat Maurits betreft’, vervolgde Frederik, ‘hij verzet zich tegen de bestaande orde der dingen. Het eenige wat hij dus kan doen is dienstweigeren’.

‘Inderdaad’, gaf Maurits toe.

‘Maar dan wordt je zonder pardon gefusilleerd’.

‘Dat lijkt me zeer waarschijnlijk’, zei Maurits met een geveild gezicht.

‘Dan durf jij dus heelemaal niets te riskeeren. Wij loopen de kans zonder arm of been uit den strijd te komen. Maar jij bent bang voor verminking. Dat is alles’.

‘Dat is geen eerlijke dialectiek’, meende Armand.

‘Nu goed’, zei Frederik en had het gevoel bij het uitspreken der volgende woorden op wolken te loopen, waar hij elk oogenblik doorheen zou kunnen zakken, ‘dan zal ik hem, als hij het werkelijk doet de hand drukken, in het bijzijn van anderen’.

‘Ik heb het genoteerd’, zei Armand en Frederik voelde zich maar half voldaan. De anderen schenen niet veel waarde aan zijn woorden te hechten, misschien geloofden ze wel aan zijn oprechtheid, maar apprecieerden die geste niet, zooals ze dat hadden moeten doen. Frederik had er spijt van, dat hij ze uitgesproken had.

‘En nu gaan we naar een café’, zei Armand gapend. ‘Zulke zoogenaamd diepzinnige gesprekken vervelen me en ik wordt er moe van. Het heeft ten slotte veel van de Russen, waarvan ze zeggen, dat ze bij een ontelbaar aantal glazen thee den geheelen nacht doorpraten en ten slotte eindigen met niets te weten

of te doen'. Frederik wilde hem tegenspreken en zeggen, dat het hem in het minst niet vermoeide, maar hij zag Melusa en Maurits' vrouw Erna binnenkomen.

'Erna', vroeg hij plotseling, 'als je man, opgeroepen voor den oorlog, dienst weigerde en zonder pardon neergeschoten werd, zou je hem dan moedig vinden?'

'Hoe kom je daarbij?' vroeg Erna, 'dat zou hij immers niet doen? Is het wel, Maurits?'

'Natuurlijk niet', antwoordde Maurits eenigszins wrevelig. 'Er komt geen oorlog'.

III.

Als lange grijze rupsen kropen de legertreinen langs de plotseling veel te nauwe wegen voort om zoo spoedig mogelijk de onzichtbare schutting te bereiken, die hen tegen zou houden: het front. Vrouwen en kinderen, die de verandering in den gemoedstoestand der mannen slechts half schenen te begrijpen, telden het aantal kanonnen, dat hun huizen voorbijreed en voelden zich gerustgesteld. Zij keken met ontzag naar de hogere officieren, die anders bijna geheel vergeten en soms veracht, nu het land regeerden omdat ze het zouden redden. Vooral in de kleine steden, die een dubbele bevolking gingen herbergen, groeide het vertrouwen in de macht van het leger. De democratische kranten zwegen of waren gedwongen te constateeren, dat deze bepaalde oorlog niet onmenselijk maar rechtvaardig was om hunne abonné's niet te verliezen. Na de eerste bestorming der winkels en het gedrang naar de treinen om de

eigen woonplaatsen te bereiken, die ineens zoo dierbaar waren geworden, was de rust hersteld. Men had immers machtige bondgenooten en gebrek aan vertrouwen stond gelijk met een nederlaag, dat voelde een ieder als bij intuïtie. Het geheele land richtte den blik naar het Zuiden, naar den vijand, voorheen een naburige staat met steden, rivieren, menschen, thans het onbekende. De oorlog had zich zoo snel gerealiseerd, dat de drie vrienden elkaar niet meer hadden kunnen spreken.

‘Oorlog is niet hetzelfde als vrede’, dacht Frederik, toen hij eindelijk na eenige dagen van vermoeiende marschen tot rust kwam op de kamer, die hem was toegewezen. Voor zoo'n banale uitspraak haalde je je schouders op als je twintig, misschien zelfs als je ouder was, maar dan alleen in vreedstijd. Het is zoo eenvoudig, natuurlijk, dat oorlog niet hetzelfde is als vrede, iedereen begrijpt je onmiddellijk en de helft van je kennissen zou er toch vroeger om geglimlacht hebben, wanneer je zooiets in vollen ernst bij een kopje thee verkondigde. Maar nu, nu kon je het zeggen tegen menschen, waar je tegen op zag, of liever die je als je gelijken beschouwde, maar wier critiek of sarcasme je vreesde of niet graag hoorde, omdat het onaangenaam was en goedkoop en omdat ze zich op deze wijze een air van superioriteit gaven en omdat ze gelijk hadden, wanneer je zooiets zei als de kapper, wanneer hij vertelde, dat het niet zoo erg mooi weer was vandaag. Frederik herinnerde zich hoe hij eens in een café terechtgekomen was en daar een ouden schoolvriend had aangetroffen, die langzamerhand afgezakt was tot kantoorbediende en zich nergens om bekommerde. Frederik had zich bij hem

verveeld, totdat zijn metgezel de opmerking maakte, dat er eigenlijk heel weinig temperamentvolle of wellustige vrouwen in Holland waren. 'We zijn in een klein land, zelf klein, onze vrouwen klein; ik bedoel niet de romantiek, de Carmen of de fatale vrouw. Maar de vrouwen hebben hier zoo zelden allure, ze zijn hier verder nooit eens een dier, het aangename, soepele of voor mijn part eenvoudige dier en ook nooit een pop, een mooi aangekleede of zich goed bewegende pop. Ze zijn hier steeds een mensch met een 'ziel'. Over mijn idealen praat ik dan nog niet eens. Voor ons rest alleen de drank'. Hierbij had hij een grooten slok genomen. Frederik had hem verwonderd aangekeken, hij begreep niet dat zoo'n man dezelfde gedachten kon hebben als hij, hoewel hij nog steeds hoopte het zonder drank te kunnen doen, hetgeen hem tot nu toe goed gelukt was, aangezien hij geen drank lustte.

Met de uitspraak: 'oorlog is niet hetzelfde als vrede' achter je, kon je met iedereen een gesprek gaan voeren, evenals vroeger over de vrouwen. Alle rechtopgezette dominosteenen, die vroeger wezenloos door elkaar schoven zonder eenig contact, zonder richting, zonder dat er vonken oversprongen, waren plotseling met de witte zijden naar een kant gekeerd. De primitieve natuurstaat kwam terug; één gemeenschap: het leger, één wil: de overwinning. Je kunt er om lachen of niet. Drie dagen had het geduurd voor Frederik zich er op betrapte, dat hij steeds de overwinning van zijn land wilde en zich één voelde met de anderen. Daarna was hij pas weer mensch geworden, een geresigneerd mensch weliswaar, die zou handelen omdat het nu eenmaal zoo moest maar

die voorloopig van het zinlooze zijner handelingen overtuigd was. Maurits en Armand hadden gelijk gehad. Zij waren verdwenen, opgenomen, weggedreven met al hun individualiteit, evenals hij. Oorlog is niet hetzelfde als vrede. Toch eigenaardig, dat hij dit zoo plastisch voor zich zag, dat hij het uit moest spreken. Evenals die spreekwoorden, hij gebruikte vaak bij zichzelf oude afgezaagde spreekwoorden als eindconclusie voor zijn diepste gedachten, in het geheim, niemand mocht weten, dat hij zulke banale zegswijzen gebruikte. Melusa zei vaak: 'Alle Schuld rächt sich auf Erden'. In een overmoedige bui had hij haar bespot om die aanhalingen. 'Dat is langzamerhand even gewoontjes als "Boontje komt om zijn loontje",' had hij gezegd en hij voelde zich of hij Goethe verslagen had. De banale waarheid was waar, al klonk het zonderling. Waar een wil is, is een weg; die het groote niet eert is het kleine niet weerd; wie hoog klimt, zal laag vallen. Alles zoo waar, dat men het niet tegen kan spreken, alleen maar zoo afgesleten, dat men zich schaamt het uit te spreken. Zoo afgesleten, dat men er geen beeld meer in zag. Maar de oorlog, die niet gelijk is aan den vrede, bleef een grijpbaar verschijnsel, als men het zoo ten minste uit mocht drukken.

Frederik keek de kamer rond; het was een van die rustige vertrekken, die men aantreft in de huizen van gegoede burgers op het platteland. Voor een stadsmensen was het bijna ongelooflijk, dat zooiets nog bestond. Hij persoonlijk kende zulke sofa's van roode pluche en die étagères met porselein alleen in den versleten of stoffigen toestand van huurkamers in de stad. Hier was alles netjes onderhouden, in een thee-

tafel met gebogen glas en pooten, die met houten klauwen het vloerkleed schenen te grijpen stonden zelfs echt Chineesche kopjes. De familieportretten hingen in ovale zwarte lijsten aan den wand. En vanuit de kamer zag hij een gracht, waarvan hij het gevoel had er over heen te kunnen springen evenals tien jaar geleden toen hij als H.B.S.er in zijn geboortestad was gekomen na een afwezigheid van vijf jaren. Hoe lang was dat niet, van je twaalfde tot je zeventiende! Hij had zijn oude schoolkameraden opgezocht en degenen, die hij vroeger bewonderd had om hun goede uitspraak hadden nu een accent dat hij niet meer kon nabootsen al deed hij er ook moeite voor, teneinde een gemoedelijken toon te kunnen treffen. Zij gingen allen naar cafe's en dronken bier onder het biljarten, een spel waarvoor Frederik destijds een groote minachting koesterde.

In een boekhandel had hij de brochure van een bekend psycholoog tegen uitverkoopsprijs zien liggen en hij was naar binnen gegaan om er een paar te koopen. De man had hem met een blik van verstandhouding aangekeken en gezegd, dat het heel aardige lectuur was. Daarna was hij naar achteren gegaan en had Frederik een paar pornografische boeken getoond, waarvan deze drie bladzijden gelezen had en die hij daarna met een hoogrood gezicht van schaamte had neergelegd. Later had hij hierom gelachen, maar hij was toen immers pas zeventien. Hij vroeg den boekhandelaar naar den prijs, die buitengewoon hoog was en toen hij zijn verwondering er over te kennen gaf, dat dergelijke lectuur in dit rustige plattelandsstadje gekocht werd en dat men daar zooveel geld voor over had, zei de ander:

‘Wat wilt U, mijnheer, de menschen hebben hier niets anders om zich mee te verstrooien’. Hij had zijn vrienden de volgens hem zoo philosophische opmerking met enthousiasme verteld, maar zij schenen er weinig belang in te stellen. Frederik zelf was op dat oogenblik blij in een groote stad te wonen en hij gevoelde iets van de minachting van den stedeling, waarvan hij op dat moment een typische vertegenwoordiger was, voor het platteland. Op lateren leeftijd begreep hij, dat de hoofdstad van het land slechts een klein trapje hooger stond dan het kleine provinciestedje, het essentieel verschil verminderde tot een gradueel verschil. Velen van zijn vrienden begonnen op hun drie en twintigsten jaar (dus zes jaar later dan de plattelandsbewoners) om hem heen te veranderen en bekenden, dat ze verdooving moesten zoeken, zoo nu en dan in den drank. Ten slotte was hij theoretisch tot de conclusie gekomen, dat ze gelijk moesten hebben, hoewel hijzelf met een zekeren trots volhield, dat hij het nog niet noodig had.

Als hij hier uit het raam keek, zag hij ook dezelfde gele steentjes van zijn geboorteplaats en ook hier was voor de huizen geschrobd, zoodat daar de kleur veel lichter was dan op andere plekken. Men zegt, dat in toestanden van nood de menschen aan hun jeugd terugdenken en nagaan of ze in de loop van hun leven genoeg gezondigd hebben om den dood te verdienen. Een sentimenteele revue van gebeurtenissen trekt hun voorbij. Als jongen had hij eens gestolen, geld, uit den vestzak van zijn vader, die 's morgens wel eens lang sliep. Hij verbeelde zich nu, dat hij het gedaan had uit wraak, want hij had

datgene, wat hij er voor kocht wel eens in het water gegooid. En eens had hij op een logeerpartij bij zijn oom naar zijn moeder verlangd, die op reis was. Toen men hem belette te vertrekken had hij stilletjes met een scherp steen de deuren en ramen bekrast, maar kon hij deze jeugdige uitpattingen wel tot de zonden rekenen? Hij had 'n tijdlang gemeend, dat er zeker niets van hem terecht zou komen, omdat zijn ouders hem dit suggereerden. 'Het is eigenaardig', dacht hij, 'dat zelfs een mensch als ik niet ontsnapt aan de conventie van het oogenblik'. Met Oudejaar denkt men aan de vroegere, die wij beleefd hebben en berekenen we of we voor- of achteruitgegaan zijn. We maken dan de fout, dat we de verloren illusies niet van het eindcijfer aftrekken. In verre landen denkt men aan zijn geboortestad of de stad waar men een groot gedeelte van zijn jeugd heeft doorgebracht, op oogenblikken als deze denkt men aan vrouw en kind of aan moeder, maar hij dacht liever niet aan zijn ouders en herinnerde zich zijn troosteloze jeugd. Het leven van vroeger greep dus nog steeds vooruit, hij bevond zich nog bij alles wat achter hem lag, terwijl hij toch zeker geen reden had het onbekende te vreezen, dat aan den anderen kant van de stad op hem lag te wachten? Hij stelde zich voor, dat zich daar een uitgestrekte woestijn bevond en dat hij daar zou vechten in de loopgraven. Tusschen en achter die loopgraven bevonden zich ronde ijzeren gaten, die dood en verderf uitbraakten. Dat braken van dood en verderf moest toch wel romantisch zijn, hoewel hij persoonlijk bij het afschieten van kanon of geweer een meer exact gevoel had en eerder een vage bewondering had voor het menschelijk vernuft

dat een voorwerp kon construeeren, waarbij men hier slechts een stuk ijzer behoefde aan te raken om op een grooten afstand een kegeltje te doen vallen. Voor den vijand was hij natuurlijk een kegeltje. Bij het bestudeeren van de kaart, had hij gezien dat achter dit stadje geen woestijn kwam, maar gewoon weideland en later bosch. In een bosch zou hij zeker bang zijn, achter elken boom stond natuurlijk een vijand, een bosch was zeker het verraderlijkste wat er bestond in een oorlog. Hij hoopte, dat men hem daar niet naar toe zou sturen.

IV.

Tot op het oogenblik, dat Armand in eenzelfde uniform als hij de kamer was binnengekomen, was Frederik zich er nog niet van bewust geweest hoe zulk een kleeding de menschen kon veranderen. Hij beschouwde den ander bijna als een vreemde en wilde hem eerst aanspreken met zijn titel als luitenant. Een eigenaardig verschijnsel, dat militarisme, dacht Frederik. Eenige dagen geleden was hij aan een overste voorgesteld en had de houding aangenomen. Zoo'n houding is als bij een onderlinge afspraak een vertrouwelijk teheim. Men kijkt elkaar recht in de oogen en daarin staat te lezen 'Voor het Vaderland' of zooiets dergelijks of althans men behoort dat er in te lezen. Het is niet vernederend de houding aan te nemen tegenover een hooger officier. Erger was het geweest als hij als soldaat had moeten dienen. Maar nu een correcte groet, een onbewogen, maar toch vastbesloten gezicht, de ander doet hetzelfde, salueert correct terug, daarna verdwijnt de onderge-

schikte correct. De ander kijkt hem correct na. Ondergeschikte is eigenlijk niet het goed woord, het lijkt meer op de verhouding van vader en zoon. De vader heeft veelbelovende en minderwaardige zonen. De veelbelovende zijn de officieren en de minderwaardige de soldaten. Dit geheime oogenspel had iets grootsch, iets fascinerends, vond Frederik. Hij stond op en voelde zijn houding stram worden. Daarop beheerschte hij zich en gaf den ander gewild-normaal de hand. Hij voelde zich op dat oogenblik een mengsel van mensch en officier. Hij verwonderde zich nog even over het feit, dat hij zich niet over Armand's plotselinge tegenwoordigheid verbaasde. Zij voelden zich geen van tweeën buitengewoon hartelijk gestemd en toen Frederik begon met naar Melusa te informeerden, nam Armand zelfs een vijandigen toon tegen hem aan, ofschoon hij alleen zeide: 'Ze zal gezonder zijn dan ik wellicht over enkele dagen'. Frederik vond deze uitlating vrij duister en keek den ander vragend aan. Armand vervolgde: 'Ik kan het gevoel niet van mij afzetten, dat de vrouwen ons indirect den oorlog aandoen en de overtuiging in zekeren zin een willoos werktuig van haar te zijn ergert mij meer dan mijn vrees voor den dood mij angst inboezemt'.

'Ik heb mij eens bij een ongelukkige liefde willen troosten', begon Frederik, 'dat zij over tien jaar een oude vrouw zou zijn en ik een man in de kracht van mijn leven. Maar die redeneering gaat niet op. De vrouwen verjongen zich in het volgende geslacht. De man is een individu, de vrouw een verschijnsel. Het meisje, waarvoor ik als jongen van drie en twintig jaar op de knieën lag en dat me niet wilde hebben of

bedroog doet me hetzelfde leed weer aan als ik met vijftig jaar aan de vrouwen om mij heen zie, dat ik oud geworden ben. De vrouw is als verschijnsel de natuurlijke vijand van den man. Dat kon je weten zonder in den oorlog te gaan. Nu heeft het geen zin meer haar verwijten te doen. Zooiets doet mij denken aan de verontschuldiging, dat je slecht werk maakt omdat je slecht betaald wordt. Als men je daarna verwijt, dat je arbeid niet deugt, mag je je niet verschuilen achter de slechte betaling. Maar hoe kom je tot dergelijke zwaarmoedige overpeinzingen?

‘Erna heeft Maurits verraden’, sprak Armand, ‘en men heeft hem gevangen genomen’.

‘Heeft ze hem aan de politie overgeleverd?’ vroeg Frederik.

‘Dat nu juist niet, ze wist zijn schuilplaats en heeft hem een brief geschreven met het gevolg dat tegelijk met den brief de politie kwam. Hij is hier gevangen genomen en ik ben met de executie belast’.

‘Ha zoo’, sprak Frederik, ‘vandaar de opwinding’. Hij voelde zich verlicht, hoewel hij geen oogenblik aan de mogelijkheid had gedacht, dat hijzelf Maurits had moeten doodschieten. Hoe gek toch, dat je je verlicht kunt voelen over iets, dat niet gebeurd is.

‘En wat doe je?’ vervolgde hij.

‘Wat zou jij doen?’ vroeg Armand.

‘Gehoorzamen’, zei Frederik, ‘het is dienst en voor jou komt een ander. Bovendien weigeren staat gelijk aan zelfmoord’.

‘En wat doe jij?’ vroeg Armand. ‘Ik persoonlijk zou je aanraden eenvoudig mijn bericht te negeren’. Frederik glimlachte. Het kwam meer voor bij men-

schen, die hun eigen houding niet wisten te verdedigen, dat zij moeite deden een ander in hun zorgen te laten delen. Toch had hij bewondering voor zijn vriend. ‘Ik zal bij de executie tegenwoordig zijn en Maurits in zijn laatste oogenblikken bijstaan. Houd je zooveel van Melusa, beste kerel?’

‘Dat heeft met deze kwestie niets te maken’, zei de ander ontwijkend. ‘Ik achtte het mijn plicht je te waarschuwen nu ik daartoe in staat was. Maar ik had er op gerekend, dat je mijn raad op zou volgen. Nu zal ik Maurits van te voren inlichten, dat zal hem goed doen’.

‘Doe dat liever niet’, zei Frederik voorzichtig. ‘Als Armand werkelijk als vriend had willen handelen’, dacht hij, ‘dan had hij mij dit alles kunnen besparen, of moest hij voor Melusa mijn sanctie hebben, dat hij Maurits heeft vermoord?’

‘Ik kom pas op het laatste oogenblik’, zei hij, ‘vlak voor het einde. Wanneer is de executie?’

‘Vanmiddag om half drie op het exercitieveld achter de kazerne’.

‘Het is een strijd om de vrouw zonder dat wij elk van ons iets om haar geven, het is dus een strijd tusschen ons, maar waarom?’ dacht Frederik, toen Armand vertrokken was. ‘Was het zoozeer noodig zichzelf te rehabiliteeren? Tegenover wie? Tegenover Maurits, die sterven gaat? Dat gelukt hem niet, wanneer ik mijn woord houd’. Frederik herinnerde zich, hoe hij Maurits eens, hoe lang was het geleden? beloofd had hem de hand te zullen drukken als hij dienst weigerde. Was dit een paedagogische aanwijzing van Armand? Maar dat was toch dwaasheid in deze omstandigheden of was dit de oorlogspsychose?

Maar het was immers doodeenvoudig, dat Armand hem waarschuwde. Was hij dan abnormaal? Was hij bang? Hij betastte zijn ledematen. Wat deed hij nu? Hij moest oppassen. 'Ik doe het niet meer', hoorde hij zichzelf zeggen. Had hij iets gekst tegen Armand gezegd? Ha, ha, Armand zou hem niet in een valstrik lokken. Hij zou natuurlijk niet gaan. Armand wilde zijn ondergang. Hij ging niet naar Maurits. Half drie zou de executie plaats vinden en wanneer hij dus vijf minuten over half drie het exercitieveld betrad, zou hij kunnen doen alsof hij net te laat gekomen was. Armand zou hem niets kunnen verwijten en zijn vermoedens zelfs niet durven uitspreken. Maar was vijf minuten over half drie niet te laat? In dit geval zou een fout van een seconde in zijn berekening zijn geheele plan in duigen doen vallen. Hij kon er immers niet aan denken Maurits' gedrag openlijk goed te keuren door hem in zijn laatste oogenblikken een bewijs van vriendschap te geven. Zijn houding was alleen voor de levenden. En Maurits was er immers zoo van overtuigd, dat het leven geen zin had. Hij was minder moedig dan degene, die in ieder geval nog het verlies van een arm of been durfde riskeeren. Had hij hem dat niet eerlijk gezegd? Verminkt uit den oorlog terug te komen was zeker erger dan een snelle dood. En dan rekende hij nog niet, eens de pijnen, die men moest doorstaan voor zoo'n verbrijzeld lichaamsdeel goed en wel afgezet was!

Frederik bemerkte, dat hij eenige minuten lang vergeten had, dat het oorlog was, niettegenstaande hij er aan gedacht had. Eerst moest Maurits dood zijn; dan kon hij weer vrijuit ademhalen. Maurits dood.

Dood. Aan dat woord zijn we immers gewend. Alle mensen moeten sterven. Eerst als je werkelijk een doode ziet, word je bang. Lang geleden had hij eens in het lijkenhuisje van een hospitaal een doode gezien en was daarna met een bleek gezicht weggelopen. Het gelaat van den doode had hij weken lang voor zich gezien. Het was opgezwollen en over het voorhoofd liep een roode streep. Toen men het laken had willen optillen om ook de rest te kunnen bekijken was hij gevluht. In hetzelfde hospitaal had hij met een zware longontsteking in een zaal gelegen van waaruit hij het lijkenhuisje had gezien. Toen hij een heel hooge temperatuur had, had hij steeds tot zichzelf gezegd: 'Daar wil ik niet naar toe. Ik ben nog zoo jong. O, lieve Heer, laat mij er niet naar toe gaan'. Hij geloofde niet aan God en in zijn gebed, terwijl het zweet op zijn voorhoofd kwam, had hij gevoel gehad alsof hij bedrog pleegde. Hij had wel eens gehoord hoe de ergste godloochenaars in hun laatste uren of bij een gevaarlijke ziekte plotseling bekeerd waren, maar hij wist, dat hij niet zou gelooven en ook nu niet geloofde en toch bad hij. Het was een belediging aan het begrip God, die des te zwaarder woog, omdat zij in ernstige omstandigheden met een ernstig gezicht was uitgesproken. Een dag te voren had hij een dominee aan zijn bed geroepen, die de andere patienten bezocht; hij had hem duidelijk laten merken, dat hij niet aan zijn leerstellingen geloofde. Hij wilde hem toonen, dat hij sterker was dan het geloof, zelfs als hij ziek was. Later dacht hij er aan, dat zijn houding leek op die van Iwan Feodorowitsch of zelfs die van den ouden Karamazow. Maar die hadden met Katholieke pries-

ters te maken gehad en hij had gehoord dat die zoo sterk stonden in hun dialectiek en alleen maar wijs glimlachten bij een heftige discussie, waarbij men het gevoel had of zij nog iets verborgen hielden, iets geheimzinnigs, waarop zij steunden en dat niet te breken of te veroveren was. Hij dacht, dat het misschien de traditie kon zijn. Dat God na tweeduizend jaar gedacht te zijn inderdaad gekomen was. Maar wat was tweeduizend jaar in den loop der eeuwen? Toch had hij den priester niet aan zijn bed durven roepen. En hij had er spijt van dat hij den predikant onvriendelijk behandeld had.

Later was hij nog eens in aanraking gekomen met den dood, toen zijn oud-tante gestorven was. Zij had de laatste drie weken geen medicijnen of voedsel willen nemen en blijkbaar was ze vast van plan geweest nu te gaan sterven. Frederik had tot zijn verbazing geen bewondering voor haar gevoeld. Bij de bespreking met den begrafenisondernemer had de oudste zoon, zijn oom, gezegd: 'Ik geloof, dat we in den geest van moeder handelen, indien we haar zoo eenvoudig mogelijk laten begraven'. Frederik had neiging gehad te zeggen: 'Maar natuurlijk, er is immers geen geld voor een dure begrafenis', maar hij begreep bijtijds dat er in zoo'n geval voorgeschreven termen waren. De begrafenisondernemer had alleen droevig geknikt. Hij was eerst handenwrijvend binnengekomen en had zich op zijn gemak neergezet om de zaak nu eens goed te bepraten, maar plotseling liet hij zijn stem dalen en vroeg of moeder (het was zijn moeder niet en Frederik vroeg later aan zijn oom of de man misschien in de verte nog familie van haar was, of haar wellicht goed gekend

had, waarop deze hem verontwaardigd aankeek, terwijl zijn vrouw hem met een moederlijk gebaar omhelsde) veel geleden had. Neen, moeder was rustig gestorven. Nu, dan had hij verschillende wijzen om haar te begraven. Het klonk een beetje onbeholpen, vond Frederik, maar niemand scheen het te bemerken. Het begon met de kist: deze kon in eenvoudig vurenhout of in duurder hout uitgevoerd worden, zonder beslag, met koper of met zilver beslag. Er waren drie of vier klassen, de lijkkoets kan er meer of minder mooi uitzien, het aantal dragers kan verschillen en ze kunnen een mooi en een leelijk pakje dragen. Alle bijzondere maatregelen of versierselen kosten twintig of soms dertig, maar ook wel eens slechts tien gulden extra. Toen men bijna besloten was, sprak de ondernemer: ‘Nu zou ik U aanraden, een extra voorlooper te nemen, dat kost iets duurder, maar het staat veel beter. In het eerste geval loop ik zelf voorop maar in het tweede geval als mijnheer er naast’. Frederik was daarna opgestaan en zei eenvoudig en zakelijk: ‘Ik geloof, dat het beter is, dat mijnheer niet als mijnheer er naast loopt, en ik wilde weten of de rijtuigen gummibanden hebben en of de begrafenis om half twaalf afgelopen kan zijn, want dan moet ik naar de stad voor een conferentie’. De anderen hadden wegens die laatste oneerbiedige opmerking niet eens beleedigd gekeken. En Frederik schaamde zich, want hij had in het geheel geen conferentie, hij vond alleen, dat ze te gewichtig deden; toen niemand hem echter tegensprak, had hij spijt. Tien minuten later was men het er over eens, dat de mijnheer ook als mijnheer gewoon voorop kon lopen, dat de rijtuigen gummi-

banden hadden en dat Frederik in het teruggaan dicht bij zijn kantoor afgezet zou worden. Het lijk van zijn oud-tante had hij niet willen zien. Als hij nu maar niet te vroeg kwam dan kon hij ook dat van Maurits vermijden. Hij begreep niet, hoe sommige mensen er een zeker plezier in schenen te hebben dooden te bezichtigen, maar als men hem vroeg waarom hij niet ging kijken, antwoordde hij effen: 'Ik kijk er liever niet naar omdat het mij onverschillig laat', en suggereerde dan bij den ander een ziekelijke nieuwsgierigheid. Hij verklaarde het voor zichzelf als een zeker epicuristisch element in zijn geest, dat liever niet met onaangename dingen in aanraking kwam. En degenen, die zoo gaarne lijken bezochten, hadden natuurlijk neiging tot zelfkwellling.

Frederik keek op de klok, die voor hem op den schoorsteenmantel stond en die door twee engelen met bazuinen geflankeerd werd. Het was kwart over twee. Hij stond op met langzame bewegingen. De stad was klein en hij behoefde zich dus niet te haasten. Als hij nu in de kazerne was aangekomen, was Maurits dood. Was het wel in orde, dat hij precies uitrekende, wanneer hij moest komen om zelf niet in moeilijkheden te geraken? Het was de dood van een zijner vrienden. De dood beteekent eeuwige scheiding. En Erna? Zij werd nu weduwe. Frederik voelde een vage warmte in zijn hoofd. Als Erna weduwe werd, zou hij haar kunnen troosten. Melusa was voor hem verloren door de veranderde omstandigheden. Of liever, als hij moeite ging doen voor Erna, dan zou Armand geen reden meer hebben om hem vijandig te behandelen. En Melusa zou dan

misschien pogingen in het werk stellen om hem te veroveren, hij kende haar. Dit was een schaakspel, hij had een verrassende zet in petto. Erna was een aardige vrouw. Een beetje dik, maar ze had een mooi profiel. Een Rubensvrouw, Maurits had dit zelf gezegd. En door haar zou hij Melusa herwinnen, als getrouwd man zou zij hem minder weerloos vinden dan in zijn onverdedigden en onvruchtbaren jong-gezellenstaat. En dan, Maurits was rijk en Erna dus een goede partij. Maar dan moest hij zich haasten om Maurits op het laatste nippertje, nog gauw even de hand te kunnen drukken. Erna zou het prettig vinden, als zij het hooren zou, later. Maar was het wel noodig? Hij zou ook nu net te laat kunnen komen zonder zich te blameeren. Besluiteloos ging hij op weg, verhaastte zijn schreden en bleef daarna voor een winkel staan. Twee huizen van hem verwijderd naderde een soldaat. Hij nam een militaire houding aan en grootte correct. Inderdaad, het was oorlog, uiterlijk moest hij de vormen in acht nemen.

V.

Zoodra Frederik het kazerneplein betrad, zag hij Armand achter de poort staan met zijn horloge in zijn hand. Met het gevoel van een betrapten schooljongen ging hij op hem toe, maar verwonderde zich, dat Armand hier reeds nu aanwezig was. Kon er iets gebeurd zijn? Had Maurits toegegeven? Dat hielp nu niet meer. Het verwonderde Frederik, dat hij geen vaag gevoel van angst had. Maar hij was betrekkelijk kalm. Armand kwam langzaam op hem af: 'De brug stond zeker open of de klok ging achter, niet-

waar? Gelukkig, dat je er nu bent. De executie vindt pas om drie uur plaats. Uitgesteld. We hebben op jou willen wachten!’ voegde hij er ironisch lachend aan toe.

‘Of je hebt mij een half uur te vroeg laten komen’, zei Frederik, zijn best doende op knorrigen of wreveligen toon te spreken. ‘Je schijnt mij beter te kennen, dan ik mezelf ken. Zeg eens eerlijk, waarom dit uitstel?’

‘Ga dat aan den kolonel vragen en spreek niet zoo luid, want men let misschien op ons’, sprak Armand. ‘Hij is dus oprecht’, dacht Frederik. Een ongelukkig toeval. Of zou Armand er op speculeeren, dat hij toch niet naar den kolonel zou gaan, daar deze zeer terecht zou vragen, wat hij er mee te maken had, en dat hij, de kolonel, wel wat anders aan zijn hoofd had.

‘Het komt nooit voor’, sprak Frederik peinzend. ‘Als het uur vastgesteld is wordt dit meestal niet veranderd met het oog op de kwelling, die dit den veroordeelde veroorzaakt’.

‘Het klinkt eenigszins achterdochtig, maar je bent blijkbaar prikkelbaar en alleen bezig met jezelf. Denk eens aan mijn toestand, ik moet een van mijn beste vrienden gaan vermoorden’.

‘Dat kan hem natuurlijk niets schelen’, dacht Frederik. ‘Als hem zelf maar niets overkomt’.

‘Wat moet ik dit half uur hier doen?’ vroeg hij hulpeloos.

‘Ga naar de officierscantine. Je hoeft nu niet meer bang te zijn te laat te komen, ik moet nu weg om mijn manschappen te halen’.

Frederik nam afscheid en liep met loome schreden

het plein over, dat aan twee zijden ingesloten was door gebouwen, aan de derde zijde stonden loodsen en daarachter bevond zich het exercitieveld. Aan de vierde zijde was een kanaal, aan de overzijde daarvan stonden pas gebouwde huizen. Een blok was nog in aanbouw. In het kanaal lag een tjalk en een paar mannen waren bezig steenen te lossen. Bij het roer stond een wit hondje. ‘Een keesje’, zei Frederik, een woord, dat hij altijd onaangenaam had gevonden, waarom wist hij zelf niet. Waarom gingen die mensen bouwen, het was immers oorlog? Waren die werklieden daar dan niet dienstplichtig? Een prachtig tafereel voor een van die symbolische teekeningen, de soldaten die alles verwoesten en de werklieden die opbouwen. Hij zou ook liever opbouwen, dat was minder gevaarlijk. In de cantine ging hij aan een raam zitten, zodat hij het vredig schouwspel aan de overzijde kon gadeslaan. Op het plein was het betrekkelijk stil. De meeste troepen waren ingekwartierd bij burgers. De kazerne werd gedeeltelijk ingericht tot hospitaal. Aan een kant stonden ziekenwagens met roodgeschilderde kruisen op een rond wit veld. In het centrale gebouw bevond zich het bureau van den brigadecommandant. Hoe kwam Armand hier? Wat wist een lager officier eigenlijk weinig van de algehele leiding af. Hij gevoelde zich achteruitgezet, men had hem alleen verteld dat hij met zijn mannen (‘mannen’ moest hij zeggen en het liefst nog ‘mannetjes’) morgen reeds zouden vertrekken. Morgenochtend zou hij eerst hooren waar hij terecht zou komen. Vandaag een dag rust. Hij had zich gisteravond op dezen dag verheugd. Plotseling zag hij Van Beverden, ook luitenant, van

zijn regiment nog wel. Hij wenkte, had onmiddellijk spijt, juist zoo weinig mogelijk menschen moesten hem hier zien. Hij moest op het laatste oogenblik naar buiten komen, snel het plein oversteken, naar het exercitieveld gaan en dan verdwijnen. Niet om aan de insinuaties van Armand te voldoen maar om afscheid van Maurits te nemen. Dat was hij verplicht. Hij had hier nog wel even willen zitten om het vredige tafereel aan den overkant gade te slaan. Van Beverden kwam binnen en gaf hem de hand.

‘Wat doe jij hier?’ Zij tutoyeerden elkaar ofschoon ze elkaar slechts een paar dagen kenden. Van Beverden was kantoorbediende.

‘Niets’, begon Frederik aarzelend. ‘Ik heb een dag vrij’, voegde hij er mechanisch aan toe. Nu zou Armand al bij Maurits zijn. ‘Hij zal hem zeggen, dat ik op hem wacht’, dacht hij.

‘Een onaangenaam stadje hier. Geen vertier; doodsch’, zei Van Beverden.

Wat kon hem dat schelen? Het was immers oorlog. Maar ja, anderen dachten er niet zoo over.

‘Een paar aardige oude poorten’, sprak Frederik om wat te zeggen.

‘We zijn niet op een kunstreis, mijn waarde’, zei Van Beverden. Frederik beet zich op de lippen. Hij was er dieper van overtuigd dan de ander.

‘Neen’, beaamde hij. ‘Ook niet op een plezierreis’, had hij moeten zeggen, bedacht hij later, maar Van Beverden sprak al weer:

‘Heb je al gehoord van dien deserteur?’

‘Welken deserteur?’ vroeg Frederik verwonderd.

‘Een zekeren Ten Hope’.

Dat was Maurits. Maurits deserteur?

‘Ik dacht, dat hij dienstweigeraar was’, begon Frederik.

‘Een dienstweigeraar? Hij was toch op de vlucht? Hij verborg zich hier in de stad om een kans te krijgen naar het buitenland uit te knijpen. Dat noem ik een deserteur’.

‘Ja, natuurlijk, dan is hij een deserteur’, sprak Frederik afwezig. Een der mannen aan de overzijde had eenige stapels steenen netjes op een kruiwagen gerangschikt. De kruiwagen heeft maar een wiel. Als hij omsloeg zou zijn helper, die onder in het schip aan het werk was onder de steenen bedolven worden en ernstig gewond raken. Als jongen had hij dat al gevaarlijk gevonden, als hij naar het lossen van zoo'n schuit stond te kijken. Maar zulke kerels waren handig, de kruiwagen kantelde nooit. Het was niet moeilijk, hij zou het ook kunnen, een flinke ruk en de kruiwagen schoof bijna vanzelf vooruit. Neen, die gedachte bracht geen troost. Maurits en Armand konden nu elk oogenblik naar buiten komen.

‘Ja, ja, dan is hij een deserteur’, herhaalde Frederik, maar ik heb toch medelijden met hem, of liever geen medelijden, het getuigt van karakter als men met de gevolgen voor oogen dienst durft te weigeren. Het is immers bijna hetzelfde, hij heeft blijkbaar niet lang van te voren reeds voorbereidende maatregelen getroffen, anders was hij nu niet gepakt’.

‘Deserteurs zijn minder gevaarlijk dan dienstweigeraars, zij zetten zich niet zoo'n martelaarskroon op, die den geest van het leger zou kunnen bederven. Een deserteur geeft alleen te kennen, dat hij laf is’. Maurits was dus laf. Maar dat was immers niet waar? Hij weigerde dienst en probeerde voor dien

tijd te vluchten. Maurits was geen verachtelijk individu; hij kende hem immers? Maar Van Beverden kon dat niet begrijpen, die kende hem niet. Zou Maurits hem ooit in den steek laten? Maar Maurits ging immers dood? Hij ging dood. Hoe kwam het, dat hij hem in de toekomst nog levend voorstelde? Hij voelde zijn stem klankloos worden, toen hij antwoordde:

‘Ik kan dat niet zoo beoordeelen. Iedereen moet dat voor zichzelf uitmaken’. Hij zag, dat de ander hem verwonderd aankeek. Daar kwam Armand met zijn troep. Maurits in burger liep in het midden. Frederik stond op. Hij zou langzaam volgen. ‘Ik ga kijken’, zei hij tot Van Beverden.

‘Ik ga mee’, sprak de ander.

Frederik keek hem wantrouwend aan. ‘Neen’, zei hij, ‘doe het liever niet..... of ja, het is natuurlijk uitstekend’.

‘Zie je’, verklaarde hij toen ze de helft van het plein reeds overgestoken waren, ‘ik heb medelijden met zulke mensen, omdat ze de zaak anders inzien dan wij en wij sterker zijn. Zij verkiezen den dood, terwijl wij het kansspel wagen. Hun houding is natuurlijk niet te verdedigen’, vervolgde hij snel, ‘ze zijn in zekeren zin verachtelijk, ofschoon, ja natuurlijk verachtelijk, maar ze gaan toch dood, nu al’.

Terwijl hij sprak, bestudeerde hij Maurits. Maurits moest hem hebben gezien, hij gaf echter geen teeken van herkenning. Frederik had het gevoel, alsof er een breede band tusschen hem en zijn vriend gespannen was. Hij merkte dat hij zelfs evenwijdig met Maurits voortliep. Van Beverden liep naast hem voort, hij was lang en breedgeschouderd. In een

gevecht zou hij het tegen zulk een man zeker verliezen. 'Ik heb medelijden met hem', zei hij nog eens. 'Ik zou bijna lust gevoelen hem de hand te drukken, om zijn laatste oogenblikken te verlichten'. 'Wist jij hoe laat de executie plaats zou vinden', vroeg hij plotseling aan Van Beverden.

'Ik geloof half drie of drie uur ongeveer, ik weet het niet precies', antwoordde de ander.

Dus Armand... wat wilde Armand of wilde hij... Ach neen, hij had Armand niets te verwijten. Of had Armand hem er toch in willen laten lopen? Maar Maurits mocht er in geen geval onder lijden. Maurits werd met zijn rug tegen den muur geplaatst. 'Tegen het muurtje', dacht Frederik weemoedig, 'hij heeft het zelf voorspeld'. Op hetzelfde oogenblik deed hij een paar stappen naar voren. 'Pas op', riep Van Beverden. Als die hem nu maar niet wilde tegenhouden, dat zou belachelijk zijn. Hij voelde de zon op zijn rug branden. Achter hem keken duizenden oogen. Nu niet struikelen. Naar voren kijken. Maurits was in burger, goed gekleed, hij kende dit pak van hem, het was blauw. Hij was goed geschoren, zijn haar was zorgvuldig naar achteren gekamd. 'Kon ik nu maar met hem ruilen, ik word al kaal' dacht Frederik. Zijn das was matrood met grijs. Blauw en rood passen niet bij elkaar. Hij gaf zijn vriend de hand en bleef met zijn rug naar de wereld gekeerd. Hij was alleen met Maurits.

'Ik dank je', zei Maurits, 'ga nu gauw weg en doe mijn groeten aan Erna en aan Armand. Zoek Erna op en tracht haar te troosten'. Frederik vond het eigenaardig, dat Maurits in deze oogenblikken aan zijn vrouw dacht. Zouden dus bij alle gesanctioneerd

plechtige of tragische gelegenheden de gedachten van alle mensen, van welke mentaliteit ook, dezelfde zijn? Erna, hij zou haar willen troosten, maar anders dan Maurits zich voorstelde. 'Ik heb er spijt van, Maurits', hoorde hij zichzelf zeggen. Hij hoopte maar, dat Armand hem niet verteld had dat hij bijna te laat gekomen was. Hij zuchtte 'Erna...' Het was te tragisch. Hij was hier toch niet gekomen om de laatste oogenblikken van zijn vriend te verzwaren. 'Houd je taai... oude jongen, nu ja, ik bedoel... het beste'. Zij gaven elkaar nog eens de hand. 'Ga nu weg', fluisterde Maurits.

'Aan den schouder... geweer!' De stem van Armand. Frederik deed evenwijdig aan den muur een paar passen. Daarop keerde hij zich snel om, hij kon zoo niet door blijven loopen. Hij boog zijn hoofd en liep snel naar de schaduw van een gebouwtje in de nabijheid. Hij moest nu naar Armand. Alles was vergeten en vergeven. Hij richtte zijn hoofd een weinig op. Maurits keek naar hem. Frederik maakte een beweging alsof hij zijn hand wilde opheffen. Hij zag, dat Van Beverden hem opmerkzaam gadesloeg. Hij liet zijn hand zakken. De soldaten hadden hun geweren reeds aangelegd. 'Vuur!' De stem van Armand klonk doodkalm. De schoten waren niet geheel gelijktijdig. 'Slecht geoeffend', dacht Frederik en keek in de richting van het kazerneplein. Hij bleef zoo staan alsof hij nog iets verwachtte. Van Beverden kwam op hem toe. 'Was hij een vriend van je?' vroeg hij op zachten toon.

'Neen', antwoordde Frederik kortaf. Was hij bang het te bekennen?

VI.

Den volgenden morgen werd Frederik bij den regiment commandant geroepen. Toen hij binnentrad zag hij Armand en Van Beverden staan. Hij schrok even, maar voelde zich gerustgesteld toen de kolonel hem vriendelijk begroette. Deze gaf hem zijn orders en Frederik maakte reeds aanstalten om te vertrekken, toen de kolonel hem terugriep.

‘Ik heb in het rapport van de executie van den deserteur Ten Hope gelezen, dat U en luitenant Van Beverden aanwezig waren. Ik heb ook gelezen, dat U zich enkele oogenblikken met den veroordeelde hebt onderhouden. Was hij een vriend van U?’

‘Neen, kolonel’, antwoordde Frederik, ‘al heb ik hem wel gekend, vroeger’.

‘Ik kan mij voorstellen, dat op zulk een oogenblik U gedreven werd tot een daad, die in andere omstandigheden ernstige gevolgen had kunnen hebben. Ik neem echter in aanmerking, dat U nog niet aan het front is geweest. Ik hoop, dat U zich in het vervolg zult weten te bedwingen. U kunt nu wel gaan’.

Frederik bleef buiten wachten tot Armand verscheen. Hij zou hem nu eens de waarheid zeggen, Melusa ten spijt. Armand verscheen na eenige minuten en verdedigde zich glimlachend en bleek. ‘Maar, mijn beste, ik kon niet anders. Door de aanwezigheid der soldaten en vooral van dien ander moest ik het vermelden, begrijp dat dan toch. Ik heb alleen den term ‘onderhouden’ gebruikt. Je geval lijkt een beetje op Petrus, die Jezus driemaal verloochende, maar laten we elkaar niets verwijten. Maurits is dood. Laat de dooden geen schaduwen over de levenden

werpen. Au revoir, wie weet hoe gauw’.

‘Adieu’, zei Frederik. Hij stapte plotseling het bureau van den regimentscommandant weer binnen. ‘Ik doe het niet meer’, zei hij op vasten toon. De commandant wenkte en Frederik liet zich gedwee wegleiden.

‘Ik had het wel gedacht na die vreemde houding tegenover den deserteur. Komt meer voor bij die reserve. Gedeeltelijk het gevolg van oververmoeidheid en dan ineens gedwongen rust. Gaan dan denken. Die rustdagen zijn funest voor den geest van het leger. Hij moet naar de eerste linies. Eerst een of twee dagen arrest, dan kan hij denken over degradatie en strenge straf. Pas op voor zelfmoord. Als zieke behandelen. Laten zich leiden door de stemming van het oogenblik en denken zelf te leiden. Vaak het meest bruikbare materiaal dus’.

De commandant boog zich weer over zijn papieren, nadat zijn adjudant met ernstige instemming had geknikt.